

100 A6.

.....
Indian Institute, Oxford.

—◆—
THE MALAN LIBRARY

PRESENTED

BY THE REV. S. C. MALAN, D.D.,

VICAR OF BROADWINDSOR,

January, 1885.

f. 6

M. ANNAEI LUCANI
P H A R S A L I A

CUM INDICE RERUM.

AD
OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM
ACCURATE EDITA.

EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE
SUMTIBUS ET TYPIS CAR. TAUCHNITIL
1834.

Quis furor, o cives, quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?

10 Quumque superba foret Babylon spolianda tro-
phaeis

Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu quantum terrae potuit pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextrae,

15 Unde venit Titan, et nox vbi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis,
Et qua bruma, rigens ac nescia vere remitti,
Adstringit Scythico glaciale frigore pontum!
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,

20 Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges quum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod moenia tectis

25 Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris.
Saxa iacent, nulloque domus custode tenen-
tur,

Rarus et antiquis habitator in urbibus errat,
Horrida quod dumis, multosque inarata per an-
nos

Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis,
30 Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Poenus erit: nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent civilis vulnera dextrae.
Quod si non aliam venturo fata Neroni

Invenere viam, magnoque aeterna parantur
35 Regna deis, coelumque suo servire tonanti
Non nisi saevorum potuit post bella gigantum,
Iam nihil, o superi, querimur: scelera ipsa nefas
que

Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat, et Poeni saturentur sanguine manes;

Ultima funesta concurrant proelia Munda. 40

His, Caesar, Perusina fames, Mutinaeque labores

Accedant fati; et, quas premit aspera, classes,

Leucas; et ardenti servilia bella sub Aetna:

Multum Roma tamen debet civilibus armis,

Quod tibi res acta est. Te, quum, statione per-

acta, 45

Astra petes serus, praelati regia coeli

Excipiet, gaudente polo, seu sceptrata tenere,

Seu te flammigeros Phoebi conscendere currus,

Telluremque nihil mutato sole timentem

Ignem vago lustrare iuvet: tibi numine ab omni 50

Cedetur, iurique tuo natura relinquet,

Quis deus esse velis, ubi regnum ponere mundi.

Sed neque in Arctoo scdem tibi legeris orbe,

Nec polus aversi calidus qua vergitur Austri;

Unde tuam videas obliquo sidere Romam. 55

Aetheris immensi partem si presseris unam,

Sentiet axis onus. Librati pondera coeli

Orbe tene medio: pars aetheris illa sereni

Tota vacet, nullaeque obstant a Caesare nubes.

Tunc genus humanum positis sibi consulat armis, 60

Inque vicem gens omnis amet: Pax missa per or-

bem

Ferrea belligeri compescat limina Iani.

Sed mihi iam numen: nec, si te pectore vates

Accipio, Cirrhaea velim secreta moventem

Sollicitare deum, Bacchumque avertere Nysa. 65

Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.

Fert animus causas tantarum expromere re-

rum,

Immensumque aperitur opus, quid in arma furen-

tem

Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.

Invida fatorum series, summisque negatum

Stare diu; nimioque graves sub pondere lapsus

A 2

Nec se Roma ferens. Sic, quum, compage soluta,
Saecula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetent iterum chaos omnia; mixtis

75 Sidera sideribus concurrent: ignea pontum

Astra petent: tellus extendere litora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phoebe

Ibit, et, obliquum bigas agitare per orbem

Indignata, diem poscet sibi: totaque discors

80 Machina divulsi turbabit foedera mundi.

In se magna ruunt: laetis hunc numina rebus

Crescendi posuere modum; nec gentibus ullis

Commodat in populum, terrae pelagique poten-
tem,

Invidiam Fortuna suam. Tu caussa malorum,

85 Facta tribus dominis communis, Roma, nec um
quam

In turbam missi feralia foedera regni.

O male concordēs nimiaque cupidine caeci,

Quid miscere iuvat vires, orbemque tenere

In medio? Dum terra fretum, terramque levabit

90 Aer, et longi volvent Titana labores,

Noxque diem coelo totidem per signa sequetur.

Nulla fides regni sociis, omnisque potestas

Impatiens consortis erit. Nec gentibus ullis

Credite, nec longe factorum exempla petantur.

95 Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Nec pretium tanti tellus pontusque furoris

Tunc erat: exiguum dominos commisit asyllum.

Temporis angusti mansit concordia discors;

Paxque fuit non sponte ducum. Nam sola futuri

100 Crassus erat belli medius mora. Qualiter, undas

Quisecat et geminum gracilismare separat Isthmos

Nec patitur conferre fretum, si terra rezedat,

Ionium Aegaeo franget mare: sic, ubi, saevà

Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus

105 Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,

Parthica Romanos solverunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est,
Arsacidæ: bellum victis civile dedistis.
Dividitur ferro regnum: populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum continet
orbem, 110

Non cepit fortuna duos. Nam pignora iuncti
Sanguinis et diro ferales omine tedas
Abstulit ad manes, Parcarum, Iulia, saeva
Intercepta manu. Quodsi tibi fata dedissent
Maiores in luce moras, tu sola furentes 115
Inde virum poteras atque hinc retinere parentem,
Armatasque manus excusso iungere ferro,
Ut generos mediae soceris iunxere Sabinae.
Morte tua discussa fides, bellumque movere
Permissum ducibus. Stimulos dedit aemula virtus. 120
Tu nova ne veteres obscurant facta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne, times: te iam series ususque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi.
Nec quemquam iam ferre potest Caesarve
priorem 125

Pompeiusve parem. Quis iustius induit arma,
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur:
Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coiere pares: alter, vergentibus annis
In senium longoque togæ tranquillior usu, 130
Dedidicit iam pace ducem; famæque petitor,
Multa dare in vulgus; totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri:
Nec reparare novas vires, multumque priori
Credere fortunæ. Stat magni nominis umbra: 135
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi sacrataque gestans
Dona ducum: nec iam validis radicibus haerens,
Pondere fixa suo est: nudosque per aera ramos

- 140 Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram;
 Et quamvis primo nutet casura sub Euro,
 Tot circum silvae firmo se robore tollant,
 Sola tamen colitur. Sed non in Caesare tantum
 Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
 145 Stare loco: solusque pudor, non vincere bello.
 Acer et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,
 Ferre manum, et numquam temerando parcere
 ferro:
 Successus urgere suos, instare favori
 Numinis: impellens quidquid sibi, summa petenti,
 150 Obstaret, gaudensque viam fecisse ruina.
 Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
 Aetheris impulsu sonitu, mundique fragore
 Emicuit, rupitque diem, populosque parentis
 Terruit, obliqua praestringens lumina flamma,
 155 In sua templa furit: nullaque exire vetante
 Materia, magnamque cadens, magnamque rever-
 tens
 Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
 Hae ducibus caussae suberant: sed publica
 belli
 Semina, quae populos semper mersere potentes.
 160 Namque ut opes mundo nimias fortuna subacto
 Intulit et rebus mores cessere secundis,
 Praedaque et hostiles luxum suasere rapinae:
 Non auro, tectisque modus: mensasque priores
 Aspernata fames: cultus, gestare decoros
 165 Vix nuribus, rapuere mares: foecunda virorum
 Paupertas fugitur; totoque accersitur orbe,
 Quo gens quaeque perit. Tum longosiungere fines
 Agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
 Vomere, et antiquos Curiorum passa ligones
 170 Longa sub ignotis extendere rura colonis.
 Non erat is populus, quem pax tranquilla iuaret,
 Quem sua libertas immotis pasceret armis.

Inde irae faciles; et, quod suasisset egestas,
Vile nefas; magnumque decus, ferroque peten-
dum,

Plus patria potuisse sua; mensuraque iuris 175

Vis erat: hinc leges et plébiscita coactae,
Et cum consulibus turbantes iura tribuni:
Hinc rapti fascès pretio, sectorque favoris
Ipse sui populus; letalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina Campo: 180

Hinc usura vorax, avidumque in tempora foenus,
Et concussa fides, et multis utile bellum.

Iam gelidas Caesar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas, 185

Ingens visa duci Patriae trepidantis imago
Clara per obscuram voltu moestissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Caesarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: *Quo tenditis ultra?* 190

Quo fertis mea signa, viri? Si iure venitis,
Si cives, huc usque licet. Tum perculit horror
Membra ducis; riguere comae, gressusque co-
ercens

Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: *O magnae qui moenia prospicis urbis* 195

Tarpeia de rupe, Tonans, Phrygiique penates
Gentis Iuleae, et rapti secreta Quirini,
Et residens celsa Latialis Iuppiter Alba,
Vestalesque foci, summique o numinis instar
Roma, fave coeptis. Non te furialibus armis 200

Persequor. En, adsum, victor terraque marique
Caesar, ubique tuus, liceat modo, nunc quoque,
miles.

Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
Inde moras solvit belli, tumidumque per annum
Signa tulit propere. Sicut squalentibus arvis 205

- Aestiferae Libyes viso leo comminus hoste
 Subsedit dubius, totam dum colligit iram;
 Mox ubi se saevae stimulavit verberare caudae
 Erexitque iubas, vasto et grave murmur hiatu
 210 Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri
 Haereat, aut latum subeant venabula pectus,
 Per ferrum, tanti securus vulneris, exit.
 Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
 Puniceus Rubicon, cum fervida canduit aestas:
 215 Perque imas serpit valles; et Gallica certus
 Limes ab Ausoniis disternit arva colonis.
 Tum vires praebebat hiems, atque auxerat undas
 Tertia iam gravido pluvialis Cynthia cornu,
 Et madidis Euri resolutae flatibus Alpes.
 220 Primus in obliquum sonipes opponitur amnem,
 Excepturus aquas: molli tum cetera rumpit
 Turba vado faciles iam fracti fluminis undas.
 Caesar ut adversam, superato gurgite, ripam
 Attigit, Hesperiae vetitis et constitit arvis:
 225 *Hic, ait, hic pacem temerataque iura relinquo;
 Te, Fortuna, sequor. Procul hinc iam foedera
 sunt.*
Credidimus fatis. Utendum est iudice bello.
 Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
 Impiger, et torto Balearis verberare fundae
 230 Ocior, et missa Parthi post terga sagitta;
 Vicinumque minax invadit Ariminum. Ignis
 Solis lucifero fugiebant astra relicto,
 Iamque dies primos belli visura tumultus
 Exoritur. Seu sponte deum, seu turbidus Auster
 235 Impulerit, moestam tenuerunt nùbila lucem.
 Constitit, ut capto iussus deponere miles
 Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum
 Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
 Rupta quies populi, stratisque excita iuventus
 240 Deripuit sacris adfixa penatibus arma,

Quae pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
 Invadunt clypeos, curvataque cuspide pila,
 Et scabros nigrae morsu rubiginis enses.
 Ut notae fulsere aquilae, Romanaque signa,
 Et celsus medio conspectus in agmine Caesar, 245
 Diriguere metu, gelidus pavor occupat artus,
 Et tacito mutos volvunt in pectore questus:
O male vicinis haec moenia condita Gallis,
O tristi damnata loco! pax alta per omnes
Et tranquilla quies populos: nos praeda furentum 250
Primaque castra sumus. Melius, Fortuna, dedisses
Orbe sub Eoo sedem gelidaque sub Arcto,
Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque furentem
Vidimus, et Martem Libyes, cursumque furoris 255
Teutonici. Quoties Romam Fortuna lacessit,
Hac iter est bellis. Gemitu sic quisque latenti,
 Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
 Credita: sed quantum, volucres cum bruma co-
 ercet,
 Rura silent, mediusque tacet sine murmure pon-
 tus, 260
 Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras:
 Ecce faces belli, dubiaeque in praelia menti
 Urgentes addunt stimulos cunctasque pudoris
 Rumpunt fata moras: iustos Fortuna laborat
 Esse ducis motus, et caussas invenit armis. 265
 Expulit ancipiti discordes urbe tribunos
 Victo iure minax iactatis curia Gracchis.
 Hos iam mota ducis vicinaque signa petentes
 Audax venali comitatur Curio lingua:
 Vox quondam populi, libertatemque tueri 270
 Ausus, et armatos plebi miscere potentes.
 Utque ducem varias volventem pectore curas
 Conspectit: *Dum voce tuae potuere iuvare,*
Caesar, ait, partes, quamvis nolente senatu,

- Quae sedes erit emeritis? quae rura dabuntur,*
345 *Quae noster veteranus aret? quae moenia fessis?*
An melius fient piratae, Magne, coloni?
Tollite iampridem victricia, tollite signa:
Viribus utendum est, quas fecimus: arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat: nec numina deerunt.
- 350** *Nam nec praeda meis, neque regnum quaeritur*
armis:
Detrahimus dominos urbi servire paratae.
Dixerat: at dubium non claro saurmure vulgus
Secum incerta fremit: pietas, patriique penates
Quamquam caede feras mentes animosque tu-
mentes
- 355** *Frangunt; sed diro ferri revocantur amore*
Ductorisque metu. Summi tunc munera pili
Laelius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem praemia quercum:
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
- 360** *Nominis, et ius est veras expromere voces;*
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires,
Conquerimur. Deeratne tibi fiducia nostri?
Dum movet haec calidus spirantia corpora san-
guis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
- 365** *Degenerem patiere togam, regnumque senatus?*
Usque adeo miserum est, civili vincere bello?
Duc age per Scythiae populos, per inhospita Syrtis
Litora, per calidas Libyae sitientis arenas.
Haec manus, ut victum post terga relinqueret
orbem,
- 370** *Oceani tumidas remo compescuit undas:*
Fregit et Arctoo spumantem vertice Rhenum.
Iussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
Nec civis meus est, in quem tua classica, Caesar,
Audiero. Per signa decem felicia castris,

Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos; 375
Pectore si fratris gladium, iuguloque parentis
Condere me iubeas, plenaeque in viscera partu
Coniugis, invita peragam tamen omnia dextra;
Si spoliare deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Monetae; 380
Castra super Tusci si ponere Tybridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.

Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet, penitus tolli quam iusseris urbem, 385
Roma sit. His cunctae simul adsensere cohortes,
Elatasque alte, quaecumque ad bella vocaret,
Promisere manus. It tantus ad aethera clamor,
Quantus, piniferae Boreas quum Thracius Ossae
Rupibus incubuit, curvato robore pressae 390
Fit sonus, aut rursus redeuntis in aethera silvae.

Caesar ut acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Evocat, et Romam motis petit undique signis. 395
Deseruere cavo tentoria fixa Lemano,
Castraque, quae Vogesi curvam super ardua ru-
pem,

Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis,
Hi vada liquerunt Isarae, qui gurgite ductus
Per tam multa suo, famae maioris in amnem 400
Lapsus, ad aequoreas nomen non pertulit undas.
Solvuntur flavi longa statione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis et Hesperiae, promotio limite, Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus numine portus 405
Urget rupe cava pelagus: non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: solus sua litora turbat
Circius, et tuta prohibet statione Monoeci.
Quaque patet litus dubium, quod terra fretumque

- 410 Vindicat alternis vicibus, quum funditur ingens
 Oceanus, vel quum refugis se fluctibus aufert.
 Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
 Destituatque ferens; an sidere mota secundo
 Tethyos unda vagae lunaribus aestuet horis;
 415 Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
 Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera ducat,
 Quaerite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
 Tu, quaecumque moves tam crebros causa mea-
 tus,
 Ut superi voluere, late. Tunc rura Nemetis
 420 Qui tenet, et ripas Aturi, qua litore curvo
 Molliter admissum claudit Tarbellius aequor,
 Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste:
 Et Biturix, longisque leves Suessonès in armis:
 Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto,
 425 Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis:
 Et docilis rector rostrati Belga covini:
 Arvernique ausi Latios se fingere fratres,
 Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
 Nervius, et caesi pollutus sanguine Cottae:
 430 Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
 Vangiones: Batavique truces, quos aere recurvo
 Stridentes acuere tubae: qua Cinga pererrat
 Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus undis
 In mare fert Ararim: qua montibus ardua summis
 435 Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas:
 [Pictonès immunes subigunt sua rura; nec ultra
 Instabiles Turonas circumscita castra coërcent.
 In nebulis Meduana tuis marcere perosus
 Andus, iam placida Ligeris recreatur ab unda,
 440 Inclyta Caesareis Genabos dissolvitur alis.]
 Tu quoque, laetatus converti praelia, Trevir:
 Et nunc tonse Ligur, quondam per colla decora
 Crinibus effusis toti praelate Comatae:
 Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teutates, horrensque feris altaribus Hesus, 445
Et Taranis Scythicae non mitior ara Dianae.

Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis aevum,
Plurima securi fudistis carmina, Bardi.

Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum 450
Sacrorum, Druidae, positis repetistis ab armis.

Solis nosse deos, et coeli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbrae 455
Non tacitas Erebi sedes Ditisque profundi

Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio: longae (canitis si cognita) vitae
Mors media est. Certe populi, quos despicit
Arctos,

Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget, leti metus. Inde ruendi 460
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces

Mortis: et ignavum, rediturae parcere vitae.
Et vos, cirrigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romani, Rhenique feroces
Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem. 465

Caesar, ut immensae collecto robore vires
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque moenia complet.
Vana quoque ad veros accessit fama timores,
Irrupitque animos populi, clademque futuram 470
Intulit, et velox properantis nuntia belli

Innumeras solvit falsa in praeconia linguas.
Est, qui, tauriferis ubi se Mévania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Adferat, et, qua Nar Tiberino illabitur amni, 475
Barbaricas saevi discurrere Caesaris alas:

Ipsam omnes aquilas, collataque signa ferentem,
Agmine non uno, densisque incedere castris.
Nec; qualem meminere, vident: maiorque, ferusque

- 480 Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
Hunc inter Rhenum populos Alpesque iacentes,
Finibus Arctoïis, patriaque a sede revulsos
Pone sequi, iussamque feris a gentibus urbem,
Romano spectante, rapi. Sic quisque pavendo
485 Dat vires famae: nulloque auctore malorum,
Quae finxere timent. Nec solum vulgus inani
Perculsum terrore pavet: sed curia, et ipsi
Sedibus exsiluere Patres, invisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta senatus.
490 Tunc quae tuta petant, et quae metuenda relin-
quant,
Incerti, quo quemque fugae tulit impetus, urgent
Praecipitem populum, serieque haerentia longa
Agmina prorumpunt. Credas, aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut iam, quatiente ruina,
495 Nutantes pendere domos: sic turba per urbem
Praecipiti lymphata gradu, velut unica rebus
Spes foret adstrictis, patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. Qualis, quum turbidus Auster
Repulit a Libycis immensum Syrtibus aequor,
500 Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus, deserta puppe, magister,
Navitaque, et, nondum sparsa compage carinae,
Naufragium sibi quisque facit: sic, urbe relicta,
In bellum fugitur. Nullum iam languidus aëvo
505 Evaluit revocare parens, coniunxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiae dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam
Haesit, et extremo tunc forsitan urbis amatae
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
510 O faciles dare summa deos, eademque tueri
Difficiles! Urbem, populis victisque frequentem
Gentibus, et generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Caesare praedam
Ignavae liquere manus. Cum pressus ab hoste

Clauditur externis miles Romanus in oris, 515
 Effugit exiguo nocturna pericula vallo,
 Et subitus rapti munimine cespitis agger
 Praebet securos intra tentoria somnos:
 Tu tantum audito bellorum nomine, Roma,
 Desereris; nox una tuis non credita muris. 520
 Danda tamen venia est, tantorum danda pavorum:
 Pompeio fugiente, timent. Tum, ne qua futuri
 Spes saltem trepidas mentes levet, addita fati
 Peioris manifesta fides, superique minaces
 Prodigijs terras implerunt, aethera, pontum. 525
 Ignota obscurae viderunt sidera noctes,
 Ardentemque polum flammis, coeloque volantes
 Obliquas per inane faces, crinemque timendi
 Sideris, et terris nutantem regna cometen.
 Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno, 530
 Et varias ignis tenso dedit aere formas:
 Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas
 Emicuit coelo. Tacitum sine nubibus ullis
 Fulmen, et Arctois rapiens e partibus ignem,
 Percussit Latiale caput: stellaeque minores, 535
 Per vacuum solitae noctis decurrere tempus,
 In medium venire diem: cornuque coacto
 Iam Phoebe toto fratrem cum redderet orbe,
 Terrarum subita percussa expalluit umbra.
 Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo, 540
 Condidit ardentes atra caligine currus,
 Involvitque orbem tenebris, gentesque coegit
 Desperare diem: qualem, fugiente per ortus
 Sole, Thyesteae noctem duxere Mycenae.
 Ora ferox Siculae laxavit Mulciber Aetnae; 545
 Nec tulit in coelum flammās, sed vertice pronō
 Ignis in Hesperium cecidit latus. Atra Carybdis
 Sanguineum fundo torsit mare. Flebile saevi
 Latrāvere canes. Vestali raptus ab ara
 Ignis; et ostendens confectas flamma Latinas 550

LUCANUS.

B

Acciri vates. Quorum qui maximus aevo 585
 Aruns incoluit desertae moenia Lucae,
 Fulminis edoctus motus, venasque calentes
 Fibrarum, et monitus volitantis in aere pennae:
 Monstra iubet primum, nullo quae semine discors
 Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos 590
 Ex utero fetus infaustis urere flammis.
 Mox iubet et totam pavidis a civibus urbem
 Ambiri, et festo purgantes moenia lustrō,
 Longa per extremos pomoeria cingere fines
 Pontifices, sacri quibus est permissa potestas. 595
 Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,
 Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
 Troianam soli cui fas vidisse Minervam.
 Tunc qui fata deum secretaque carmina servant,
 Et totam parvo revocant Almone Cybeben: 600
 Et doctus volucres augur servare sinistras:
 Septemvirque epulis festis, Titique sodales:
 Et Salius laeto portans ancilia collo:
 Attollensque apicem generoso vertice Flamen.
 Dumque illi effusam longis amfractibus urbem 605
 Circueunt, Aruns dispersos fulminis ignes
 Colligit, et terrae moesto cum murmure condit,
 Datque locis nomen sacris. Tunc admovet aris
 Electa cervice marem. Iam fundere Bacchum
 Coeperat, obliquoque molas inducere cultro: 610
 Impatiensque diu non grati victima sacri,
 Cornua succincti premerent cum torva ministri,
 Deposito victum praebebat poplite collum.
 Nec cruor emicuit solitus: sed vulnere largo
 Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus. 615
 Palluit adtonitus sacris feralibus Aruns,
 Atque iram superum raptis quaesivit in extis.
 Terruit ipse color vatem: nam pallida taetris
 Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
 Plurimus adperso variabat sanguine livor. 620

- Cernit tabe iecur madidum : venasque minaces
 Hostili de parte videt. Pulmenis anheli
 Fibra latet, parvusque secat vitalia limes.
 Cor iacet: et saniem per hiantes viscera rimas
 625 Emittunt: produntque suas omenta latebras.
 Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis,
 Ecce, videt capiti fibrarum increscere molem
 Alterius capitis: pars aegra et marcida pendet,
 Pars micat et celeri venas movet improba pulsu.
 630 His ubi concepit magnorum fata malorum,
 Exclamat: *Vix fas, superi, quaecumque monetis*
Prodere me populis: neque enim tibi summe litari
Iuppiter hoc sacrum: caesique in pectora tauri
Inferni venerere dei. Non fanda timemus:
 635 *Sed venient maiora metu. Di visa secudent,*
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages. Flexa sic omina Tuscus
Involvens, multaque tegens ambage canebat.
 At Figulus, cui cura deos secretaque coeli
 640 Nosse fuit, quem non stellarum Aegyptia Memphis
 Aequaret visu, numerisque moventibus astra,
Aut hic errat, ait, nulla cum lege per aevum
Mundus, et incerto discurrunt sidera motu:
Aut, si fata movent, Urbi generique paratur
 645 *Humano matura lues. Terraene dehiscant,*
Subsidentque urbes? an tollet fervidus aer
Temperiem? segetes tellus infida negabit?
Omnis an infusis miscebitur unda venenis?
Quod cladis genus, o superi, qua peste paratis
 650 *Saevitiam? Extremi multorum tempus in unum*
Convenere dies. Summo si frigida coelo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalion eos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in aequore tellus.
 655 *Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem*
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,

*Succensusque tuis flagrasset eurribus aether.
Hi cessant ignes: tu, qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum, Gradive, paras? Nam mitis in allo 660
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sidus hebet, motuque celer Cyllenius haeret,
Et coelum Mars solus habet. Cur signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur:
Ensiferi nimium fulget latus Orionis? 665
Imminet armorum rabies: ferrique potestas
Confundet ius omne manu: scelerique nefando
Nomen erit virtus: multosque exhibit in annos
Hic furor. Et superos quid prodest poscere finem?
Cum domino pax ista venit. Duc, Roma, malorum 670
Continuam seriem; clademque in tempora multa
Extrahe, civili tantum iam libera bello.
Terruerant satis haec pavidam praesagiaplebem:
Sed maiora premunt. Nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyaeo: 675
Talis et attonitam rapitur matrona per urbem,
Vocibus his prodens urgentem pectora Phoebum:
Quo feror, o Paeon? qua me super aethera raptam
Constituis terra? Video Pangaea nivosis
Cana iugis, latosque Aemi sub rupe Philippos. 680
Quis furor hic, o Phoebe, doce: quo tela manusque
Romanae miscent acies, bellumque sine hoste est?
Quo diversa feror? Primos me ducis in ortus,
Qua mare Lagei mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, flumine deformis truncus arena 685
Qui iacet, agnosco: dubiam super aequora Syrtin
Arentemque feror Libyen, quo tristis Erinnyes
Transtulit Emathias acies. Nunc desuper Alpīs
Nubiferae colles, atque aeriam Pyrenen
Abripimur. Patriae sedes remeamus in urbis, 690
Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
Consurgunt partes iterum, totumque per orbem*

*Rursus eo. Nova da mihi cernere litora Ponti,
Telluremque novam: vidi iam, Phoebe, Philippos.*
695 Haec ait: et lasso iacuit defecta furore.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Prooemium de prodigiis. Melius esse, nulla fieri. 1—15. Describitur turbatus Romae status. Queruntur matronae. 16—42. Queruntur viri. 43—66. Quorum aliquis senior proluxa oratione de superiori bello civili inter Marium Syllamque gesto disserit. 67—233. Interritus tamen his omnibus Brutus, noctu Catonem adit, eumque alloquitur, et quaerit ex eo, quod sit consilium suum. 234—285. Respondet Cato: se Pompeium secuturum, ad idemque Brutum incitat. 286—325. Dum ii colloquuntur inter se, intrat Marcia, quam Cato sibi nuptam, olim Hortensio cesserat. Ea, mortuo Hortensio, iterum Catonis matrimonium petit, in bellum eum secutura. 326—349. Ergo iunguntur statim, praesente Bruto. 350—391. Interea Pompeius in Campaniam cesserat. Describitur Apeninus mons cum fluminibus suis. 392—438. Caesar omnem Italiam occupat. Fugiant Libo, Thermus, Sylla, Varus, Lentulus, Scipio ex oppidis suis quae tenuerant. 439—477. Domitius Corfinii, ponte rupto fluvioque supra ripam emisso, morari Caesarem conatur. Ille tamen transit flumen; dumque obsidere parat Corfinium, cives Domitium ei tradunt. Quam Caesar libertate donat. At ille mortem sibi praeoptat. 478—525. Interim Pompeius suas cohortes alloquitur, proeliumque promittit in posterum diem. 526—595. Non acclamantibus tamen militibus, cedit usque Brundisium. 596—609. Describitur eius oppidi situs. 610—627. Dimittit filium Pompeius in Asiam, ad sollicitandos reges. Ipse in Epirum transire parat. 628—649. Persequitur Pompeium Caesar, mareque praeccludere vallo molitur. 650—679. Pompeius Italiam relinquit. 680—703. Caesar Brundisium intrat. 740—736.

Iamque irae patuere deum, manifesta que belli
Signa dedit mundus: legesque et foedera rerum
Praescia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. Cur hanc tibi, rector Olympi,

Sollicitis visum mortalibus addere curam, 5
Noscant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum quum primum infœmia regna
Materiemque rudem flamma cedente recepit,
Finit in æternum caussas, qua cuncta coercet, 10
Se quoque lege tenens, et sæcula iussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite mundum:
Sive nihil positum est, sed Fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, et habet mortalia casus:
Sit subitum, quodcumque paras: sit caeca futuri 15
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.

Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus orbi
Constatura fides superum, ferale per urbem
Iustitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fascēs.
Tunc questus tenuere suos, magnusque per omnes 20
Errabat sine voce dolor. Sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famularum brachia planctus:
Sed quum membra premit fugiente rigentia vita, 25
Vultusque exanimes, oculosque in morte natantes,
Nec dum est ille dolor, sed iam metus: incubat
amens

Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit: moestæque tenent delubra catervæ.
Hæ lacrymis sparsere deos, hæ pectora duro 30
Adfixere solo: lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: votisque vocari
Adsuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo iacuerunt Tonantis:
Divisere deos: et nullis defuit aris 35
Invidiam factura parens: quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
*Nunc, ait, o miserae contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,*

- 40 *Et summis servate malis: nunc flere potestas,
Dum pendet fortuna ducum: quum vicerit alter,
Gaudendum est. His se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella viri diversaque castra petentes
Effundunt iustas in numina saeva querelas:*
- 45 *O miserae sortis, quod non in Punica nati
Tempora, Cannarum fuimus Trebiaequae iuventus.
Non pacem petimus, superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: coniuret in arma
Mundus: Achaemeniis decurrant Medica Susis*
- 50 *Agmina: Massageten Scythicus non adliget Ister:
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos
Albis, et indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: civile avertite bellum:
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis*
- 55 *Alter, ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi, Roma, manus. Vel perdere nomen
Si placet Hesperium, superi, collapsus in ignem
Plurimus ad terram per fulmina decidat aether.
Saeve parens, utrasque simul partesque ducesque,*
- 60 *Dum nondum meruere, feri. Tantone novorum
Proventu scelerum quaerunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere,
Ut neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit. At miseros angit sua cura parentes,*
- 65 *Oderuntque gravis vivacia fata senectae,
Servatosque iterum bellis civilibus annos.
Atque aliquis, magno quaerens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,
Quum post Teutonicos victor Libycosque triumphos*
- 70 *Exsul limosa Marius caput abdidit ulva.
Stagna udi texere soli, laxaeque paludes
Depositum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere senem, longusque in carcere paedor.
Consul et eversa felix moriturus in urbe*
- 75 *Poenas ante dabat scelerum. Mors ipsa refugit*

Saepe virum, frustraue hosti concessa potestas
Sanguinis inuisi. Primo qui caedis in ictu
Dirigit, ferrumque manu torpente remisit ;
Viderat immensum tenebroso in carcere lumen
Terribilesque deas scelerum, Mariumque futurum, 80
Audieratque pavens : Fas haec contingere non est
Colla tibi : debet multas hic legibus aevi,
Ante suam, mortes : vanum deponere furorem.
Si libet ulcisci deletae funera gentis,
Hunc, Cimbri, servate senem. Non ille favore 85
Numinis, ingenti superum protectus ab ira,
Vir ferus, et Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. Idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthae, 90
Et Poenos pressit cineres. Solatia fati
Carthago Mariusque tulit : pariterque iacentes
Ignovere deis. Libycas ibi colligit iras.
Ut primum fortuna redit, servilia solvit
Agmina : conflato saevas ergastula ferro 95
Exeruerunt manus. Nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat usum,
Attuleratque in castra nefas. Pro fata ! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo moenia victor
Corripuit ? quantoque gradu mors saeva cucurrit ? 100
Nobilitas cum plebe perit : lateque vagatur
Ensis, et a nullo revocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis : multaque rubentia caede
Lubrica saxa madent. Nulli sua profuit aetas.
Non senis extremum piguit vergentibus annis 105
Praecipitasse diem : nec primo in limine vitae
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parvi caedem potuere mereri ?
Sed satis est iam, posse mori. Trahit ipse furoris
Impetus : et visum lenti, quaesisse nocentem. 110
In numerum pars magna perit : rapuitque cruentus

- Victor ab ignota vultus cervice recisos,
Dum vacua pudet ire manu. Spes una salutis,
Oscula pollutae fixisse trementia dextrae.*
- 115 *Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
Degener o populus, vix saecula longa decorum
Sic meruisse viris, nedum breve dedecus aevi,
Et vitam, dum Sulla redit. Cui funera vulgi
Flere vacet? Vix te sparsum per viscera, Baebi,*
- 120 *Innumeras intercarpentis membra coronae
Discerpisse manus: aut te, praesage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia canis
Ora ferens miles festae rorantia mensae
Imposuit. Truncos laceravit Fimbria Crassos.*
- 125 *Saeva Tribunicio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatae, Scaevola, dextrae
Ante ipsum penetrale deae, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.*
- 130 *Septimus haec sequitur, repetitis fascibus, annus:
Ille fuit vitae Mario modus, omnia passo,
Quae peior fortuna potest, atque omnibus uso,
Quae melior, mensoque, homini quid fata pa-
rarent:*
- Iam, quot apud Sacri ceridere cadavera portum,*
- 135 *Aut Collina tulit stratas quot porta catervas
Tunc cum paene caput mundi rerumque potestas
Mutavit translata locum, Romanaque Samnis
Ultra Caudinas speravit volnera Furcas!
Sulla quoque immensis accessit cladibus ultor.*
- 140 *Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi
Hansit: dumque nimis iam putria membra recidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus. Periere nocentes;
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*
- 145 *Tum data libertas odiis, resolutaque legum
Frenis ira ruit. Non uni cuncta dabantur,*

*Sed fecit sibi quisque nefas. Semel omnia victor
 Iusserat. Infandum domini per viscera ferrum
 Exegit famulus: nati maduere paterno
 Sanguine. Certatum est, cui cervix caesa parentis 150
 Cederet: in fratrum ceciderunt praemia fratres.
 Busta repleta fuga, permixtaque viva sepultis
 Corpora: nec populum latebrae cepere ferarum.
 Hic laqueo fauces elisaque guttura fregit:
 Hic, se praecipiti iaculatus pondere, dura 155
 Dissiluit percussus humo; mortesque cruento
 Victori rapuere suas: hic robora busti
 Exstruit ipse sui, necdum omni sanguine fuso
 Desilit in flammam, et, dum licet, occupat ignes.
 Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem, 160
 Et medio congesta foro: cognoscitur illic,
 Quidquid ubique iacet scelerum. Non Thracia
 tantum
 Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni;
 Postibus Antaei Libye: nec Graecia moerens
 Tot laceros artus Pisaea flevit in aula. 165
 Cum iam tabe fluunt, confusaque tempore multo
 Amisere notas, miserorum dextra parentum
 Colligit, et pavido subducit cognita furto.
 Meque ipsum memini caesi deformia fratris
 Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis, 170
 Omnia Sullanae lustrasse cadavera pacis:
 Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
 Conveniat, quaesisse caput. Quid sanguine manes
 Placatos Catuli referam? cum victima tristes
 Inferias Marius forsitan nolentibus umbris 175
 Pendit, inexplato non fanda piacula busto:
 Cum laceros artus, aequataque vulnera membris
 Vidimus, et toto quamvis in corpore caeso
 Nil animae letale datum, moremque nefandae
 Dirum saevitiae, pereuntis parcere morti. 180
 Avolsae cecidere manus, exsectaque lingua*

- Palpitat, et muto vacuum ferit aëra motu.*
Hic aures, alius spiramina naris adunca
Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
 185 *Ultimaque effundit spectatis lumina membris,*
Vix erit ulla fides tam saevi criminis, unum
Tot poenas cepisse caput. Sic mole ruinae
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad litora trunci,
 190 *Qui medio periere freto. Quid perdere fructum*
Iuvit, et, ut vilem, Marii confundere vultum?
Ut scelus hoc Sullae caedesque ostensa placeret,
Agnosendus erat. Vidit Fortuna colonos
Praenestina suos cunctos simul ense recisos,
 195 *Unius populum pereuntem tempore mortis.*
Tunc flos Hesperiae, Latii iam sola iuventus,
Concidit, et miserae maculavit ovilia Romae.
Tot simul infesto iuvenes occumbere leto,
Saepe fames, pelagique furor, subitaeque ruinae,
 200 *Aut coeli terraeque lues, aut bellica clades,*
Numquam poena fuit. Densi vix agmina vulgi
Inter et exsanguis, immissa morte, catervas
Victores movere manus. Vix caede peracta
Procumbunt, dubiaque labant cervice: sed illos
 205 *Magna premit strages: peraguntque cadavera*
partem
Caedis: viva graves elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit iussisse mori. Congesta recepit
 210 *Omnia Tyrrhenus Sullana cadavera gurgis.*
In fluvium primi cecidere, in corpora summi.
Praecipites haesere rates, et strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in aequor.
Ad molem stetit unda sequens; dum sanguinis alti
 215 *Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,*
Praecipitique ruens Tyberina ad flumina rivo

*Haerentes adiuvit aquas: nec iam alveus amnem,
Nec retinent ripae, redditque cadavera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas
Sanguine caeruleum torrenti dividit aequor. 220
Hisne Salus rerum, Felix his Sulla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere campo?
Haec rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.*

*Quamquam agitat graviora metus, multumque
coitur 225*

*Humani generis maiore in praelia damno.
Exsulis Marii bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Sullae
Praestitit, invisae penitus quam tollere partes.
Hos, alio Fortuna, vocas: olimque potentes 230
Concurrunt. Neuter civilia bella moveret,
Contentus, quo Sulla fuit. Sic moesta senectus
Praeteritique memor flebat, metuensque futuri.*

*At non magnanimi percussit pectora Bruti
Terror et in tanta pavidi formidine motus 235
Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
Parrhasis obliquos Helice cum verteret axes,
Atria cognati pulsant non ampla Catonis.
Invenit insomni volventem publica cura
Fata virum casusque urbis, cunctisque timentem; 240
Securumque sui; farique his vocibus orsus:
Omnibus expulsaë terris olimque fugatae
Virtutis iam sola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma. 245*

*Namque alii Magnum, vel Caesaris arma sequantur:
Dux Bruto Cato solus erit. Pacemne tueris
Inconcussa tenens dubio vestigia mundo?
An placuit, ducibus scelerum, populique furentis
Cladibus immixtum, civile absolvere bellum? 250
Quemque suae rapiunt scelerata in proelia caussae:*

- Hos polluta domus, legesque in pace timendae;
Hos ferro fugienda fames, mundique ruinae
Permiscenda fides. Nullum furor egit in arma;
255 Castra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per se bella placent? Quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus aevi?
Hoc solum longae pretium virtutis habebis:
Accipient alios, facient te bella nocentem.*
- 260 Ne tantum, o superi, liceat feralibus armis,
Has etiam movisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis caeca telorum in nube ferantur:
Nec tanta in casum virtus eat. Ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. Quis nolet in isto*
- 265 Ense mori, quamvis alieno vulnere labens,
Et scelus esse tuum? Melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut coelestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu;
Fulminibus propior terrae succenditur aer,*
- 270 Imaque telluris ventos tractusque coruscus
Flammaram accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege deum. Minimae rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. Quam laetae Caesaris aures
Accipient, tantum venisse in proelia civem?*
- 275 Nam praelata suis numquam diversa dolebit
Castra ducis Magni. Nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet. Pars magna senatus,
Et duce privato gesturus praelia consul
Sollicitant, procuresque alii, quibus adde Catonem*
- 280 Sub iuga Pompeii, toto iam liber in orbe
Solutus Caesar erit. Quod si pro legibus arma
Ferre iuvat patriis, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeii Brutum, nec Caesaris hostem,
Post bellum victoris habes. Sic fatū. At illi*
- 285 Arcano sacras reddit Cato pectore voces:
Summum, Brute, nefas civilia bella, fatemur:
Sed quo fata trahunt, virtus secunda sequetur.*

*Crimen erit superis, et me fecisse nocentem.
Sidera quis mundumque valet spectare cadentem,
Expers ipse metus? quis, cum ruat arduus aether, 290
Terra labet, mixto coeuntis pondere mundi,
Compressas tenuisse manus? Gentesne furorem
Hesperium ignotae, Romanaque bella sequentur,
Deductique fretis alio sub sidere reges,
Otia solus agam? Procul hunc arcete furorem, 295
O superi, motura Dahas ut clade Getasque,
Securo me, Roma cadat. Ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum iubet ipse dolor: iuvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti 300
Ipsum atras tenuisse faces: non ante revellar,
Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque
Nomen, Libertas, et inanem prosequar umbram.
Sic eat: immites Romana piacula divi
Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum. 305
O utinam coelique deis Erebique liceret
Hoc caput in cunctas damnatum exponere poenas?
Devotum hostiles Decium pressere catervae:
Me geminae figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat: cunctis ego pervius hastis 310
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat sanguis populos: hac caede luatur,
Quidquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad iuga cur faciles populi, cur saeva volentes
Regna pati pereunt? Me solum invadite ferro, 315
Me frustra leges et inania iura tuentem:
Hic dabit, hic pacem iugulus, finemque laborum
Gentibus Hesperii: post me regnare volenti
Non opus est bello. Quin publica signa ducemque
Pompeium sequimur? nec, si fortuna favebit, 320
Hunc quoque totius sibi ius promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur: et acres*

Irarum movit stimulos: iuvenisque calorem

325 Excitat in nimios belli civilis amores.

Interea, Phoebo gelidas pellente tenebras,

Pulsatae sonuere fores: quas sancta relicto

Hortensi moerens irrupit Marcia busto:

Quondam virgo toris melioris iuncta mariti:

330 Mox, ubi, connubii pretium mercesque, soluta est

Tertia iam soboles, alios fecunda penates

Impletura datur, geminas ex sanguine matris

Permixture domos. Sed postquam condidit urna

Supremos cineres, miserando concita vultu,

335 Effusas laniata comas, concussaue pectus

Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,

Non aliter placitura viro, sic moesta profatur:

Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi

Iussa, Cato, et geminos excepi foeta maritos.

340 Visceribus lassis, partuque exhausta, revertor

Iam nulli tradenda viro. Da foedera prisci

Illibata tori: da tantum nomen inane

Connubii: liceat tumulo scripsisse, CATONIS

MARCIA; nec dubium longo quaeratur in aevo,

345 Mutarim primas expulsa, an tradita, taedas.

Non me laetorum comitem rebusque secundis

Accipis: in curas venio partemque laborum.

Da mihi castra sequi: cur tuta in pace reliquar,

Et sit civili propior Cornelia bello?

350 Hae flexere virum voces, et, tempora quanquam

Sint aliena toris, iam fato in bella vocante,

Foedera sola tamen, vanaque carentia pompa

Iura placent; sacrisque deos admittere testes.

Festa coronato non pendent limine sarta;

355 Infulaque in geminos discurrit candida postes,

Legitimaeque faces, gradibusque adclivis eburnis

Stat torus, et picto vestes discriminat auro:

Turritaque premens frontem matrona corona,

Translata vetuit contingere limina planta.

Non, timidum nuptae leviter tectura pudorem, 360
Lutea demissos velarunt flammea vultus:
Balteus haud fluxos gemmis adstrinxit amictus,
Colla monile decens, humerisque haerentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic, ut erat, moesti servat lugubria cultus, 365
Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana;
Non soliti lusere sales: nec more Sabino
Excepit tristis convicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui. 370
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.
Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Caesariem, duroque admisit gaudia vultu:
(Ut primum tolli feralia viderat arma,
Intensos rigidam in frontem descendere canos 375
Passus erat, moestamque genis increscere barbam.
Uni quippe vacat, studiisque odiisque carenti,
Humanum lugere genus) nec foedera prisci
Sunt tentata tori: iusto quoque robur amoris
Restitit. Hi mores, haec duri immota Catonis 380
Secta fuit, servare modum, finemque tenere,
Naturamque sequi, patriaeque impendere vitam;
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulae, vicisse famem; magnique penates,
Submovisse hyemem tecto: pretiosaque vestis, 385
Hirtam membra super Romani more Quiritis
Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
Progenies; Urbi pater est, Urbique maritus:
Iustitiae cultor, rigidi servator honesti:
In commune bonus: nullosque Catonis in actus 390
Subrepsit partemque tulit sibi nata voluptas.
Interea trepido discedens agmine Magnus,
Moenia Dardanii tenuit Campana coloni.
Haec placuit belli sedes, hinc summa moventi
Hostis in occursum sparsas extendere partes, 395

LUCAN.

C

**Umbrosis mediam qua collibus Apenninus
Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
Altius intumuit, propiusque accessit Olympo.**

Mons inter geminas medius se porrigit undas
 400 Inferni superique maris: collesque coercent
 Hinc Tyrrhena vado frangentes aequora Pisae,
 Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
 Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
 Fluminaque in gemini spargit divortia ponti.
 405 In laevum cecidere latus, veloxque Metaurus,
 Crustumiumque rapax, et iunctus Sapis Isauro,
 Senaque, et Adriacas qui verberat Aufidus undas:
 Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
 Eridanus, fractas devolvit in aequora silvas,
 410 Hesperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula
 primum

Populea fluvium ripas umbrasse corona:
Cumque, diem pronum transverso limite ducens,
Succendit Phaethon flagrantibus aethera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
415 Hunc habuisse pares Phoebeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
Nec minor hic Istro, nisi quod, dum permeat
orbem

Ister, casuros in quaelibet aequora fontes
 420 Accipit; et Scythicas exit non solus in undas.
 Dexterora petens montis declivia Tybrim
 Unda facit, Rutubamque cavum. Delabitur inde
 Volturusque celer, nocturnaeque editor aurae
 Sarnus, et umbrosae Liris per regna Maricae
 425 Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
 Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
 Alnos, vicinae percurrit in aequora Lunae.
 Longior educto qua surgit in aera dorso,
 Gallica rura videt, devexasque aspicit Alpes.

Tunc Umbris Marsisque ferax, donatusque Sabello 430
 Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
 Indigenas Latii populos, non deserit ante
 Hesperiam, quam cum Scyllaeis clauditur undis,
 Extenditque suas in templa Lacinia rupes,
 Longior Italia, donec confinia pontus 435
 Solveret incumbens, terrasque repelleret aequor.
 At postquam gemino tellus elisa profundo est,
 Extremi colles Siculo cessere Peloro.

Caesar, in arma furens, nullas, nisi sanguine
 fuso,

Gaudet habere vias, quod non terat hoste vacantes 440
 Hesperiae fines, vacuosque irrumpat in agros,
 Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis
 Bella gerat. Non tam portas intrare patentes,
 Quam fregisse, iuvat: nec tam patiente colono
 Arva premi, quam si ferro populetur et igni. 445
 Concessa pudet ire via, civemque videri.
 Tunc urbes Latii dubiae, varioque favore
 Ancipites, quamquam primo terrore ruentis
 Cessurae belli, denso tamen aggere firmant
 Moenia, et abrupto circumdant undique vallo: 450
 Saxorumque orbes, et quae supereminus hostem
 Tela petant, altis murorum turribus aptant.
 Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
 Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster
 Flatibus horisonis, hunc aequora tota sequuntur: 455
 Si rursus tellus, pulsu laxata tridentis
 Aeolii, tumidis inmittat fluctibus Eurum,
 Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem,
 Aequora, nubiferoque polus quum cesserit Euro,
 Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes 460
 Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
 Gens Hetrusca, fuga trepidi nudata Libonis,
 Iusque sui pulso iam perdidit Umbria Thermo.
 Nec gerit auspiciis civilia bella paternis

- 465 Caesaris audito conversus nomine Sulla.
 Varus, ut admotae pulsarunt Auximion alae,
 Per diversa ruens neglecto moenia tergo,
 Qua silvae, qua saxa, fugit. Depellitur arce
 Lentulus Asclea. Victor cedentibus instat,
 470 Divertitque acies: solusque ex agmine tanto
 Dux fugit, et nullas ducentia signa cohortes.
 Tu quoque commissae nudatam deseris arcem,
 Scipio, Nuceriae: quamquam firmissima pubes
 His sedeat castris, iampridem Caesaris armis
 475 Parthorum seducta metu: qua Gallica damna
 Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
 Donavit socero Romani sanguinis usum.

At te Corfini validis circumdata muris
 Tecta tenent, pugnax Domiti: tua classica servat
 480 Oppositus quondam polluto tiro Miloni.

- Ut procul immensam campo consurgere nubem,
 Ardentesque acies percussis sole corusco
 Conspexit telis, *Socii, decurrite, dixit,*
Fluminis ad ripas, undaeque immergite pontem
 485 *Et tu montanis totus nunc fontibus exi,*
Atque omnes trahe, gurgēs, aquas, ut spumeus alnos,
Discussa compage, feras. Hoc limite bellum
Haereat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Praecipitem cohibete ducem: victoria nobis

- 490 *Hic primum stans Caesar erit.* Nec plura locutus,
 Devolvit rapidum nequidquam moenibus agmen,
 Nam prior e campis ut conspicit, amne soluto,
 Rumpi Caesar iter, calida prolatus ab ira:
Non scitis est, muros latebras quacuisse pavori?

- 495 *Obstruitis campos, fluviiisque arcere paratis,*
Ignavi? Non, si tumido me gurgite Ganges
Submoveat, stabit iam flumine Caesar in ullo,
Post Rubiconis aquas. Equitum properate ca-
tervae:

Ite simul pedites: ruiturum adscendite pontem.

Haec ubi dicta, levis totas accepit habenas 500
In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
Caesar, et ad tutas hostis compellitur arces.
Et iam moturas ingentia pondera turrets 505
Erigit, et mediis subrepsit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reseratis agnuna portis
Captivum traxere ducem, civisque superbi
Constitit ante pedes. Voltu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum cervice poposcit. 510
Scit Caesar poenamque peti, veniamque timeri.
*Vive, licet nolis, et nostro munere, dixit,
Cerne diem. Victis iam spes bona partibus esto,
Exemplumque mei: vel, si libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.* 515
Fatur: et adstrictis laxari vincula palmis
Imperat. Heu quanto melius vel caede peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori;
Poenarum extremum cui fit, quod castra secutus
Sit patriae Magnumque ducem totumque senatum, 520
Ignosci. Premit ille graves interritus iras,
Et secum: *Romanne petes, pacisque recessus,
Degener? In medios belli non ire furores
Iamdudum moriture paras? Rue certus, et omnes
Lucis rumpe moras, et Caesaris effuge munus.* 525
Nescius interea capti ducis, arma parabat
Magnus, ut immixto firmaret robore partes.
Iamque secuturo iussurus classica Phoebos,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Adloquitur tacitas veneranda voce cohortes: 530
*O scelerum ultores, melioraque signa secuti:
O vere Romana manus: quibus arma senatus
Non privata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperii saevis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:* 535

*Iam tetigit sanguis pollutos Caesaris enses.
 Di melius! belli tulimus quod damna priores:
 Coeperit inde nefas. Iamiam, me praeside, Roma
 Supplicium poenamque petat. Neque enim ista
 vocari*

540 *Proelia iusta decet, patriae sed vindicis iram.
 Nec magis hoc bellum est, quam quum Catilina
 paravit*

*Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
 Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
 O rabies miseranda ducis! Quum fata Camillis*

545 *Te, Caesar, magnisque velint miscere Metellis,
 Ad Cinnae Mariosque venis? Sternere profecto,
 Ut Catulo iacuit Lepidus, nostrasque secures
 Passus Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
 Quique feros movit Sertorius exsul Iberos.*

550 *Quamquam, si qua fides, his te quoque iungere,
 Caesar*

*Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
 Opposuit. Parthorum utinam post praelia sospes,
 Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,
 Ut simili causa caderes, qua Spartacus hostis.*

555 *Te quoque si superi titulis accedere nostris
 Iusserunt, valet in torquendo dextera pilo:
 Ferridus haec iterum circum praecordia sanguis
 Incauit: disces non esse ad bella fugaces,
 Qui pacem potuere pati. Licet ille solutum*

560 *Defectumque vocet, ne vos mea terreat aetas.
 Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
 Quo potuit civem populus perducere liber,
 Adscendi, supraque nihil, nisi regna, reliqui.
 Non privata cupit, Romana quisquis in urbe*

565 *Pompeium transire parat. Hinc consul uterque,
 Hinc acies statura ducum est. Caesarne senatus
 Victor erit? Non tam caeco trahis omnia cursu,
 Teque nihil, Fortuna, pudet. Multisne rebellis*

*Gallia iam lustris, aetasque impensa labori-
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis, 570
Oceanumque vocans incerti stagna profundi;
Territa quaesitis ostendit terga Britannis?
An vanae tumuere minae, quod fama furoris
Expulit armatam patriis e sedibus urbem?*

*Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur: 575
Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante, bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem ego per Scythici profugum divortia Ponti 580
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coegi.*

*Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis, quocumque iacet sub sole, trophaeis. 585
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Aegypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea iura timent, Tethynque fugacem
Qui ferit Hesperius post omnia flumina Baelis.
Me domitus cognovit Arabs, me Marte feroces 590
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent: et dedita sacris
Incerti Iudaea dei, mollisque Sophene.*

*Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
Quod socero bellum, praeter civile, reliqui? 595*

*Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,
Nec matura petunt promissae classica pugnae.
Sensit et ipse metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tantae discrimina mittere pugnae
Iam victum fama non visi Caesaris agmen. 600
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exsul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta*

605 Excussi placuere tori: mox reddita victor
 Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris
 Invito pastore trahit: sic viribus impar
 Tradidit Hesperiam, profugusque per Apula rura
 Brundisii tutas conscendit Magnus in arcēs.

610 Urbs est Dictaeis olim possessa colonis,
 Quos profugos Creta vexere per aequora puppes
 Cecropiae, victum mentitis Thesea velis.
 Hac latus angustum iam se cogentis in arcum
 Hesperiae tenuem producit in aequora linguam,

615 Hadriacas flexis claudit quae cornibus undas.
 Nec tamen hoc arctis immissum faucibus aequor
 Portus erat, si non violentos insula Coros
 Exciperet saxis, lapsasque refunderet undas.
 Hinc illinc montes scopulosae rupis aperto

620 Opposuit natura mari, flatusque removit,
 Ut tremulo starent contentae fune carinae.
 Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
 In portus, Corcyra. tuos, seu laeva petatur
 Illyris Ionias vergens Epidamnos in undas.

625 Huc fuga nautarum, cum totas Hadria vires
 Movit, et in nubes abiere Ceraunia, cumque
 Spumoso Calaber perfunditur aequore Sason.

Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
 Nec licet ad duros Martem convertere Iberos,

630 Cum mediae iaceant immensis tractibus Alpes:
 Tum subole ex tanta natum, cui firmior aetas,
 Adfatur: *Mundi iubeo tentare recessus.*

*Euphratem Nilumque move, quo nominis usque
 Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes*

635 *Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
 Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
 Tigranemque meum. Nec Pharnacis arma relin-*
quas,

*Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
 Armenia, Pontique feras per litora gentes,*

Riphaeasque manus, et quas tenet aequore denso 640

Pigra palus Scythici patiens Maeotica plaustris.

Sed quid plura moror? totos mea, nate, per ortus

Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe

Pérdomitas: omnes redeant in castra triumphis.

Et vos, qui Latios signatis nomine fastos, 645

Primus in Epirum Boreas agat: inde per arva

Graiorum Macetumque novas adquirite vires:

Dum paci dat tempus hiems. Sic fatur, et omnes

Iussa gerunt, solvuntque cavas a litore puppes.

At numquam patiens pacis, longaeque quietis 650

Armorum, ne quid fatis mutare liceret,

Adsequitur generique premit vestigia Caesar.

Sufficerent aliis primo tot moenia cursu

Rapta, tot oppressae depulsis hostibus arces:

Ipsa caput mundi bellorum maxima merces, 655

Roma capi facilis. Sed Caesar in omnia praeceps,

Nil actum credens, cum quid superesset agendum,

Instat atrox: et adhuc, quamvis possederit omnem

Italiam, extremo sedeat quod litore Magnus,

Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto 660

Volt hostes errare freto, sed molibus undas

Obstruit, et latum deiectis rupibus aequor.

Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus

Haurit saxa vorax, montesque immiscet arenis.

Ut maris Aegaei medias si celsus in undas 665

Depellatur Eryx, nullae tamen aequore rupes

Emineant, vel si convulso vertice Gaurus

Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.

Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,

Tunc placuit caesis innectere vincula silvis, 670

Roboraque immensis late religare catenis.

Tales fama canit tumidum super aequora Xerxem

Construxisse vias, multum cum pontibus ausus,

Europamque Asiae, Sestonque admovit Abydo,

Incessitquo fretum rapidi super Hellesponti, 675

Non Eurum Zephyrumque timens, cum vela ratesque

In medium deferret Athon. Sic ora profundī
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longaeque tremunt super aequora
turre.

- 680 Pompeius tellure nova compressa profundī
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Ut reseret pelagus, spargatque per aequora bellum.
Saepe Noto plenae tensisque rudentibus actae
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
- 685 Discussere salo, spatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivae placuere fugae: ne litora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina dividat horas,
- 690 Neu tuba praemonitos perducatur ad aequora
nautas,

Praecepit sociis. Iam coeperat ultima Virgo
Phoebum laturas ortu praecedere Chelas,
Cum taciti solvere rates. Non anchora voces
Movit, dum spissis avellitur uncus arenis:

- 695 Dum iuga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi classis siluere magistri:
Strictaque pendentes deducunt carbasa nautae,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
- 700 *Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam.* Vix fata sinunt: nam murniure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permixtis aequora sulcis.

- Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
- 705 Cum fato conversa fides, murisque recepti,
Praecipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor! exigua est fugiens victoria Magnus,

Angustus puppes mittebat in aequora limes,
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda. 710
Hic haesere rates geminae, classique paratas
Excepere manus: tractoque in litora bello,
Hic primum rubuit civili sanguine Nereus.
Cetera classis abit, summis spoliata carinis:
Ut, Pagasaea ratis peteret cum Phasidos undas, 715
Cyaneas tellus emisit in aequora cautes;
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. Iam Phoebum urgere monebat
Non idem Eoi color aetheris, albaque nondum 720
Lux rubet, et flammis propioribus eripit astris:
Et iam Pléias hebet, flexi iam plaustra Bootae
In faciem puri redeunt languentia coeli,
Maioresque latent stellae, calidumque refugit
Lucifer ipse diem. Pelagus iam, Magne, tenebas 725
Non ea fata ferens, quae, cum super aequora toto
Praedonem sequerere mari. Lassata triumphis
Destituit fortuna tuis. Cum coniuge pulsus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens, populis comitantibus, exsul. 730
Quaeritur indignae sedes longinqua ruinae.
Non, quia te superi patrio privare sepulchro
Maluerint, Phariae busto damnantur arenae:
Parcitur Hesperiae; procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus 735
Immaculata sui servetur sanguine Magni.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Pompeio naviganti in somnio apparet Iulia, uxor quondam eius, cruentumque fore bellum praedicit. 1 — 35. Appellit ad Epirum Pompeius. 36 — 45. Caesar Curioni mandat, ut ex Sicilia annonam procuret. 46 — 70. Deinde Romam tendit. 71 — 97. Romae timor. Senatus Caesari obnoxius. Unus Metellus tribunus se opponit aerarium spoliaturis. 98 — 133. Minatur ei Caesar. 134 — 140. Cotta Metellum ad cedendum hortatur. 141 — 152. Aperitur templum, aerariumque inde promitur. 153 — 168. Interim Pompeius copias ex Graecia Asiaque cogit, quae recensentur. 169 — 297. Caesar in Hispaniam iturus ad Massiliam tendit, quae fida manserat Pompeio. 298 — 303. Mittunt Massilienses legatos ad illum, civile bellum deprecantes. 304 — 357. Caesar tamen Massiliam obsidet. 358 — 374. Describuntur munitiones. 375 — 398. Lucum iubet Caesar excindi sacrum, cogitque ipsi venientes milites. 399 — 452. Caesar in Hispaniam abiens, Trebonio mandat oppugnationem. Agger iacitur; pugnatur; acceditur ad muros; vinea agitur. 453 — 496. Erumpunt noctu Massilienses hostesque profligant terra. 497 — 508. Igitur mari res tentatur. Brutus adest cum classe. 507 — 537. Navalís fit pugna. Ea per singula fucina uberior describitur. 538 — 751. Vincuntur Massilienses, Brutusque victor evadit. 752 — 762.

Propulit ut classem velis cedentibus Auster.
Incumbens, mediumque rates tenere profundum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solutus ab Hesperia non flexit lumina terra
5 Magnus, dum patrios portus, dum litora numquam

Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis. Diri tum plena horroris imago
10 Visa caput moestum per hiantes Iulia terras
Tollere, et accenso furialis stare sepulchro.

*Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias, inquit, tenebras manesque nocentes
Post bellum civile trahor. Vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis. 15
Praeparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor: in multas laxantur Tartara poenas.
Vix operi iunctae dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Coniuge me laetos duxisti, Magne, triumphos: 20
Fortuna est mutata toris: semperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos,
En nupsit tepido pellex Cornelia busto.
Haereat illa tuis per bella, per aequora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos, 25
Et nullum vestro vacuum sit tempus amoris,
Sed teneat Caesargue dies, et Iulia noctes.
Me non Lethaeae, coniux, obliviae ripae
Immemorem fecere tui, regesque silentium
Permisere sequi. Veniam, te bella gerente, 30
In medias acies. Numquam tibi, Magne, per umbras
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscidis frustra ferro tua pignora. Bellum
Te faciet civile meum. Sic fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti. 35*

*Ille, dei quamvis cladem manesque minentur,
Maior in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid, ait, vani tremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan iam pronus in undas 40
Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet lunae, seu plena futura est,
Seu iam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legere rudentes,
Et posito remis petierunt litora malo. 45*

*Caesar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, et litore solus*

- Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Laetificat Magni: queritur quod tuta per aequor
50 Terga ferant hostes. Neque enim iam sufficit ulla
Praecipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Ut bellum differret, erat. Tum pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
55 Gnarus, et irarum caussas et summa favoris
Annona momenta trahi. Namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Volgus alunt. Nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in urbes,
60 Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, et medias fecit sibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Aequora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.
65 Utraque frugiferis est insula nobilis arvis,
Nec plus Hesperiam longinquis messibus ullae,
Nec Romana magis complerunt horrea terrae:
Ubere vix glebae superat, cessantibus Austris,
Cum medium nubes Borea cogente sub axem
70 Effusis magnum Libye tulit imbribus annum.
Haec ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriæ. Pro, si remeasset in urbem,
Gallorum tantum populis Arctoque subacta,
75 Quam seriem rerum longa praemittere pompa,
Quas potuit belli facies! Ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celso ut Gallia currus
Nobilis, et flavis sequeretur mixta Britannis.
Perdedit o qualem vincendo plura triumphum!
80 Non illum laetis vadentem coetibus urbes,
Sed tacitæ videre metu. Non constitit usquam
Obvia turba duci. Gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, et se non mallet amari.

Iamque et praecipites superaverat Anxuris
arces,

Et qua Pontinas via dividit uda paludes, 85

Qua sublimenemus, Scythicae qua regna Dianae;

Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam;

Excelsa de rupe procul iam prospicit urbem,

Arctoi toto non visam tempore belli:

Miraturque suae, sic fatus, moenia Romae: 90

Tene, deum sedes, non ullo Marte coacti

Deseruere viri? Pro qua pugnabitur urbe?

Di, melius, quod non Latias Eous in oras

Nunc furor incubuit, nec iuncto Sarmata velox

Pannonio, Dacisque Getes admixtus: habenti 95

Tam pavidum tibi, Roma, ducem Fortuna pepercit,

Quod bellum civile fuit. Sic fatur, et urbem

Adtonitam terrore subit. Namque ignibus atris

Creditur, ut captae, rapturus moenia Romae,

Sparsurusque deos. Fuit haec mensura timoris: 100

Velle putant, quaecumque potest. Non omina
festa,

Non victas laeto voces simulare tumultu:

Vix odisse vacat. Phoebea palatia complet

Turba Patrum, nullo cogendi iure senatus,

E latebris educta suis. Non consule sacrae 105

Fulserunt sedes: non proxima lege potestas

Praetor adest: vacuaeque loco cessere curules.

Omnia Caesar erat. Privatae curia vocis

Testis adest. Sedere Patres, censere parati,

Si regnum, si templa sibi, iugulumque senatus, 110

Exsiliumque petat. Melius, quod plura iubere

Erubuit, quam Roma pati. Tamen exit in iram,

Viribus an possent obsistere iura, per unum

Libertas experta virum: pugnaxque Metellus

Ut videt ingenti Saturnia templa revelli 115

Mole, rapit gressus, et, Caesaris agmina rumpens,

Ante fores nondum reseratae constitit aedis.

- (Usque adeo solus ferrum mortemque timere
Auri nescit amor. Pereunt discrimine nullo
120 Amissae leges: sed, pars vilissima rerum,
Certamen movistis, opes) prohibensque rapina
Victorem, clara testatur voce Tribunus:
Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres nisi sanguine sacro
125 Sparsas, raptor, opes. Certe violata potestas
Invenit ista deos: Crassumque in bella secutae
Saeva tribunitiae voverunt proelia dirae.
Detege iam ferrum: neque enim tibi turba verenda est,
Spectatrix scelerum: deserta stamus in urbe.
130 Non feret e nostro sceleratus praemia miles:
Sunt quos prosternas populi, quae moenia dones.
Pacis ad exhaustae spoliū non cogit egestas:
Bellum, Caesar, habes. His magnani victor in iram
Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestas
135 Concipis: haud, inquit, iugulo se polluet isto
Nostra, Metelle, manus. Dignum te Caesaris ira
Nullus honos faciet. Te vindice tuta relicta est
Libertas? Non usque adeo permiscuit imis
Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
140 Serventur leges, malint a Caesare tolli.
Dixerat, et, nondum foribus cedente tribuno,
Acrior ira subit: saevos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. Tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere coepto.
145 Libertas, inquit, populi, quem regna coercent,
Libertate perit; cuius servaveris umbram,
Si, quidquid iubeare, velis. Tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia est haec sola pudoris,
Degenerisque metus, nil iam potuisse negari.
150 Ocios avertat diri mala semina belli.
Damna movent populos, si quos sua iura tuentur.
Non sibi, sed domino gravis est, quae servit, egestas.

Protinus abducto patuerunt templa Metello.
 Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
 Testatur sridore fores: tunc conditus imo 155
 Eruitur templo, multis intactus ab annis
 Romani census populi, quem Punica bella,
 Quem dederat Perses, quem victi praeda Philippi:
 Quod tibi, Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
 Quo te Fabricius regi non vendidit auro, 160
 Quidquid parcorum mores servastis avorum,
 Quod dites Asiae populi misere tributum,
 Victorique dedit Minoia Creta Metello,
 Quod Cato longinqua vexit super aequora Cypro.
 Tunc Orientis opes, captorumque ultima regum 165
 Quae Pompeianis praelata est gaza triumphis
 Egeritur: tristi spoliantur templa rapina;
 Pauperiorque fuit tunc primum Caesare Roma.

Interea totum Magni fortuna per orbem
 Secum casuras in proelia moverat urbes. 170
 Proxima vicino vires dat Graecia bello.
 Phocaicas Aniphisa manus scopulosaque Cyrrha,
 Parnasusque iugo misit desertus utroque.
 Boeoti coihere duces, quos impiger ambit
 Fatidica Cephisos aqua, Cadmeaque Dirce, 175
 Pisaeaeque manus, populisque per aequora mittens
 Sicaniis Alpheos aquas. Tunc Maenala liquit
 Arcas, et Herculeam miles Trachinius Oeten.
 Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque si-
 lentes

Chaonio veteres liquerunt vertice Sellae. 180
 Exhaustit totas quamvis delectus Athenas,
 Exiguae Phoebea tenent navalia puppes,
 Tresque petunt veram credi Salamina carinae.
 Iam dilecta Iovi centenis venit in arma
 Creta vetus populis, Cnososque agitare pharetras 185
 Docta, nec Eois peior Gortyna sagittis;
 Tunc qui Dardanium tenet Oricon, et vagus altis

LUCANUS.

D

- Dispersus silvis Athamas, et nomine prisco
Enchēliae, versi testantes funera Cadmi,
190 Colchis, et Adriacas spumans Apsyrtos in
undae,
Et Penei qui rura colunt, quorumque labore
Thessalus Aemoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde lacescitum primo mare, cum rudis Argo
Miscuit ignotas temerato litore gentes,
495 Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Accessit mors una ratem. Tunc linquitur Haemus
Thracius, et populum Pholoe mentita biformem.
Deseritur Strymon tepido committere Nilo
300 Bistonias consuetus aves, et barbara Cene
Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
Multifidi Peucen unum caput adluit Istri:
Mysiaque, et gelido tellus perfusa Caico
Idalis, et ninium glebis exilis Arisbe.
205 Quique colunt Pitānen, et quae tua munera, Pallas,
Lugent damnatae Phoebō victore Celaenae:
Qua celer et ripis descendens Marsya rectis
Errantem Maeandron adit, mixtusque refertur:
Passaque ab auriferis tellus exire metallis
210 Pactolon: qua culta secāt non vilior Hermus.
Iliacae quoque signa manus, perituraque castra
Ominibus petiere suis: nec fabula Troiae
Continuit, Phrygiique ferens se Caesar Iuli.
Accedunt Syriae populi, desertus Orontes,
215 Et felix, (sic fama) Ninos: ventosa Damascos,
Gazaque, et arbusto palmarum dives Idume,
Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.
Has ad bella rates, non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
220 Phoenices primi, famae si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signasse figuris.
Nondum fluminaeas Memphis contexere biblos

Noverat: et saxis tantum, volucresque feraeque,
 Sculptaque servabant magicas animalia linguas.
 Deseritur Taurique nemus, Perseaeque Tarsos, 225
 Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
 Mallos, et extremae resonant navalibus Aegae:
 Itque Cilix iusta, iam non pirata, carina.
 Movit et Eoos bellorum fama recessus,
 Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe 230
 Ostia nascenti contraria solvere Phoebo
 Audet, et adversum fluctus impellit in Eurum:
 Hic ubi Pellaeus, post Tethyos aequora, ductor
 Constitit, et magno vinci se fassus ab orbe est.
 Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem 235
 Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen.
 Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos;
 Et qui tingentes croceo medicamine crinem
 Fluxa coloratis adstringunt carbasa gemmis.
 Quique suas struxere pyras, vivique calentes 240
 Conscondere rogos. — Pro, quanta est gloria genti,
 Iniecisse manum fatis, vitaeque repletos,
 Quod superest, donasse deis! — Venere feroces
 Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
 Armeniusque tenens volventem saxa Niphaten: 245
 Aethera tangentes silvas liquere Coatrae.
 Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem,
 Umbras mirati nemorum non ire sinistras.
 Tum furor extremos movit Romanus Oretas,
 Carmanosque duces, quorum deflexus in Austrum 250
 Aether, non totam mergi tamen adspicit Arcton,
 Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.
 Aethiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
 Signiferi regione poli, nisi, poplite lapso,
 Ultima curvati procederet ungula Tauri. 255
 Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
 Euphrates, quos non diversis fontibus edit
 Persis, et incertum, tellus si misceat anmes,

- Quod potius sit nomen aquis. Sed sparsus in agros
 260 Fertilis Euphrates Phariae vice fungitur undae:
 At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
 Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
 Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
 Inter Caesareas acies, diversaque signa
 265 Pugnaces dubium Parthi tenuore favorem,
 Contenti fecisse duos. Tinxere sagittas
 Errantes Scythiae populi, quos gurgite Bactros
 Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.
 Hinc Lacedaemonii, moto gens aspera freno,
 270 Heniochi, saevisque affinis Sarmata Moschis.
 Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
 Qua Croeso fatalis Halys, qua vertice lapsus
 Rhiphaeo Tanais diversi nomina mundi
 Imposuit ripis, Asiaeque et terminus idem
 275 Europae, mediae dirimens confinia terrae,
 Nunc huc, nunc illuc, qua flectitur, ampliat orbem.
 Quaque, fretum torrens, Maeotidos egerit undas
 Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,
 Oceanumque negat solas admittere Gades.
 280 Hinc Essedoniae gentes, auroque ligatas
 Substringens, Arimaspe, comas: hinc fortis Arius
 Longaque Sarmatici solvens iciunia belli
 Massagetes quo fugit equo: volucresque Geloni.
 Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
 285 Cyrus, et effusis numerato milite telis
 Descendit Perses, fraternique ultor amoris
 Aequora cum tantis percussit classibus, unum
 Tot reges habuere ducem. Coiere nec umquam
 Tam variae cultu gentes, tam dissona vulgi
 290 Ora. Tot immensae comites missura ruinae
 Excivit populos, et dignas funere Magni
 Exsequias Fortuna dedit. Non corniger Hammon
 Mittere Marmaridas cessavit in arma catervas:
 Quidquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,

Usque Paraetoniās Eoa ad litora Syrtes. 295

Acciperet felix ne non semel omnia Caesar,
Vincendum pariter Pharsalia praestitit orbem.

Ille ubi deseruit trepidantis moenia Romae,
Agmine nubiferam rapto superevolat Alpem.
Cumque alii famae populi terrore paverent, 300

Phocais in dubiis ausa est servare iuventus
Non Graia levitate fidem, signataque iura,
Et caussas, non fata, sequi. Tamen ante furorem
Indomitum duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum 305
Orant, Cecropiae praelata fronde Minervae:

*Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Compressa est Latiis quaecumque annalibus aetas.
Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos, 310
Accipe devotas externa in praelia dextras.*

*At si funestas acies, si dira paratis
Proelia discordes, lacrymas civilibus armis
Secretumque damus. Tractentur vulnera nulla
Sacra manu. Si coelicolis furor arma dedisset, 315
Aut si terrigenae tentarent astra Gigantes,*

*Non tamen auderet pietas humana vel armis
Vel votis prodesse Iovi; sortisque deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc coelo solum regnare Tonantem. 320*

*Adde quod innumerae concurrunt undique gentes,
Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,
Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
Fata, nec haec alius committat proelia miles. 325*

*Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma, quibus fas est. Nobis haec summa precandi:
Terribiles aquilas, infestaque signa relinquant 330*

- Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,
Excludique sinas, admisso Caesare, bellum.
Sit locus exceptus sceleri, Magnoque tibi que
Tutus, ut, invictae fatum si consulat urbi,
335 Foedera si placeant, sit, quo veniatis inermes.
Vel, cum tanta vocent discrimina Martis Iberi,
Quid rapidum deslectis iter? Non pondera rerum
Nec momenta sumus: numquam felicibus armis
Usa manus, patriae primis a sedibus exsul,
340 Et post translatas exustae Phocidos arces,
Moenibus exiguis alieno in litore tuti,
Illustrat quos sola fides. Si claudere muros
Obsidione paras, et vi perfringere portas:
Excepisse faces tectis, et tela parati,
345 Undarum raptos aversis fontibus haustus
Quaerere, et effossam sitientes lambere terram.
Et, desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
Foedaque contingi maculato carpere morsu.
Nec pavet hic populus pro libertate subire,
350 Obsessum Poeno gessit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, frustra que trahentes
Ubera sicca fame, medios mittentur in ignes;
Uxor et a caro poscet sibi fata marito.
Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
355 Hoc potius civile gerent. Sic Graia iuventus
Finierat: cum, turbato iam prodita voltu,
Ira ducis tandem testata est voce dolorem:
Vana movet Graios nostri fiducia cursus.
Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,
360 Massiliam delere vacat. Gaudete cohortes:
Obvia praebentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit vires, nisi robore densae
Occurrant silvae, spatio diffusus inani:
Utque perit magnus nullis obstantibus ignis,
365 Sic hostes mihi deesse nocet: damnumque putamus
Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.*

*Sed si solus eam, dimissis degener armis,
Tunc mihi tecta patent. Iam non excludere tantum,*

*Inclusisse volunt. At enim contagia belli
Dira fugant. Dabit poenas pro pace petita: 370
Et nihil esse meo discetis tutius aeo,
Quam duce me bellum. Sic postquam fatus, ad urbem*

*Haud trepidam convertit iter: tunc moenia clausa
Conspicit; et densa iuvenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus surgentis in altum 375
Telluris parvum diffuso vertice campum
Explicat: haec patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem,
Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva. 380
Tunc res immenso placuit statura labore,
Aggere diversos vasto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, a summis perduxit ad aequora castris
Longum Caesar opus, fontesque et pabula campi 385
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque exstruxit brachia terra.*

*Iam satis hoc Graiae memorandum contigit
urbi,*

*Aeternumque decus, quod non impulsu, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli 390
Praecipitem cursum: raptisque a Caesare cunctis,
Vincitur una mora. Quantum est, quod fata tenentur,*

*Quodque virum toti properans imponere mundo
Hos perdit Fortuna dies! Tunc omnia late
Procumbunt nemora, et spoliantur robore silvae: 395
Ut, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.*

- Lucus erat longo numquam violatus ab aeo,
400 Obscurum cingens connexis aera ramis,
Et gelidas alte submotis solibus umbras.
Hunc non ruricolae Panes, nemorunique potentes
Silvani Nymphaeque tenent, sed barbara ritu
Sacra deum, structae diris altaribus arae;
405 Omnisque humanis lustrata cruoribus arbor.
Si qua fidein meruit superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare ferae: nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussaque nubibus atris
410 Fulgura: non ullis frondem praebentibus auris,
Arboribus suus horror inest. Tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, simulacraque moesta deorum
Arte carent, caesisque extant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit iam robore pallor
415 Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non nosse deos. Iam fama ferebat
Saepe cavas motu terrae mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
420 Et non ardentis fulgere incendia silvae,
Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere deis. Medio cum Phoebus in axe est,
Aut coelum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
425 Accessus, dominumque timet deprendere luci.
Hanc iubet inmisso silvam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priore
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
430 Maiestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures.
Implicitas magno Caesar torpore cohortes
Ut vidit, primus raptam vibrare bipennem
Ausus, et aeriam ferro proscindere quercum,

Effatur, merso violata in robora ferro: 435
Iam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
 Imperiis non sublato securo pavore
 Turba, sed expensa superiorum et Caesaris ira.
 Procumbunt omni, nodosa impellitur ilex, 440
 Silvaque Dodones, et fluctibus aptior alnus,
 Et non plebeios luctus testata cupressus,
 Tum primum posuere comas, et fronde carentes
 Admisere diem: propulsaque robore denso
 Sustinuit se silva cadens. Gēmuere videntes 445
 Gallorum populi: muris sed clausa iuventus
 Exsultat. Quis enim laesos impune putaret
 Esse deos? Servat multos fortuna nocentes:
 Et tantum miseris irasci numina possunt.
 Utque satis caesi nemoris, quaesita per agros 450
 Plaustra ferunt: curvoque soli cessantis aratro
 Agricolae raptis annum flevēre iuvenēcis.
 Dux tamen, impatiens haesuri ad moenia Martis,
 Versus ad Hispanas acies extremaque mundi,
 Iussit bella geri. Stellatis axibus agger 455
 Erigitur, geminasque aequantes moenia turres
 Accipit: hae nullo fixerunt robore terram,
 Sed per iter longum caussa repere latenti.
 Cum tantum nutaret onus, telluris inanes
 Concussisse sinus quaerentem erumpere ventum 460
 Credidit, et muros mirata est stare iuventus.
 Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces.
 Sed maior Graio Romana in corpora ferro
 Vis inerat. Neque enim solis excussa lacertis
 Lancea, sed tenso ballistae turbine rapta, 465
 Haud unum contenta latus transire, quiescit:
 Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relictā
 Morte, fugit: superest telo post vulnera cursus.
 At saxum quoties ingenti verberis actu
 Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis 470

Abscidit impulsu ventorum adiuta vetustas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Ut tamen hostiles densa testudine muros

475 Tecta subit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extentus protegit umbo,
Quae prius ex longo nocuerunt missa recessu,
Iam post terga cadunt: nec Graiis flectere iactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati

480 Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia teia
Respuit: at postquam virtus incensa virorum

485 Perpetuam rupit defesso milite cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma.
Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cuius pluteis, et tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, et vertere ferro

490 Moenia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem solvere muri
Tentat, et impositis unum subducere saxis.
Sed super et flammis, et magnae fragmine molis,
Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu

495 Percussae cedunt crates, frustra que laboro
Exhausto fessus repetit tentoria miles.

Summa fuit Graiis, starent ut moenia, voti.

Ultro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturni texere faces: audaxque iuventus

500 Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni

505 Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
Nec solum silvas, sed saxa ingentia solvit,

Et crudae putri fluxerunt pulvere cautes.
 Procubuit, maiorque iacens adparuit agger.
 Spes victis telluris abit, placuitque profundo
 Fortunam tentare mari. Non robore picto 510
 Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
 Sed rudis, et qualis procumbit montibus, arbor
 Conseritur, stabilis navalibus area bellis.
 Et iam furrigeram Bruti comitata carinam
 Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis, 515
 Stoechados arva tenens. Nec non et Graia iuventus
 Omne suum fatis voluit committere robur:
 Grandaevosque senes mixtis armavit ephebis.
 Accepit non solâ viros, quae stabat in undis,
 Classis; et emeritas repetunt navalibus alnos. 520
 Ut matutinos spargens super aequora Phoebus
 Fregit aquis radios, et liber nubibus aether,
 Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
 Servatum bello iacuit mare, movit ab omni
 Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis 525
 Caesaris hinc pubes, hinc Graio remige classis
 Tollitur: impulsae tonsis tremuere carinae;
 Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
 Cornua Romanae classis, validaeque triremes,
 Quasque quater surgens exstructi remigis ordo 530
 Commovet, et plures quae mergunt aequore pinus,
 Multiplices cinxere rates. Hoc robur aperto
 Oppositum pelago. Lunata fronte recedunt,
 Ordine contentae gemino crevisse liburnae.
 Celsior at cunctis Bruti praetoria puppis 535
 Verberibus senis agitur, molemque profundo
 Invehit, et summis longe petit aequora remis.
 Ut tantum medii fuerat maris, utraque classis
 Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,
 Innumerae vasto miscentur in aethere voces: 540
 Remorumque sonus premitur clamore: nec ullae
 Audiri potuere tubae. Tunc caerula verrunt,

- Atque in transtra cadunt, et remis pectora pulsant.
Ut primum rostris crepuerunt obvia rostra:
- 545 In puppim rediere rates, emissaque tela
Aera texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diversaeque rates laxata classe receptae.
Ut, quoties aestu Zephyris Eurisve repugnat,
- 550 Huc abeunt fluctus, illuc mare: sic, ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, haec repulit aequor.
Sed Graiis habiles pugnamque lacescere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
- 555 Cursum, nec tarde flectenti cedere clavo.
At Romana ratis stabilem praebere carinam
Certior, et terrae similem bellantibus usum.
Tunc in signifera residenti puppe magistro
Brutus ait: *Paterisne acies errare profundo,*
- 560 *Artibus et certas pelagi? Iam consere bellum:*
Phocaicis medias rostris oppone carinas.
Paruit, obliquas et praebuit hostibus alnos.
Tunc quaecumque ratis tentavit robora Bruti,
Ictu victa suo percussa et capta cohaesit.
- 565 Ast alias manicaeque ligant, teretesque catenae,
Seque tenent remis: tecto stetit aequore bellum.
Iam non excussis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt iaculato vulnera ferro:
Miscenturque manus. Navali plurima bello
- 570 Ensis agit. Stat quisque suae de robore puppis
Pronus in adversos ictus: nullique perempti
In ratibus cecidere suis. Cruor altus in undis
Spumat, et obducti concreto sanguine fluctus.
Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
- 575 Has prohibent iungi conserta cadavera puppes.
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permixtum sanguine pontum.
Hi, luctantem animam lenta cum morte trahentes,

Fractarum subita ratiū periere ruina.
Irrita tela suas peragunt in gurgite caedes: 580
Et quodcumque cadit frustrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.

Phocaeis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum laevumque tuetur
Aequo Marte latus: cuius dum pugnat ab alta 585
Puppe Tagus, Graiumque audax aplustre re-
tentat,

Terga simul pariter missis et pectora telis
Transigitur: medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus, flueret quo vulnere, sanguis,
Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas, 590
Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.

Dirigit huc puppini miseri quoque dextra Te-
lonis,

Qua nullam melius, pelago turbante, carinae
Audivere manum: nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phoebum videat, seu cornua lunae, 595
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic Latiae rostro compagem ruperat alni:
Pila sed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erepere puppim, 600
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum,
Adfixusque rati, telo retinente, pendit.

Stant gemini fratres, foecundae gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis.
Discrevit mors saeva viros: unumque relictum 605
Agnorunt miseri, sublato errore, parentes,
Aeternis caussam lacrymis: tenet ille dolorem
Semper, et amissum fratrem lugentibus obfert.
Quorum alter, mixtis obliquo pectine remis,
Ausus Romanae Graia de puppe carinae 610
Iniectare manum: sed eam gravis insuper ictus
Amputat: illa tamen nisu, quo prenderat, haesit,

- Deriguitque tenens strictis immortua nervis.
Crevit in adversis virtus: plus nobilis irae
- 615 Truncus habet: fortique instaurat proelia laeva,
Rapturusque suam procumbit in aequora dextram.
Haec quoque cum toto manus est abscisa lacerto.
Iam clypeo telisque carens, non conditur ima
Puppe: sed expositus, fraternaue pectore nudo
- 620 Arma tegens, crebra confixus cuspidē perstat:
Telaque multorum leto casura suorum
Emerita iam morte tenet. Tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus:
Membraque contendit toto, quicumque manebat,
- 625 Sanguine, et hostilem, defectis robore membris,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
- 630 Ad summos repleta foros, descendit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.
Aequora discedunt mersa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare. Multaque ponto
Praebuit illa dies varii miracula fati.
- 635 Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncōs,
Adfixit Lycidam. Mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaue crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis:
- 640 Discursusque animae diversa in membra meantis
Interceptus aquis. Nullius vita perempti
Est tanta dimissa via: pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus;
At tumidus qua pulmo iacet, qua viscera fervent,
- 645 Haeserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax unius turba carinae
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,

Qua caret hoste, ratem: congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus nautasque carina; 650

Brachia nec licuit vasto iactare profundo,
Sed clauso periire mari. — Tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversae rostris iuvenem fixere carinae.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus: 655

Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus aera sonent. Eliso ventre, per ora
Eiectat saniem permixtus viscere sanguis.
Postquam inhihent remis puppes, ac rostra re-
cedunt,

Deiectum in pelagus perfosso pectore corpus 660
Vulneribus transmisit aquas. — Pars maxima turbae

Naufraga, iactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociae concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
Nutaretque ratis populo peritura recepto, 665
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graia pendentia puppi,
A manibus cecidere suis: non amplius undae
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.

Iamque omni fuis nudato milite telis, 670
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Avulsasque rotant, excusso remige, sedes.
In pugnam fregere rates. Sidentia pessum
Corpora caesa tenent, spoliantque cadavera ferro. 675
Multi inopes teli, iaculum letale revulsum
Vulneribus traxere suis, et viscera laeva
Oppressere manu, validos dum praebeat ictus
Sanguis, et hostilem cum torserit, exeat, hastam.

Nulla tamen plures hoc edidit aequore clades, 680
Quam pelago diversa lues. Nam pinguibus ignis
Adfixus tedis, et tecto sulfure vivax
Spargitur: at faciles praebere alimenta carinae

Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.

685 Nec flammias superant undae: sparsisque per
aequor

Iam ratibus, fragmenta ferus sibi vindicat ignis.

Hic recipit fluctus, extinguat ut aequore flammæ:

Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus haerent.

Mille modos inter leti, mors una timori est,

690 Qua coepere mori. Nec cessat naufraga virtus.

Tela legunt deiecta mari, ratibusque ministrant:

Incertasque manus ictu languente per undas

Exercent. Nunc, rara datur si copia ferri,

Utuntur pelago. Saevus complectitur hostem

695 Hostis, et implicitis gaudent subsidere membris,

♣ **Mergentesque mori. — Pugna fuit unus in illa**

Eximius Phoeus animam servare sub undis,

Scrutarique fretum, si quid mersisset arenis,

Et nimis adfixos unci convellere morsus,

700 Adductum quoties non senserat ancora funem.

Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,

Victor et incolumis summas remeabat ad undas.

Sed se per vacuos credit dum surgere fluctus,

Puppibus occurrit, tandemque sub aequore mansit.

705 Hi super hostiles iecerunt brachia remos,

Et ratium tenere fugam. Non perdere letum

Maxima cura fuit; multus sua volnere puppi

Adfixit moriens, et rostris abstulit ictus.

Stantem sublimi Tyrrhenum culmine prorae

710 *Lygdamus excussa*, Balearis tortor habenae,

Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo.

Sedibus expulsi, postquam cruor omnia rapit

Vincula, procumbunt oculi: stat lumine raptō

Adtonitus, mortisque illas putat esse tenebras.

715 At postquam membris sensit constare vigorem,

Vos, ait, o socii, sicut tormenta soletis,

Me quoque mittendis rectum componite telis.

Egere quod superest animae, Tyrrhene, per omnes

*Bellorum casus. Ingentem militis usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver: 720
Viventis feriere loco. Sic fatus in hostem
Caeca tela manu, sed non tamen irrita, mittit.*

*Excipit haec iuvenis generosi sanguinis Argus,
Qua iam non medius descendit in ilia venter,
Adiuvitque suo procumbens pondere ferrum. 725
Stabat diversa victae iam parte carinae
Infelix Argi genitor; (non ille iuventae
Tempore Phocaicis ulli cessurus in armis:
Victum aevo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat;) qui, funere viso, 730
Saepe cadens longae senior per transtra carinae
Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus.
Non lacrymae cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.*

*Nox subit, atque oculos vastae obduxere tenebrae, 735
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
Ille caput labens et iam languentia colla,
Viso patre, levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram. 740
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Coepit habere dolor, Non perdam tempora, dixit,
A saevis permissa deis, iugulumque senilem
Confodiam. Veniam misero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi. 745
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
Semianimusque iaces, et adhuc potes esse superstes.
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Polluerat gladii, tamen alta sub aequora tendit
Praecipiti saltu. Letum praecedere nati 750
Festinantem animam morti non credidit uni.*

*Inclinant iam fata ducum: nec iam amplius anceps
Belli casus erat: Graiae pars maxima classis
Mergitur: ast aliae mutato remige puppes*

LUCANUS.

E

- 755 Victores vexere suos: navalia paucae
 Praecipiti tenere fuga. Quis in urbe parentum
 Fletus erat! quanti matrum per litora planctus!
 Coniunx saepe sui, confusis vultibus unda,
 Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver:
 760 Accensisque rogis, miseri de corpore trunco
 Certavere patres. At Brutus in aequore victor,
 Primus Caesareis pelagi decus addidit armis.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Interea Caesar est in Hispania, ubi Afranius et Petreius legati praeerant copiis Pompeianis vel potius Romanis Iberisque iunctis. 1—10. Ad Ilerdam res geritur. 11—23. Fit proelium. 24—47. Vere adveniente aquarum fiunt fluctus, et inundantur castra. 48—90. Existit fames annonaeque caritas. 91—97. Diluvium. 98—120. Denique aquae recedunt. Petreius abijt Ilerda. 121—147. Caesar eum persequens, pugnam facit. 148—156. Fugientem hostem a tergo iubet excipi. 157—166. Castra locantur utrinque et a Pompeianis et Caesarianis; Agnoscunt se invicem cives, et manus iungunt, et pocula miscent. At Petreius suos abigit, eosque alloquitur. 167—235. Bellum recipitur. 236—253. Fuga fit Pompeianorum Ilerdam versus. 254—263. Praecludit eos Caesar ab aqua. 264—266. Describitur Pompeianorum aquae inopia. 267—336. Afranius pacem petit a Caesare. 337—362. Fit pax. Recreantur adversarii, militesque, et incolae. 363—401. Interim Antonius, Caesaris legatus, in ora Dalmatica, Salonis, obsidetur a Pompeianis. Conantur Caesariani effugere noctu ratibus iunctis. Quarum duae evadunt. At intercepti, qui tertia vehuntur, a Pompeianis, semetipsos invicem interficiunt. 402—581. Curio interim, ex Sicilia ad Bagradam fluvium in Africa appellit prope Uticam, edoceturque ab incolâ quodam de regione, deque Herculis ibi contra Antaeum rebus gestis, deque Scipionis. 582—660. Curio Varum pellit. 661—714. Contra Iubam pugnat; sed circumventus eius insidiis, ipse cum copiis perit. 715—798. Apostrophe ad Curionem. 799—824.

At procul extremis terrarum Caesar in oris
 Martem saevus agit, non multa caede nocentem,
 Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
 Iure pari rector castris Afranius illis
 Ac Petreius erat: concordia duxit in aequas 5
 Imperium commune vices, tutelaque valli
 Pervigil; alterno paret custodia signo.
 His, praeter Latias acies, erat impiger Astur,
 Vettonesque leves, profugique a gente vetusta
 Gallorum Celtae, miscentes nomen Iberis. 10

Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
 Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
 Surgit Ilerda manu. Placidis praelabitur undis
 Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
 Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu, 15
 Hibernas passurus aquas. At proxima rupes
 Signa tenet Magni: nec Caesar colle minore
 Castra levat: medius dirimit tentoria gurgēs.
 Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
 Vix oculo prendente modum; camposque coeques, 20
 Cinga rapax, vetitus fluctus et litora cursu
 Oceani pepulisse tuo: nam gurgite mixto,
 Qui praestat terris, aufert tibi nomen Iberus.

Prima dies belli cessavit Marte cruento,
 Spectandasque ducum vires, numerosaque signa 25
 Exposuit. Piguit sceleris; pudor arma furentium
 Continuit; patriaeque et ruptis legibus unum
 Donavere diem. Prono tunc Caesar Olympo
 In noctem subita circumdedit agmina fossa,
 Dum primae praestant acies, hostemque fefellit, 30
 Et prope consertis obduxit castra manipulis.
 Luce nova collem subito conscendere cursu;
 Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
 Imperat. Huc hostem pariter terrorque pudorque
 Impulit; et rapto tumulum prior agmine cepit. 35
 His virtus ferrumque locum promittit: at illis

- Ipse locus. Miles rupes oneratus in altis
 Nititur: adversoque acies in monte supina
 Haeret, et in tergum casura, umbone sequentis
 40 Erigitur. Nulli telum vibrare vacabat,
 Dum labat, et fixo firmat vestigia pilo,
 Dum scopulos, stirpesque tenent, atque hoste
 relicto
 Caedunt ense viam. Vidit lapsura ruina
 Agmina dux, equitemque iubet succedere bello,
 45 Munitumque latus laevo producere gyro.
 Sic pedes ex facili nulloque urgente receptus,
 Irritus et victor, subducto Marte, pependit.
 Hactenus armorum discrimina: cetera bello
 Fata dedit variis incertus motibus aer.
 50 Pigro bruma gelu, siccis Aquilonibus haerens,
 Aethere constricto pluvias in nube tenebat.
 Urebat montana nives, camposque iacentes
 Non duraturae conspecto sole pruinae:
 Atque omnis propior mergenti sidera coelo
 55 Aruerat tellus, hiberno dura sereno.
 Sed postquam vernus calidum Titana recepit
 Sidera respiciens delapsae portitor Helles,
 Atque iterum, aequatis ad iustae pondera Librae
 Temporibus, vicere dies: tunc sole relicto,
 60 Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,
 Exclusit Boream, flammisque accepit ab Euro.
 Ille suo nubes quascumque invenit in axe,
 Torsit in occiduum Nabataeis flatibus orbem:
 Et quas sentit Arabs, et quas Gangetica tellus
 65 Exhalat nebulas, quidquid concrescere primus
 Sol patitur, quidquid coeli fuscator Eoi
 Intulerat Corus, quidquid defenderat Indos.
 Incendere diem nubes oriente remotae;
 Nec medio potuere graves incumbere mundo,
 70 Sed nimbos rapuere fuga. Vacat imbribus Arctos,
 Et notus; in solam Calpen fluit humidus aer.

Hic, ubi iam Zephyri fines et summus Olympi
 Cardo tenet Tethyn, vetitæ transcurrere, densos
 Involvere globos; congestumque aeris atri
 Vix recipit spatium, quod separat aethere terram. 75
 Iamque polo pressae largos densantur in imbres,
 Spissataeque fluunt: nec servant fulmina flammæ,
 Quamvis crebra micent: moriuntur fulgura nimbis.
 Hinc imperfecto complectitur aera gyro
 Arcus, vix ulla variatus luce colorem, 80
 Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
 Pertulit, et cœlo diffusum reddidit aequor.
 Iamque Pyrenæae, quas numquam solvere Titan
 Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
 Saxa gelu. Tum, quæ solitis e fontibus exit, 85
 Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
 A ripis accepit aquas. Iam naufraga campo
 Caesaris arma natant, impulsaque gurgite multo
 Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
 Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi 90
 Ulla ferunt sulci: tectarum errore viarum
 Fallitur occultis sparsus populator in agris.
 Iamque, comes semper magnorum prima malorum,
 Saeva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
 Miles eget; toto censu non prodigus emit 95
 Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
 Non deest prolato ieiunus venditor auro.
 Iam tumuli collesque latent: iam flumina cuncta
 Condidit una palus, vasta que voragine mersit:
 Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum 100
 Detulit, atque ipsas hausit, subitisque frementes
 Vorticibus contorsit aquas et repulit aestus
 Fortior Oceani. Nec Phoebum surgere sentit
 Nox subiecta polo; rerum discrimina miscet
 Deformis coeli facies, iunctaeque tenebrae. 105
 Sic mundi pars ima iacet, quam zona nivalis
 Perpetuaeque premunt hiemes; non sidera cœlo

- Ulla videt, sterili non quidquam frigore gignit,
Sed glacie medios signorum temperat ignes.
- 110 Sic, o summe parens mundi, sic sorte secunda
Aequorei rector facias, Neptune, tridentis:
Et tu perpetuis impendas aera nimbis;
Tu remeare vetes quoscumque emiseric aestus.
Non habeant amnes declivem ad litora cursum,
- 115 Sed pelagi referantur aquis: concussaue tellus
Laxet iter fluviis. Hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vastos obliquent flumina fontes,
Rhiphaeas huc solve nives, huc stagna lacusque
Et pigras, ubicumque iacent, effunde paludes:
- 120 Et miseras bellis civilibus eripe terras.
Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
Plena reddit, solitoque magis favere secundi
Et veniam meruere dei. Iam rarior aer,
Et par Phoebus aquis, densas in vellera nubes
- 125 Sparserat, et noctes ventura lucò rubebant:
Servatoque loco rerum, discessit ab astris
Humor, et ima petit quidquid pendebat aquarum.
Tollere silva comas, stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.
- 130 Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vinnine parvam
Texitur in puppim, caesoque inducta iuvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
- 135 Navigat Oceano: sic cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus transiecta manus festinat utrinque
Succisum curvare nemus; fluviiue ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
- 140 Imposuit: medios pontem distendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulcos, et scisso gurgite rivis
Dat poenas maioris aquae. Postquam omnia fat

Caesaris ire videt, celsam Petreius Ilerdam
 Deserit: et noti diffusus viribus orbis, 145
 Indomitos quaerit populos, et semper in arma
 Mortis amore feros, et tendit in ultima mundi.

Nudatos Caesar colles, desertaque castra
 Conspiciens, capere arma iubet: nec quaerere
 pontem,

Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis. 150
 Paretur: rapuitque ruens in proelia miles,
 Quod fugiens timuisset, iter. Mox uda receptis
 Membra foveant armis, gelidosque a gurgite cursu
 Restituunt artus, donec decresceret umbra,
 In medium surgente die. Iamque agmina summa 155
 Carpit eques, dubiique fugae pugnaeque tenentur.

Adtollunt campo geminae iuga saxea rupes
 Valle cava media. Tellus hinc ardua celsos
 Continuat colles: tutae quos inter opaco
 Anfractu latuere viae: Quibus hoste potito 160
 Faucibus, emitti terrarum in devia Martem
 Inque feras gentes, Caesar videt. *Ite sine ullo
 Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum,
 Et faciem pugnae, vultusque inferte minaces:
 Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:* 165
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
 Dixit, et ad montes tendentem praevenit hostem.

Illic exiguo paullum distantia vallo
 Castra locant. Postquam spatio languentia nullo
 Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus, 170
 Et fratres natosque suos videre, patresque;
 Depresum est civile nefas: tenuere parumper
 Ora metu: tantum nutu motoque salutant
 Ense suos. Mox ut stimulis maioribus ardens
 Rupit amor leges, audet transcendere vallum 175
 Miles, in amplexus effusas tenderé palmas.
 Hospitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
 Admonet hunc studiis consors puerilibus aetas:

- Nec Romanus erat, qui non agnoverat hostem
180 Armarigant lacrymis, singultibus oscula rumpunt:
Et, quamvis nullo maculatus sanguine, miles,
Quae potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas?
Quid, vesane, gemis? fletus quid fundis inanes,
Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
- 185 Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?
Classica dent bellum; saevos tu negliges cantus:
Signa ferant; cessa: iam iam civilis Erinnyes.
Concidet, et Caesar generum privatus amabit.
Nunc ades, aeterno complectens omnia nexu,
- 190 O rerum mixtique salus, Concordia, mundi,
Etsacer orbis amor: magnum nunc saecula nostra
Venturi discrimen habent. Periere latebrae
Tot scelerum: populo venia est erepta nocenti:
Agnovere suos. Pro numine fata sinistro,
- 195 Exigua requie tantas augmentia clades!
Pax erat, et miles, castris permixtus utrisque,
Errabat: duro concordēs cespite mensas
Instituunt, et permixto libamina Baccho
Gramineis fluxere focis: iunctoque cubili
- 200 Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
Exierit. Dum, quae gesserunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides, atque omne futurum
- 205 Crevit amore nefas. Nam postquam foedera pacis
Cognita Petreio, seque et sua tradita venum
Castra videt, famulas scelerata ad proelia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Praecipitat castris, iunctosque amplexibus ense
- 210 Separat, et multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas proelia voces:
*Immemor o patriae, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc caussae, miles, praestare senatus,
Adsertor victo redeas ut Caesare? certe*

Ut vincere potes. Dum ferrum, incertaque fata, 215
Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum? damnataque signa feretis?
Utque habeat famulos nullo discrimine Caesar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est.
Numquam nostra salus pretium mercesque ne- 220

fandae

Proditionis erit: non hoc civilia bella,
Ut vivamus, agunt. Trahimur sub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non sonipes in bella ferox, non iret in aequor 225
Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
Si bene libertas umquam pro pace daretur.
Hostes nempe meos sceleri iurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
Vestra fides, quod pro caussa pugnantibus aequa 230
Et veniam sperare licet. Pro dira pudoris
Foedera! nunc toto fatorum ignarus in orbe,
Magne, paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forsán foedere nostro
Iam tibi sit promissa salus. Sic fatur, et omnes 235
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetae silvis in carcere clauso
Mansuevere ferae, et vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque 240
Admonitaeque tument gustato sanguine fauces:
Fervet, et a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: et quae Fortuna, deorum
Invidia, caeca bellorum in nocte tulisset,
Fecit monstra fides: inter mensasque torosque, 245
Quae modo complexu foverunt pectora, caedunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextrae iusti gladius dissuasor adhaesit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes

- 250 Confirmant ictu. Fervent iam castra tumultu,
 [Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.]
 Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
 In faciem posuere ducum: iuvat esse nocentes.
 Tu Caesar, quanvis spoliatus milite multo,
- 255 Agnoscis superos. Neque enim tibi maior in arvis
 Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
 Massiliae, Phario nec tantum est aequare gestum.
 Hoc siquidem solo civilis crimine belli
 Dux caussae melioris eris. Polluta nefanda
- 260 Agmina caede duces iunctis committere castris
 Non audent, altaeque ad moenia rursus Iberdae
 Intendere fugam. Campos eques obvisus omnes
 Abstulit, et siccis inclusit collibus hostem.
 Tunc inopes undae praerupta cingere fossa
- 265 Caesar avet, nec castra pati contingere ripas,
 Aut circum largos curvari brachia fontes.
 Ut lethi videre viam, conversus in iram
 Praecipitem timor est. Miles, non utile clausis
 Auxilium, mactavit equos: tandemque coactus
- 270 Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
 Fertur. Ut effuso Caesar decurrere passu
 Vidit, et ad certam devotos tendere mortem:
*Tela tene iam, miles, ait, ferrumque ruenti
 Subtrahē: non ullo constet mihi sanguine bellum:*
- 275 *Vincitur haud gratis, iugulo qui provocat hostem.
 En sibi vilis adest invisā luce iuventus,
 Iam damno peritura meo. Non sentiet ictus,
 Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
 Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens.*
- 280 *Perdant velle mori.* Sic deflagrare minaces
 Incassum, et vetito passus languescere bello,
 Substituit merso dum nox sua lumina Phoebō.
 Inde ubi nulla data est miscendi copia Martis,
 Paullatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt:
- 285 Saucula maiores animos ut pectora gestant,

Dum dolor est ictusque recens, et mobile nervis
 Conamen calidus praebet cruor, ossaque nondum
 Adduxere cutem: si conscius ensis adacti
 Stat victor, tenuitque manus, tunc frigidus artus
 Adligat atque animum subducto robore torpor, 290
 Postquam sicca rigens adstrinxit vulnera sanguis.

Iamque inopes undae, primum tellure refossa,
 Occultos latices, abstrusaque flumina quaerunt:
 Nec solum rastris durisque ligonibus arva,
 Sed gladiis fodere suis: puteusque cavati 295
 Montis ad irrigui premitur fastigia campi.

Non se tam penitus, tam longe, luce relictā,
 Merse rit Assyrii scrutator pallidus auri.
 Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
 Aut micuere novi, percusso pumice, fontes: 300

Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
 Aut impulsa levi turbatur glareā vena.
 Tunc exhausta super multo sudore iuventus
 Extrahitur, duris silicū lassata metallis.

Quoque minus possent siccos tolerare vapores, 305
 Quaesitae fecistis aquae. Nec languida fessi
 Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
 Auxilium fecere famem. Si mollius arvom

Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
 Exprimit ora super. Nigro si turbida limo 310

Colluvies immota iacet, cadit omnis in haustus
 Certatim obscenos miles: moriensque recepit,
 Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
 Distentas siccant pecudes, et lacte negato,
 Sordibus exhausto sorbetur ab ubere sanguis. 315

Tunc herbas frondesque terunt, et rore madentes
 Destringunt ramos: ac si quos palmite crudo,
 Arboris aut tenera succos pressere medulla.

O fortunati, fugiens quos barbarus hostis
 Fontibus inmixto stravit per rura veneno. 320
 Hos licet in fluvios sanien tabemque ferarum,

- Pallida Dictaeis, Caesar, nascentia saxis
 Infundas aconita palam, Romana iuventus
 Non decepta bibet. Torrentur viscera flamma,
 825 Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis.
 Iam marcent venae, nulloque humore rigatus
 Aeris alternos angustat pulmo meatus,
 Rescissoque nocent suspiria dura palato
 Pandunt ora tamen, nocturnumque aera captant.
 330 Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
 Impulsu, et siccis voltus in nubibus haerent.
 Quoque magis miseros undae ieiunia solvant,
 Non super arentem Meroen, Cancrique sub axe,
 Qua nudi Garamantes arant, sedere: sed inter
 335 Stagnantem Sicorim, et rapidum deprensus Iberum
 Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
 Iam domiti cessere duces: pacisque petendae
 Auctor damnatis supplex Afranius armis,
 Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
 340 Victoris stetit ante pedes. Servata precanti
 Maiestas non fracta malis, interque priorem
 Fortunam casusque novos, gerit omnia victi,
 Sed ducis, et veniam seculo pectore poscit:
Si me degeneri stravissent fata sub hoste,
 345 *Non deerat fortis rapiendo dextera leto:*
At nunc sola mihi est orandae causa salutis,
Dignum donanda, Caesar, te credere vita.
Non partis studiis agimur nec sumsimus arma
Consiliis inimica tuis. Nos denique bellum
 350 *Invenit civile duces, caussaеque prior,*
Dum potuit, servata fides. Nil fata moramur:
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relict.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
 355 *Nec ferrum, lassaeque manus. Hoc hostibus unum,*
Quod vincas, ignosce tuis. Nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris inermes

*Degere, quam tribuis: campis prostrata iacere
 Agmina nostra putes: neque enim felicibus armis
 Misceri damnata decet, partemque triumphi 360
 Captos ferre tui: turba haec sua fata peregit.
 Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.*

*Dixerat: at Caesar facilis vultuque serenus
 Flectitur, atque usum belli poenamque remittit.
 Ut primum iustae placuerunt foedera pacis, 365
 Incustoditos decurrit miles ad amnes;
 Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
 Continuus multis subitarum tractus aquarum
 Aera non passus vacuis discurrere venis,
 Arctavit clausitque animam: nec fervida pestis 370
 Cedit adhuc: sed morbus egens iam gurgite plenis
 Visceribus sibi poscit aquas. Mox robora nervis,
 Et vires rediere viris. O prodiga rerum
 Luxuries, numquam parvo contenta paratu,
 Et quaesitorum terra pelagoque ciborum 375
 Ambitiosa fames, et laetae gloria mensae,
 Discite, quam parvo liceat producere vitam,
 Et quantum natura petat. Non erigit aegros
 Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
 Non auro murrhaque bibunt: sed gurgite puro 380
 Vita redit. Satis est populis fluviusque Ceresque.
 Heu miseri, qui bella gerunt. Tunc, arma relin-
 quens.*

*Victori, miles spoliato pectore tutus
 Innoctusque suas, curarum liber, in urbes 385
 Spargitur. O quantum donata pace potitos!
 Excussis umquam ferrum librasse lacertis
 Poenituit, tolerasse sitim, frustraue rogasse
 Prospera bella deos. Nempe usis Marte secundo
 Tot dubiae restant acies, tot in orbe labores:
 Ut numquam fortuna labet successibus anceps, 390
 Vincendum toties: terras fundendus in omnes
 Est cruor, et Caesar per tot sua fata sequendus*

- Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo iaceat iam scire loco. Non proelia fessos
395 Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Iam coniux, natique rudes, et sordida tecta,
Et non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest favor. Ille salutis
400 Est auctor, dux ille fuit. Sic proelia soli
Felices nullo spectant civilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem,
Constitit: in partes aliquid sed Caesaris ausa est,
Qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas,
405 Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iadar.
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Hadriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
410 Expugnat quae tuta, fames. Non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proserit ullam
Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, et adtonso miseris iam dentibus arvo
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
415 Ut primum adversae socios in litore terrae
Et Basilum videre ducem: nova furta per aequor
Exquisita fugae. Neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contextunt robora ductu.
420 Namque ratem vacuae sustentant undique cupae,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit ae-
quor,
425 Hoc ferit, et taciti praebet miracula cursus,
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se declivibus undis

Aestus agat, refluoque mari nudentur arenae.
 Iamque relabenti crescebant litora ponto;
 Missa ratis prono defertur lapsa profundo, 430
 Et geminae comites. Cunctas super ardua turris
 Eminent, et tremulis tabulata minantia pinnis.
 Noluit Illyricae custos Octavius undae
 Confestim tentare ratem, celerisque carinas
 Continuit, cursu crescat dum praeda secundo: 435
 Et temere ingressos repetendum invitat ad aequor
 Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
 Claudat odoratae metuentes aera pinnae:
 Aut dum dispositis adtollat retia varis
 Venator, tenet ora levis clamosa Molossi, 440
 Spartanos Cretasque ligat: nec creditur ullae
 Sylva cani, nisi qui presso vestigia rostro
 Colligit, et praeda nescit latrare reperta,
 Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
 Nec mora: complentur moles, avideque petitis 445
 Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
 Impedit ad noctem iam lux extrema tenebras.
 At Pompeianus fraudes innectere ponto
 Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
 Summa freti, medio suspendit vincula ponto, 450
 Et laxas fluitare sinit religatque catenas
 Rupis ab Illyricae scopulis. Nec prima, neque
 illa,
 Quae sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
 Haesit, et ad cautes adducto fune secuta est.
 Impendent cava saxa mari: ruituraque semper 455
 Stat (mirum) moles: et silvis aequor inumbrat.
 Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
 Corpora saepe tulit, caecisque abscondit in an-
 tris:
 Restituit raptus tectum mare: cumque cavernae
 Evomere fretum, contorti verticis undae 460
 Tauromenitanam vincunt fervore Charybdim.

Hic Opiterginis moles onerata colonis
 Constitit: hanc omni puppes statione solutae
 Circumeunt: alii rupes ac litora complent.

- 465 Volteius tacitas sensit sub gurgite fraudes;
 Dux erat ille ratis, frustra qui vincula ferro
 Rumpere conatus, poscit spe proelia nulla,
 Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
 Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,
 470 Effecit virtus: inter tot millia captae
 Circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem,
 Pugna fuit, non longa quidem. Nam condidit atra
 Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebrae.
 Tunc sic adtonitam, venturaque fata paventem

- 475 Rexit magnanima Volteius voce cohortem:
*Libera non ultra parva quam nocte iuventus,
 Consulite extremis angusto tempore rebus.
 Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
 Quaerendae sibi mortis habet: nec gloria leti*
 480 *Inferior, iuvenes, admoto occurrere fato.
 Omnibus incerto venturae tempore vitae,
 Par animi laus est, et quos speraveris annos
 Perdere, et extremae momentum abrumperere lucis,
 Accersas dum fata manu. Non cogitur ullus*
 485 *Velle mori. Fuga nulla patet: stant undique*
nostris

*Intenti iugulis cives. Decernite letum,
 Et metus omnis abest: cupias, quodcumque neces-*
se est.

- Non tamen in caeca bellorum nube cadendum est,
 Aut, cum permixtis acies sua tela tenebris*
 490 *Involvunt, conserta iacent cum corpora campo,
 In medium mors omnis abit, perit obruta virtus.
 Nos in conspicua sociis hostique carina
 Constituere dei. Praebebunt aequora testes,
 Praebebunt terrae, summis dabit insula saxis:*

Spectabunt geminae diverso e litore partes. 495
Nescio quod nostris magnum et memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras. Quaecumque per
aevum

Exhibuit monumenta fides, servataque ferro
Militiae pietas, transibit nostra iuventus,
Namque suis pro te gladiis incumbere, Caesar, 500
Esse parum scimus: sed non maiora supersunt
Obsessis, tanti quae pignora demus amoris.

Abscidit nostrae multum sors invida laudi,
Quod non cum senibus capti natisque tenemur.
Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes, 505

Et morti faciles animos, et gaudeat hostis
Non plures haesisse rates. Tentare parabunt
Foederibus, turpique volent corrumpere vita.

O utinam, quo plus habeat mors unica famae,
Promittant veniam, iubeant sperare salutem: 510

Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,
Desperasse putent. Magna virtute merendum est,
Caesar ut, amissis inter tot millia paucis,
Hoc damnum clademque vocet. Dent fata re-

cessum,
Emittantque licet: vitare instantia nolim. 515

Proieci vitam, comites, totusque futurae
Mortis agor stimulis: furor est. Agnoscere solis
Permissum est, quos iam tangit vicinia fati,

Victurosque dei celant, ut vivere durent,
Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor 520
Nobilium mentes iuvenum: cum sidera coeli

Ante ducis voces oculis humentibus omnes
Adspicerent, flexoque Ursae temone paverent:

Idem, cum fortes animos praecepta subissent,
Optavere diem. Nec segnis mergere ponto 525

Tunc erat astra polus: nam sol Ledaëa tenebat
Sidera, vicino cum lux altissima Cancro est:

Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.

- Detegit orta dies stantes in rupibus Istros,
 530 Pugnacesque mari Graia cum classe Liburnos.
 Tentavere prius suspenso vincere bello
 Foederibus, fieret captis si dulcior ipsa
 Mortis vita mora. Stabat devota iuventus,
 Damnata iam luce ferox, securaque pugnae
 535 Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
 Excussere viris mentes ad summa paratas:
 Innumerasque simul pauci terraque marique
 Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
 Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
 540 Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinae
 Volteius iugulo poscens iam fata relecto,
Ecquis, ait: iuvenum est, cuius sit dextra cruore
Digna meo, certaue fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? Nec plura locuto
 545 Viscera non unus iamdudum transigit ensis.
 Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera prima
 Debebat, grato moriens interficit ictu.
 Concurrunt alii, totumque in partibus unis
 Bellorum fecere nefas. Sic semine Cadmi
 550 Emicuit Dircaea cohors, ceciditque suorum
 Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen;
 Phasidos et campis insomni dente creati
 Terrigenae, missa magicis e cantibus ira,
 Cognato tantos complerunt sanguine sulcos:
 555 Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
 Expavit Medea nefas. Sic mutua pacti
 Fata cadunt iuvenes: nimiumque in morte virorum
 Mors virtutis habet: pariter sternuntque ca-
 duntque
 Vulnere letali: nec quemquam dextra fefellit,
 560 Cum feriat moriente manu. Nec vulnus adactis
 Debetur gladiis: percutsum est pectore ferrum,
 Et iugulis pressere manum. Cum sorte cruenta
 Fratribus incurrant fratres, natusque parenti;

Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
 Exegere enses. Pietas ferientibus una, 565
 Non repetisse, fuit. Iam latis viscera lapsa
 Semianimes traxere foris, multumque cruoris
 Infudere mari. Despectam cernere lucem,
 Victoresque suos vultu spectare superbo,
 Et mortem sentire iuvat. Iam strage cruenta 570
 Conspicitur cumulata ratis: bustisque remittunt
 Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
 Esse ducem tanti. Nullam maiore locuta est
 Ore ratem totum discurrens fama per orbem.
 Non tamen ignavae post haec exempla virorum 575
 Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
 Servitium fugisse manu. Sed regna timentur
 Ob ferrum, et saevis libertas uritur armis:
 Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses.
 Mors, utinam pavidos vitae subducere nolles, 580
 Sed virtus te sola daret!

Non segnior illo
 Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.
 Namque rates audax Lilybaeo litore solvit
 Curio: nec forti velis Aquilone recepto
 Inter semirutas magnae Carthaginis arces, 585
 Et Clupeam, tenuit stationis litora notae:
 Primaque castra locat cano procul aequore, qua se
 Bagraa lentus agit, siccae sulcator arenae.
 Inde petit tumulos, exesasque undique rupes,
 Antaei quae regna vocat non vana vetustas. 590
 Nominis antiqui cupientem noscere caussas,
 Cognita per multos docuit rudis incola patres.
 Nondum post genitos Tellus effeta gigantes,
 Terribilem Libycis partum concepit in antris.
 Nec tam iusta fuit terrarum gloria Typhon, 595
 Aut Tityus Briareusque ferox: coeloque pepercit,
 Quod non Phlegraeis Antaeum sustulit arvis.
 Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires

- Terra sui foetus, quod, cum tetigere parentem,*
600 *Iam defecta vigent renovato robore membra.*
Haec illi spelunca domus: latuisse sub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuisse leones.
Ad somnos non terga ferae praebere cubile
Adsuere, non silva torum: viresque resumit
605 *In nuda tellure iacens. Periere coloni*
Arborum Libyes: pereunt quos adpulit aequor,
Auxilioque diu virtus non usa cadendi,
Terrae spernit opes: invictus robore cunctis,
Quamvis staret, erat. Tandem vulgata cruenti
610 *Fama mali, terras monstris aequorque levantem*
Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
Ille Cleonaei proiecit terga leonis,
Antaeus Libyci. Perfudit membra liquore
Hospes, Olympiacae servato more palaestrae.
615 *Ille parum fidens pedibus contingere matrem,*
Auxilium membris calidas infundit arenas.
Conseruere manus, et multo brachia nexu.
Colla diu gravibus frustra tentata lacertis:
Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.
620 *Miranturque habuisse parem. Nec viribus uti*
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhaustique virum: quod creber anhelitus illi
Prodidit, et gelidus fesso de corpore sudor.
Tunc cervix lassata quati: tunc pectore pectus
625 *Urgeri: tunc obliqua percussa labare*
Crura manu. Iam terga viri cedentia victor
Adligat, et medium, compressis ilibus, arctat:
Inguinaque insertis pedibus distendit, et omnem
Explicuit per membra virum. Rapti arida tellus
630 *Sudorem: calido complentur sanguine venae.*
Intumescere tori, totosque induruit artus,
Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis

Desectam timuit reparatis anguibus hydram. 635
Confluxere pares, telluris viribus ille,
Ille suis. Numquam saevae sperare novercae
Plus licuit. Videt exhaustos sudoribus artus
Cervicemque viri siccam, qua ferret Olmpum.
Utque iterum fessis iniecit brachia membris, 640
Non exspectatis Antaeus viribus hostis,
Sponte cadit, maiorque, accepto robore, surgit.
Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
Egeritur; tellusque viro luctante laborat.
Ut tandem auxilium tactae prodesse parentis 645
Alcides sensit: standum est tibi, dixit, et ultra
Non credere solo, sternique vetabere terra.
Haerebis pressis intra mea pectora membris:
Huc Antaeae cades. Sic fatus, trastulit alte
Nitentem in terras iuvenem. Morientis in artus 650
Non potuit nati Tellus submittere vires.
Alcides medium tenuit: iam pectora pigro
Stricta gelu: terrisque dix non credidit hostem.
Hinc aevi veteris custos, famosa vetustas,
Miratrixque sui signavit nomine terras. 655
Sed maiora dedit cognomina collibus istis,
Poenum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem,
Scipio. Nam sedes Lybica tellure potito
Haec fuit. En, veteris cernis vestigia valli.
Romana hos primum tenuit victoria campos. 660
 Curio laetatus, tamquam fortuna locorum
 Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
 Felici non fausta loco tentoria ponens,
 Indulsit castris, et collibus abstulit omen,
 Sollicitatque feros non aequis viribus hostes. 665
 Omnis Romanis quae cesserat Africa signis,
 Tunc Vari sub iure fuit: qui, robore quamquam
 Confisus Latio, regis tamen undique vires
 Excivit Libycae gentis, extremaque mundi
 Signa suum comitata Iubam. Nox fusior ulli 670

- Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: a medio confinis Syrtibus Hammon.
At qua lata iacet vasti plaga fervida regni,
675 Distinet Oceanum, zonaque exusta calentis
Sufficiunt spatio. Populi tot castra sequuntur:
Autololes, Numidaeque vagi, semperque paratus
Inculto Gaetulus equo: tunc concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, mixti Garamante perusto
680 Marmaridae volucres, aequaturusque sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax:
Et gens, quae nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frenorum nescia virga:
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
685 Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.
Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatae sed bella dabat Iuba concitus irae.
Hunc quoque, quo superos humanaque polluit
anno,
690 Lege tribunica solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te, Roma, facit. Memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur regis trepidat iam Curio fama,
695 Et quod Caesareis numquam devota iuventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat, Corfini captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat. Sed postquam languida segni
700 Cernit cuncta metu, nocturna que munia valli
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
*Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in aequum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.*
705 Eripe consilium pugna: cum dira voluntas

*Ense subit presso, et galeae texere pudorem,
Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?*

*Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenae
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos; odere pares. Sic fatus, apertis* 710
*Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.*

*Nam pepulit Varum campo, nudataque foeda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati proelia Vari* 715

*Sunt audita Iubae: laetus, quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per iussa silentia famam;
Hoc solum metuens, incautus ab hoste timeri.*

Mittitur, exigua qui proelia prima lacessat, 720
*Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,
Ut sibi commissi simulator Sabura belli.*

*Ipse cava regni vires in valle retentat:
Aspidas ut Pharias cauda sollertior hostis
Ludit, et iratas incerta provocat umbra:* 725

*Obliquusque caput vanas serpentis in auras
Effusae tuto comprehendit guttura morsu
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.*

Fraudibus eventum dederat fortuna: feroxque 730

*Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late discurrere campis.*

*Ipse sub aurorae primos excedere motus
Signa iubet castris, multum frustra que rogatus,* 735
*Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. Leti fortuna propinqui*

*Tradiderat fatis iuvenem: bellumque trahebat
Auctorem civile suum. Super ardua ducit
Saxa, super cautes, abrupto limite, signa:* 740

Comminus obliquis, et rectis eminus hastis
 Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solum 775
 Telorum nimbo peritura, ac pondere ferri.
 Ergo acies tantae parvum spissantur in orbem:
 Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
 Vix impune suos inter convertitur enses.
 Densaturque globus, quantum pede prima relato 780
 Constrinxit gyros acies. Non arma movendi
 Iam locus est pressis: stipataque membra teruntur:
 Frangitur armatum colliso pectore pectus.
 Non tam laeta tulit victor spectacula Maurus,
 Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris, 785
 Membrorumque videt lapsum, et ferientia terram
 Corpora: compressum turba stetit omne cadaver.

Excitet invisas dirae Carthaginis umbras
 Inferiis fortuna novis: ferat ista cruentus
 Hannibal et Poeni tam dira piacula manes. 790
 Romanam, superi, Libyca tellure ruinam
 Pompeio prodesse nefas, votisque senatus.
 Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
 Ut vidit campis acies, et cernere tantas
 Permisit clades compressus sanguine pulvis, 795
 Non tulit adflictis animam producere rebus,
 Aut sperare fugam: ceciditque in strage suorum
 Impiger ad letum, et fortis virtute coacta.

Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forum-
 que,
 Unde tribunicia plebeius signifer arce 800
 Arma dabas populis? quid prodita iura senatus,
 Et gener atque socer bello concurrere iussi?
 Ante iaces, quam dira duces Pharsalia confert,
 Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
 Has urbi miserae vestro de sanguine poenas 805
 Nempe datis: luitis iugulo sic arma, potentes?
 Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
 Si libertatis superis tam cura placeret,

- Quam vindicta placet. Libycas en nobile corpus
 810 Pascit aves, nullo contactus Curio busto.
 At tibi nos (quando non proderit ista silere,
 A quibus omne aevi senium sua fama repellit,)
 Digna damus, iuvenis, meritaë praeconia vitae.
 Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
 815 Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
 Perdita tunc urbi nocuerunt saecula, postquam
 Ambitus, et luxus, et opum metuenda facultas
 Transverso mentem dubiam torrente tulerunt:
 Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
 820 Gallorum captus spoliis, et Caesaris auro.
 Ius licet in iugulos nostros sibi fecerit ense
 Sulla potens, Mariusque ferox, et Cinna cruentus,
 Caesareaeque domus series: cui tanta potesta,
 Concessa est? emere omnes, hic vendidit urbem.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Sub initio anni consules in Epiro in exercitu Pompeii comitia habent. 1—14. Lentulus patres alloquitur hortaturque ut Pompeium iubeant esse ducem. Id quod fit. 15—49. Deinde reges, qui auxilia miserant, laudati. 50—64. Appius Pompeianus consulit oraculum Delphicum, quod diu siluerat. 65—70. Describitur oraculum. 71—123. Aperitur templum. Pythia dehortatur. 124—140. Adigitur tamen ut tripodam conscendat. 141—162. Furor eam invadit. Eloquentur oraculum de Appio ipso ante Pharsalicam pugnam in Euboea insula morituro. 163—197. Apostrophe ad oraculum. 198—208. Exit sacerdos templo, animumque humanum recipit. 209—224. Apostrophe ad Appium. 225—236. Interim redux ex Hispania Caesar, apprehendit milites ad pacem inclinantes, bellumque pertractos, et tumultuantes idcirco. 237—296. Caesar interritus, 297—318. eos alloquitur, minaturque. 319—364 Mutatur militum animus. 365—373. Caesar Brundisium eos mittit, ibique classem parare iubet. 374—380. Ipse Romam it, resque

ibi ordinat. 381—402. Inde Brundisium, media hieme. 403—409. Confirmat milites. 410—423. Traiicit fretum, adque Palaestem appellit in Epiro. 424—460. Dein ad Dyrrhachium castra fiunt. 461—475. Caesarem moratur, ne pugna statim fiat, Antonius, Brundisii relictus, hiemeque ne eum sequeretur impeditus. 476—503. Caesar decernit solus Brundisium navigare. Ergo ad litus it. Ibi cymbam deprehendit, eiusque dominum Amyclam quendam ex somno excitat, promissisque magnis adigit, ut secum fretum transiiciat. Tempestas fit. Timet nauta. Confirmat eum Caesar. 504—593. Describitur tempestas. Ad Italiam appellit Caesar. 594—677. Redeuntem deinde sui carpunt milites, quod se reliquerit. 678—700. Transiiciunt Brundisio reliquae copiae. 701—721. Pompeius uxorem Corneliam Lesbum dimittit, quo tuta sit a bello. Alloquitur eum. 722—759. Illa respondet. 760—790. Cornelia conscendit navem. 791—801. Lesbum navigat. 802—815.

Sic alterna duces bellorum vulnera passos
 In Macetum terras, miscens adversa secundis,
 Servavit fortuna pares. Iam sparserat Aemo
 Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo :
 Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis, 5
 Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
 Dum tamen emeriti remanet pars ultima iuris,
 Consul uterque vagos belli per munia Patres
 Elicit Epirum. Peregrina ac sordida sedes
 Romanos cepit procures : secretaque rerum 10
 Hospes in externis audivit curia tectis.
 Nam quis castra vocet tot strictas iure secures,
 Tot fascēs? Docuit populos venerabilis ordo,
 Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
 Ut primum moestum tenere silentia coetum, 15
 Lentulus excelsa sublimis sede profatur:
*Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
 Robur inest animis, non qua tellure coacti,
 Quamque procul tectis captae sedeamus ab urbis
 Cernite: sed vestrae faciem cognoscite turbæ: 20
 Cunctaque iussuri primum hoc decernite, Patres,
 Quod regnis populisque liquet, nos esse senatum.*

*Nam, vel Hyperboreae plaustrum glaciale sub
ursae,*

Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis

- 25 *Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia sede perusta
Gallorum facibus; Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit. Non unquam perdidit ordo*
- 30 *Mutato sua iura solo. Moerentia tecta
Caesar habet, vacuasque domos, legesque silentes,
Clausaque iustitio tristi fora. Curia solos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.*
- 35 *Ignaros scelerum, longaque in pace quietos
Bellorum primus sparsit furor: omnia rursus
Membra loco redeunt. En totis viribus orbis
Hesperiam pensant superi: iacet hostis in undis
Obrutus Illyricis: Libyae squalentibus arvis*
- 40 *Curio Caesarei cecidit pars magna senatus.
Tollite signa, duces: fatorum impellite cursum:
Spem vestram praestate deis: fortunaque tantos
Det nobis animos, quantos fugientibus hostem
Causa dabat. Nostrum exhausto ius clauditur
anno:*
- 45 *Vos, quorum finem non est sensura potestas,
Consulite in medium, Patres, Magnumque iubete
Esse ducem. Laeto nomen clamore senatus
Excipit: et Magno fatum patriaeque suumque
Imposuit. Tunc in reges populosque merentes*
- 50 *Sparsus honos, pelagique potens Phoebeia donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta iuventus
Taygeti: fama veteres laudantur Athenae:
Massiliaeque suae donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per
arma*
- 55 *Deiotarum, et gelidae dominum Rhasipolin orae*

Collaudant: Libyamque iubent, auctore senatu,
 Sceptrifero parere Iubae. Pro tristia fata!
 En tibi, non fidae gentis dignissime regno,
 Fortunae, Ptolemaee, pudor, crimenque deorum,
 Cingere Pellaeo pressos diademate crines 60
 Permissum. Saevum in populos, puer, accipis ensem:
 Atque utinam in populos! Donata est regia Lagi;
 Accessit Magni iugulus: regnumque sorori
 Ereptum est, soceroque nefas.

Iam turba soluto

Arma petit coetu. Quae cum populique ducesque 65
 Casibus incertis, et caeca sorte pararent,
 Solus in ancipites metuit descendere Martis
 Appius eventus: finemque expromere rerum
 Sollicitat superos, multosque obducta per annos
 Delphica fatidici reserat penetralia Phoebi. 70

Hesperio tantum, quantum submotus Eoo
 Cardine, Parnasus gemino petit aethera colle,
 Mons Phoebæ Bromioque sacer: cui numine
 mixto

Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.
 Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen 75
 Emicuit, pontoque fuit discrimen, et astris.
 Tu quoque vix summam seductus ab aequore
 rupem

Extuleras, unoque iugo, Parnase, latebas.
 Vltor ibi expulsæ, premeret cum viscera partus,
 Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis 80
 Explicuit, cum regna Themis tripodasque teneret.
 Ut vidit Pæan vastos telluris hiatus

Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
 Exhalare solum, sacris se condidit antris,
 Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo. 85

Quis latet hic superum? quod numen ab æthere pressum
 Dignatur caecas inclusum habitare cavernas?

Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
 Sollicitat. Iussus sedes laxare verendas
 Antistes, pavidamque deis immittere vatem,
 Castalios circum latices, nemorumque recessus . 125
 Phemonoen errore vagam, curisque vacantem
 Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
 Limine terrifico metuens consistere Phoebas,
 Absterrere ducem noscendi ardore futura
 Cassa fraude parat. *Quid spes, ait, improba veri* 130
Te, Romane, trahit? Muto Parnasus hiatu
Conticuit, pressitque deum: seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum
Duxit iter: seu barbarica cum lampade Python
Arsit, in immensas cineres abiire cavernas, 135
Et Phoebi tenuere viam: seu sponte deorum
Cirrha silet, fatigue sat est arcana futuri
Carminē longaevae vobis commissa Sibyllae:
Seu Paeā, solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus solvat, nostro non invenit aevo. 140
 Virginei patuere doli, fecitque, negatis
 Numinibus, metus ipse fidem. Tum torta priores
 Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
 Candida Phocaica complectitur infula lauro.
 Haerentem dubiamque premens in templa sa-
 cerdos 145
 Impulit. Illa pavens adyti penetrāle remoti
 Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
 Atque deum simulans, sub pectore ficta quieto
 Verba refert, nullo confusae murmure vocis
 Instinctam sacro mentem testata furore, 150
 Haud aequē laesura ducem, cui falsa canebat,
 Quam tripodas, Phoebique fidem. Non rupta tre-
 menti
 Verba sono, nec vox antri complere capācis
 Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
 Excussae laurus, immotaque culmina templi, 155

- Securumque nemus, veritam se credere Phoebō
 Prodiderant. Sentit tripodas cessare, furensque
 Appius: *Et nobis meritas dabis, impia, poenas,
 Et superis, quos fingis, ait, nisi mergeris antris,*
 460 *Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
 Desinis ipsa loqui.* Tandem conterrita virgo
 Confugit ad tripodas, vastisque abducta cavernis
 Haesit, et insueto concepit pectore numen,
 Quod non exhaustae per tot iam saecula rupis
 465 Spiritus ingessit vati; tandemque potitus
 Pectore Cirrhaeo, non umquam plenior artus
 Phoebados irrupit Paeā: mentemque priorem
 Expulit, atque hominem toto sibi cedere iussit
 Pectore. Bacchatur demens aliena per antrum
 470 Colla ferens, vittasque dei, Phoebeaque sarta
 Erectis discussa comis, per inania templi
 Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
 Obstantes tripodas, magnoque exaestuat igni,
 Iratum te, Phoebe, ferens. Nec verbere solo
 475 Uteris et stimulis, flammisque in viscera mergis,
 Accipit et fraenos: nec tantum prodere vati,
 Quantum scire, licet. Venit aetas omnis in unam
 Congeriem: miserumque premunt tot saecula pe-
 ctus.
- Tanta patet rerum series, atque omne futurum
 480 Nititur in lucem: vocemque petentia fata
 Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
 Non modus Oceani, numerus non deerat arenae,
 Talis in Euboico vates Cumana recessu,
 Indignata suum multis servire furorem
 485 Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
 Excerpsit Romana manu. Sic plena laborat
 Phemonoe Phoebō, dum te, consultor operti
 Castalia tellure dei, vix invenit, Appi,
 Inter fata diu quaerens tam magna latentem.
 490 Spumea tunc primum rabies vesana per ora

Effluit, et gemitus, et anhelus clara meatu
Murmura: tunc moestus vastis ululatus in antris,
Extremaeque sonant, domita iam virgine, voces:

EFFUGIS INGENTES, TANTI DISCRIMINIS
EXPERTS,

BELLORUM, O ROMANE, MINAS: SOLUSQUE
QUIETEM 195

EUBOICI VASTA LATERIS CONVALLE TE-
NEBIS.

Caetera subpressit, faucesque obstruxit Apollo.

Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri, Paeon, nullumque futuri
A superis celate diem, suprema ruentis 200

Imperii, caesosque duces, et funera regum,
Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
Cur aperire times? An nondum numina tantum
Decrevere nefas? et adhuc dubitantibus astris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur? 205

Vindicis an gladii facinus, poenasque furoris,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut pergat fortuna, taces?

Tunc pectore vatis
Impactae cessere fores, expulsaque templis
Prosiluit: perstat rabies; nec cuncta locutae, 210
Quem non emisit, superest deus. Illa feroces

Torquet adhuc oculos, totoque vagantia coelo
Lumina, nunc vultu pavido, nunc torva minaci:
Stat numquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas: nec, qui solet esse timenti, 215
Terribilis sed pallor inest: nec fessa quiescunt

Corde: sed ut tumidus Boreae post flamina pontus
Rauca gemit; sic muta levant suspiria vatem.
Dumque a luce sacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare iubar, mediae venere tenebrae. 220

Immisit Stygiam Paeon in viscera Lethen,
Qua raperet secreta deum. Tunc pectore verum

LUCANUS. G

- Fugit, et ad Phoebi tripodas redierē futura:
 Vixque resecta cadit.— Nec te vicinia leti
 225 Territat ambiguis frustratum sortibus, Appi:
 Iure sed incerto mundi, subsidere regnum
 Chalcidos Euboicae, vana spe rapte, parabas.
 Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
 Tot mundi caruisse malis, praestare deorum
 230 Excepta quis morte potest? Secreta tenebis
 Litoris Euboici, memorando condite busto,
 Qua maris angustat fauces saxosa Carystos,
 Et tumidis infesta colit qua numina Rhammus,
 Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
 235 Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
 Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulin.
 Interea domitis Caesar remeabat Iberis,
 Victrices aquilas alium laturus in orbem:
 Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
 240 Avertere dei. Nullo nam Marte subactus,
 Intra castrorum timuit tentoria ductor
 Perdere successus scelerum: cum paene fideles
 Per tot bellā manus, satiatae sanguine, tandem
 Destituere ducem: seu moesto classica payllum
 245 Intermissa sono, claususque et frigidus ensis
 Expulerat belli furias: seu, praemia miles
 Dum maiora petit, damnat causamque ducemque,
 Et scelere imbutos etiam nunc vendicat enses.
 Haud magis expertus discrimine Caesar in ullo est,
 250 Quam non e stabili, tremulo sed culmine cuncta
 Despiceret, staretque super titubantia fultus:
 Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus:
 Paene suo, qui tot gentes in bella trahebat,
 Scit non esse ducis strictos; sed militis, enses.
 255 Non pavidum iam murmur erat, nec pectore tecto
 Ira latens: nam quae dubias constringere mentes
 Causa solet, dum quisque pavet, quibus ipse
 timori est,

Seque putat solum regnorum iniusta gravari,
 Haud retinet. Quippe ipsa metus exsolverat audax
 Turba suos. Quidquid multis peccatur, inultum est. 260
 Effudere minas: *Liceat discedere, Caesar,*
A rabie scelerum. Quaeris terraeque marique
His ferrum iugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
Eripuit: partem duris Hispania bellis: 265
Pars iacet Hesperia: totoque exercitus orbe
Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
Quid iuvat Arctois, Rhodano Rhenoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
Cepimus expulso patriae cum tecta senatu, 270
Quos hominum, vel quos licuit spoliare deorum?
Imus in omne nefas, manibus ferroque nocentes,
Paupertate pii. Finis quis quaeritur armis?
Quid satis est, si Romae parum? Iam respice canos,
Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos. 275
Usus abit vitae, bellis consumsimus aevum:
Ad mortem dimitte senes. En, improba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, non anima glebam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quaerere dextram, 280
Coniugis illabi lacrymis, unique paratum
Scire rogam. Liceat morbis finire senectam.
Sit praeter gladios aliquod sub Caesare fatum.
Quid, velut ignaros ad quae portenta paremur,
Spe trahis? Usque adeo soli civilibus armis: 285
Nescimus cuius sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si nondum comperit istas
Omnia posse manus. Nec fas, nec vincula iuris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Caesar in undis
Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, ae-
quat. 290
Adde, quod ingrato meritorum iudice virtus
Nostra perit. Quidquid gerimus, fortuna vocatur.

*Nos fatum sciat esse suum. Licet omne deorum
Obsequium speres: irato milite, Caesar,*

- 295 *Pax erit. Haec fatus, totis discurrere castris
Cooperat, infestoque ducem deposcere vultu.*

*Sic eat, o superi, quando pietasque fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est;
Finem civili faciat discordia bello.*

- 300 *Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in praeceps solitus dimittere Caesar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desaeuiat ira,
Exspectat: medios properat tentare furores.*

- 305 *Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpeiamque Iovis sedem, matresque senatus,
Passurasque infanda nurus. Vult omnia certe
A se saeva peti, vult praemia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.*

- 310 *Non pudet, heu Caesar, soli tibi bella placere,
Iam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri grave ius erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? Lassare, et discere sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.*

- 315 *Saeve, quid insequeris? quid iam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fulti
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque haec ira dictante profatur:*

Qui modo in absentem vultu dextraque furebas,

- 320 *Miles, habes nudum promptumque ad vulnera pectus.
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Detegit impelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata iuventus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.*

- 325 *Vadite, meque meis ad bella relinquitte fatis:
Invenient haec arma manus, vobisque repulsis,
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur*

Hesperiae gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quae praemia belli 330
Auferat, et vestri rapta mercede laboris,
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos despecta, senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros, iam plebs Romana, triumphos.
Caesaris an cursus vestrae sentire putatis 335
Damnum posse fugae? veluti, si cuncti minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis umquam descenderet aequor,
Quam nunc crescit, aquis. An vos momenta putatis
Ulla dedisse mihi? Numquam sic cura deorum 340
Se premit, ut vestrae morti, vestraeque saluti
Fata vacent. Procerum motus haec cuncta se-
quuntur.

Humanum paucis vivit genus. Orbis Iberi
Horror et Arctoi nostro sub nomine miles,
Pompeio certe fugeres duce. Fortis in armis 345
Caesareis Labienus erat: nunc, transfuga vilis,
Cum duce praelato terras atque aequora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste
Nec duce me geritis. Quisquis mea signa relin-
quit,

Nec Pompeianis tradit sua partibus arma, 350
Hic numquam volt esse meus. Sunt ista profecto
Curae castra deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu, quantum Fortuna humeris iam pondere fessis
Amolitur onus! Sperantes omnia dextras 355
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram: discedite castris,
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.
At paucos, quibus haec rabies auctoribus arsit,
Non Caesar, sed poena tenet. Procumbite terrae: 360
Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra,

Tiro rudis, specta poenas, et disce ferire,

Disce mori. Tremuit saeva sub voce minantis

265 Volgus iners: unumque caput tam magna in-
ventus

Privatum factura timet: velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.

Ipsae pavet, ne tela sibi dextraque negentur

Ad scelus hoc, Caesar: vicit patientia saevi

370 Spem ducis, et iugulos, non tantum praestitit
enses.

Nil magis, adsuetas sceleri quam perdere mentes,

Atque perire timet. Tam diro foederis ictu

Parta quies, poenaeque redit placata iuventus.

Brundisium decimis iubet hanc adtingere ca-
stris,

375 Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque litora Leucae,
Quas recipit Salapina palus, et subdita Sipus
Montibus: Ausoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreae, Calabroque obnoxius Austro

380 Appulus Hadriacas exit Garganus in undas.

Ipsae petit trepidam tutus sine milite Romam,

Iam doctam servire togae: populoque precanti

Scilicet indulgens, summum dictator honorem

Contigit, et laetos fecit se consule fastos.

385 Namque omnes voces, per quas iam tempore tanto

Mentimur dominis, haec primum reperit aetas,

Qua, sibi ne ferri ius ullum Caesar abesset,

Ausonias voluit gladiis miscere secures.

Addidit et fasces aquilis, et nomen inane

390 Imperii rapiens, signavit tempora digna
Moesta nota. Nam quo melius Pharsalicus annus

Consule notus erit? Fingit sollemnia campus,

Et non admissae dirimit suffragia plebis,

Decantatque tribus, et vana versat in urna.

395 Nec coelum servare licet: tonat augure surdo,

Et laetae iurantur aves, bubone sinistro.
 Inde perit primum quondam veneranda potestas
 Iuris inops: careat tantum ne nomine tempus,
 Menstruus in fastos distinguit saecula consul.
 Nec non Iliacae numen quod praesidet Albae, 400
 Haud meritum Latio sollemnia sacra subacto,
 Vidit flammifera confectas nocte Latinas.

Inde rapit cursus, et, quae piger Appulus arva
 Deseruit rastris, et inertis tradidit herbae,
 Ocior et coeli flammis et tigride foeta 405
 Transcurrit: curvique tenens Minoia tecta
 Brundisii, clausas ventis brumalibus undas
 Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.
 Turpe duci visum, rapiendi tempora belli
 In segnes exisse moras, portuque teneri, 410
 Cum pateat tutum vel non felicibus aequor.
 Expertes animos pelagi sic robore complet:
Fortius hiberni flatus coelumque fretumque,
Cum coepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat inconstantia veris. 415
Nec maris anfractus, lustrandaque litora nobis,
Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque furens, et Graia ad moenia perftet,
Ne Pompeiani Phaeacum e litore toto 420
Languida iactatis comprehendant carbasa remis:
Rumpite, quae retinent felices vincula proras.
Iamdudum nubes et saevas perdimus undas.

Sidera prima poli, Phoebos labente sub undas,
 Exierant, et luna suas iam fecerat umbras: 425
 Cum pariter solvere rates, tortosque rudentes
 Laxavere sinus: et flexo navita cornu
 Obliquat laevo pede carbasa, summaque pandens
 Suppara velorum perituras colligit auras.
 Ut primum levior propellere linthea ventus 430
 Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo

Sed minimum terrae, vicino litore, novit.
 Hoc fortuna loco tantae duo nomina famae
 Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
 Posse duces, parva campi statione diremtos, 470
 Admotum damnare nefas. Nam cernere vultus
 Et voces audire datur: multosque per annos
 Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta
 Sanguinis, infaustam sobolis mortemque nepotum,
 Te nisi Niliaca propius non vidit arena. 475

Caesaris adtonitam miscenda ad praelia
 mentem

Ferre moras scelerum partes iussere relictæ.
 Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
 Iam tunc civili meditatus Leucada bello.
 Illum saepe minis Caesar precibusque morantem 480
 Evocat: *O mundi tantorum caussa laborum,*
Quid superos et fata tenes? Sunt caetera cursu
Acta meo: summam rapti per prospera belli
Te poscit Fortuna manum. Num rupta vadosis
Syrtibus incerto Libye nos dividit aestu? 485
Numquid inexperto tua credimus arma profundo,
Inque novos traheris casus? Ignave, venire
Te Caesar, non ire, iubet. Prior ipse per hostes
Percussi medias alieni iuris arenas.
Tu mea castra times? Pereuntia tempora fati 490
Conqueror: in ventos impendo vota fretumque.
Ne retine dubium cupientes ire per aequor:
Si bene nota mihi est, ad Caesaris arma iuventus
Naufragio venisse volet. Iam voce doloris
Utendum est: non ex aequo divisimus orbem. 495
Epirum Caesarque tenet totusque senatus:
Ausoniam tu solus habes. His terque quaterque
 Vocibus excitum postquam cessare videbat,
 Dum se deesse deis, ac non sibi numina, credit,
 Sponte per incautas audet tentare tenebras, 500
 Quod iussi timuere, fretum: temeraria prono

Expertus cessisse deo: fluctusque, verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.

Solverat armorum fessas nox languida curas

- 505 Parta quies miseris, in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor. Iam castra silebant,
Tertia iam vigiles commoverat hora secundos:
Caesar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,
- 510 Sola placet Fortuna comes. Tentoria postquam
Egressus, vigilum somno cedentia membra
Transiluit, questus tacite quod fallere posset.
Litora curva legit, primisque invenit in undis,
Rupibus exesis haerentem fune, carinam.
- 515 Rectorem dominumque ratis secura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed sterili iunco, cannaque intexta palustri,
Et latus inversa nudum munita phaselo.
Haec Caesar bis terque manu quassantia tectum
- 520 Limina commovit. Molli consurgit Amyclas,
Quem dabat alga, toro. *Quisnam mea naufragus,*
inquit,
Tecta petit? aut quem nostrae Fortuna coegit
Auxilium sperare casae? Sic fatus, ab alto
Aggere, iam tepidae sublato fune favillae,
- 525 Scintillam tenuem commotos pavit in ignes:
Securus belli: praedam civilibus armis
Scit non esse casas. O vitae tuta facultas
Pauperis, angustique lares! o munera nondum
Intellecta deum! Quibus hoc contingere templis,
- 530 Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu,
Caesarea pulsante manu? Tum poste reclusa,
Dux ait: *Exspecta votis maiora modestis,*
Spesque tuas laxa, iuvenis. Si, iussa secutus,
Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinae
- 535 *Debebis, manibusve inopem duxisse senectam.*
Ne cessa praebere deo tua fata, volenti.

Angustos opibus subitis implere Penates.

*Sic fatur: quamquam plebeio tectus amictu,
Indocilis privata loqui. Tum pauper Amyclas:*

Multa quidem prohibent nocturno credere ponto. 540

*Nam sol non rutilas deduxit in aequora nubes,
Concordesque tulit radios. Noton altera Phoebi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.*

*Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
Spectantes oculos infirmo lumine passus: 545*

Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,

Aut orbis medii puros exesa recessus:

*Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens*

Ora tulit, vultu sub nubem tristis ituro. 550

Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,

Nec placet incertus, qui provocat aequora, Delphin:

*Aut siccum quod mergus amat, quodque aus
volare*

Ardea sublimis, pennae confisa natanti;

*Quodque caput spargens undis, velut occupet im-
brem, 555*

Instabili gressu metitur litora cornix.

Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,

Haud dubitem praebere manus: vel litora tangam

Iussa, vel hoc potius pelagus flatusque negabunt.

Haec fatus, solvensque ratem, dat carbasa ventis: 560

Ad quorum motus non solum lapsa per altum

Aera dispersos traxere cadentia sulcos

Sidera: sed summis etiam quae fixa tenentur

Astra polis, sunt visa quati. Niger inficit horror

Terga maris: longo per multa volumina tractu 565

Aestuatur unda minax, flatusque incerta futuri

Turbida testantur conceptos aequora ventos.

Tunc rector trepidae fatur ratis: Adspice, saevum

*Quanta paret pelagus. Zephyros intendat, an
Euros,*

- 570 *Incertum est. Puppim dubius ferit undique pontus.
 Nubibus et coelo Notus est: si murmura ponti
 Consulimus, Cori verrunt mare. Gurgite tanto,
 Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus, oras.
 Desperare viam et vetitos convertere cursus,*
 575 *Sola salus. Liceat vexata litora puppe
 Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
 Fisis cuncta sibi cessura pericula Caesar,
 Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
 Trade sinum. Italiam si coelo auctore recusas,*
 586 *Me pete. Sola tibi caussa haec est iusta timoris,
 Vectorem non nosse tuum, quem numina numquam
 Destituunt, de quo male tunc Fortuna meretur,
 Cum post vota venit. Medias perrumpe procellas,
 Tutela secure mea. Coeli iste fretique,*
 585 *Non puppis nostrae, labor est: hanc Caesare
 pressam
 A fluctu defendet onus. Nec longa furori
 Ventorum saevo dabitur mora: proderit undis
 Ista ratis. Ne flecte manus: fuge proxima velis
 Litora: tum Calabro portu te crede potitum,*
 590 *Cum iam non poterit puppi nostraeque saluti
 Altera terra dari. Quid tanta strage paretur,
 Ignoras? Quaerit pelagi coelique tumultu
 Quid praestet Fortuna mihi. Non plura locuto
 Avulsit laceros, percussa puppe, rudentes*
 595 *Turbo rapax, fragilemque supervolitantia malum
 Vela tulit: sonuit victis compagibus alnus.
 Inde ruunt toto congesta pericula mundo.
 Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
 Core, movens aestus: iam te tollente furebat*
 600 *Pontus, et in scopulos totas erexerat undas.
 Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
 Et dubium pendet, vento cui pareat, aequor.
 Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas
 Torsit; et abstrusas penitus vada fecit arenas.*

Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque 605
In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt
Aequora subductis etiam concurrere ventis.

Non Euri cèssasse minas: non imbribus atrum
Aeolii iacuisse Notum sub carcere saxi
Crediderim: cunctos solita de parte ruentes 610

Defendisse suas violento turbine terras;
Sic pelagus mansisse loco. Non parva procellis
Aequora rapta ferunt: Aegeas transit in undas
Tyrrhenum: sonat Ionio vagus Hadria ponto.

Ah quoties frustra pulsatos aequore montes 615

Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum

Tellus victa dedit! Non illo litore surgunt

Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti

A magno venere mari, mundumque coercens

Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi 620

Cuspide fraterna lassatum in saecula fulmen

Adiuvit, regnoque accessit terra secundo,

Cum mare convolvit gentes, cum litora Tethys

Noluit ulla pati, coelo contenta teneri.

Nunc quoque tanta maris moles crevisset in astra, 625

Ni superum rector pressisset nubibus undas.

Non coeli nox illa fuit: latet obsitus aer

Infernae pallore domus, nimisque gravatus

Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.

Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt 630

Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aer.

Tunc superum convexa fremunt, atque arduus
axis

Insonuit, motaque poli compage laborant.

Extimuit natura chaos: rupisse videntur

Concordes elementa moras, rursusque redire 635

Nox manes mixtura deis. Spes una salutis,

Quod tanta mundi nondum periere ruina.

Quantus Leucadio placidus de vertice pontus

Despicitur; tantum nautae videre trementes

640 Fluctibus e summis praeceps mare: cumque tu-
mentes

Rursus hiant undae, vix eminent aequore malus.
Nubila tanguntur velis, et terra carina.

Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenas:
Exhaustum in tumulos, omnisque in fluctibus un-
da est.

645 Artis opem vicere metus: nescitque magister,
Quam frangat, cui cedat aquae. Discordia ponti
Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.

650 Non humilem Sasona vadis, non litora curvae
Thessaliae saxosa pavent, oraeque malignos
Ambraciae portus: scopulosa Ceraunia nautae
Summa timent. Credit iam digna pericula Caesar
Fatis esse suis. *Tantusne evertere, dixit,*

655 *Me superis labor est: parva quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? Si gloria leti
Est pelago donata mei, bellisque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi, numina, mor-*
tem

Accipiam. Licet ingentes abruperit actus

660 *Festinata dies fatis; sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fuscas per bella negatos.
Nulla meis aberit titulis Romana potestas.*

665 *Nesciet hoc quisquam, nisi tu, quae sola meorum
Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum
Et dictator eam Stygias et consul ad umbras,
Privatum, Fortuna, mori. Mihi funere nullo
Est opus, o superi: lacerum retinete cadaver*

670 *Fluctibus in mediis: desint mihi busta rogosque,
Dum metuar semper, terraque exspecter ab omni.
Haec fatum decimus, dictu mirabile, fluctus*

Invalida cum puppe levat; nec rursus ab alto
 Aggere deiecit pelagi, sed pertulit unda,
 Scruposisque angusta vacant ubi litora saxis, 675
 Imposuit terrae. Pariter tot regna, tot urbes
 Fortunamque suam, tacta tellure, recepit.

Sed non tam remeans Caesar iam luce pro-
 pinqua,

Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.
 Circumfusa duci flevit, gemituque suorum, 680
 Et non ingratis incessit turba querelis:

*Quo te, dure, tulit virtus temeraria, Caesar?
 Aut quae nos viles animas in fata relinquens,
 Invitis spargenda dabas tua membra procellis?
 Cum tot in hac anima populorum vita salusque* 685

*Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
 Saevitia est voluisse mori. Nullusne tuorum
 Emeruit comitum, fatis non posse superstes
 Esse tuis? Cum te raperet mare, corpora segnis
 Nostra sopor tenuit. Pudet, heu! Tibi caussa*
petendae 690

Haec fuit Hesperiae? visum est, committere quem-
quam

*Tam saevo, crudele, mari? Fors ultima rerum
 In dubios casus, et prona pericula mortis
 Praecipitare solet: mundi iam summa tenentem* 695
*Permisisse mari! Tantum quid numina lassas?
 Sufficit ad belli summam favor iste laborque
 Fortunae, quod te nostris impegit arenis?*

*Hinc usus placuere deum, non rector ut orbis,
 Nec dominus rerum; sed felix naufragus esses?* 700

*Talia iactantes, discussa nocte, serenus
 Oppressit cum sole dies, fessumque tumentes
 Composuit pelagus, ventis patientibus; undas.
 Nec non Hesperii lassatum fluctibus aequor
 Ut videre duces, purumque insurgere coelo
 Fracturum pelagus Boream, solvere carinas,* 705

- Quas ventus, ductaeque pari moderamine dextrae
 Permixtas habuere diu: latumque per aequor,
 Ut terrestre, coit, consertis puppibus, agmen.
 Sed nox saeva modum venti velique tenorem
 710 Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
 Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
 Poturae te, Nile, grues, primoque volatu
 Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
 Mox ubi percussit tensas Notus altior alas:
 715 Confusos temere immixtae glomerantur in orbes,
 Et turbata perit dispersis litera pennis.
 Cum primum, redeunte die, violentior aer
 Puppibus incubuit, Phoebeo concitus ortu,
 Praetereunt frustra tentati litora Lissi,
 720 Nymphaeumque tenent, nudas Aquilonibus undas
 Succedens Boreae iam portum fecerat Auster.
 Undique collatis in robur Caesaris armis,
 Summa videns duri Magnus discrimina Martis
 Iam castris instare suis: seponere tutum
 725 Coniugii decrevit onus, Lesboque remotam
 Te procul a saevi strepitu, Cornelia, belli
 Occulere. Heu quantum mentes dominatur in
 aequas
 Iusta Venus! Dubium trepidumque ad proelia,
 Magne,
 Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
 730 Fortunae, quo mundus erat, Romanaque fata,
 Coniux sola fuit. Mentem iam verba paratam
 Destituunt, blandaque iuvat ventura trahentem
 Indulgere morae, et tempus subducere fatis.
 Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
 735 Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
 Pectus, et aversi petit oscula grata mariti:
 Humentes mirata genas, percussaque caeco
 Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum
 Ille gemens, *Vita non nunc mihi dulcior*, inquit,

Cum taedet vitae, laeto sed tempore, coniux, 740
Venit moesta dies, et quam nimiumque parumque
Distulimus: iam totus adest in proelia Caesar.
Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit. Desiste preces tentare: negavi
Iam mihi: non longos a me patiére recessus. 745
Praecipites aderunt casus: properante ruina,
Summa cadunt. Satis est audisse pericula Magni:
Meque tuus decepit amor, civilia bella
Si spectare potes. Nam ne iam, Marte parato,
Securos cepisse pudet cum coniuge somnos, 750
Eque tuo, miserum quatiunt cum classica mundum,
Surrexisse sinu. Vereor civilibus armis
Pompeium nullo tristem committere damno.
Tutior interea populis, et tutior omni
Rege, late, positamque procul fortuna mariti 755
Non tota te mole premat. Si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima nostri;
Sitque mihi, si fata premant victorque cruentus,
Quo fugisse velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, et adtonito cessere e pectore sensus. 760
Tandem vix moestas potuit proferre querelas:
Nil mihi de fatiis thalami superisque relictum est,
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi; sed sorte frequenti,
Plebeiaque nimis careo dimissa marito. 765
Hostis ad adventum rumpamus foedera tedae:
Placemus socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? credisne aliquid mihi tutius esse,
Quam tibi? non olim casu pendemus ab uno?
Fulminibus me, saeve, iubes, tantaque ruinae 770
Absentem praestare caput? secura videtur
Sors tibi, cum facias etiam nunc vota, perisse?
Ut nolim servire malis, sed morte parata,
Te sequar ad manes; feriat dum moesta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes. 775

LUCANUS.

H

- Adde, quod adsuescis fatis, tantumque dolorem,
 Crudelis, me ferre doces. Ignosce fatenti:
 Posse pati, timeo. Quod si sunt vota, deisque
 Audior, eventus rerum sciet ultima coniux.*
- 780 *Sollicitam rupes, iam te victore, tenebunt,
 Et puppim, quae fata ferat tam laeta, timebo.
 Nec solvent audita metus mihi prospera belli,
 Cum, vacuis proiecta locis, a Caesare possim
 Vel fugiente capi. Notescent litora clari*
- 785 *Nominis exsilio, positaquæ ibi coniuge Magni,
 Quis Mitylenaeas poterit nescire latebras?
 Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
 Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
 Quolibet infaustam potius deflecte carinam:*
- 790 *Litoribus quaerere meis. Sic fata, relictis
 Exsiluit stratis amens, tormentaue nulla
 Vult differre mora. Non moesti pectora Magni
 Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
 Extremusque perit tam longi fructus amoris:*
- 795 *Praecipitantque suos luctus: [neuterque recedens
 Sustinuit dixisse, vâle:] vitamque per omnem
 Nulla fuit tam môesta dies. Nam cetera damna
 Durata iam mente malis, firmaque tulerunt.
 Labitur infelix, manibusque excepta suorum*
- 800 *Fertur ad aequoreas, ac se prosternit, arenas,
 Litoraue ipsa tenet, tandemque illata carinae est.
 Non sic infelix patriam portusque reliquit
 Hesperios, saevi premerent cum Caesaris arma.
 Fida comes Magni vadit duce sola relicto,*
- 805 *Pompeiumque fugit. Quae nox sibi proxima venit,
 Insomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
 Atque insueta quies uni, nudumque, marito
 Non haerente, latus. Somno quam saepe gravata
 Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,*
- 810 *Atque oblita fugae quaesivit nocte maritum!
 Nam, flamma quamvis tacitas urgente medullas,*

Non iuvat in toto corpus iactare cubili:
 Servatur pars illa tori. Caruisse timebat
 Pompeio: sed non superi tam laeta parabant.
 Instabat, miserae Magnum quae redderet hora. 815

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Caesar, frustra provocato ad pugnam Pompeio, ad Dyrhachium it. 1—14. Pompeius iter ei praecludit. 15—18. Describitur oppidi situs. 19—28. Caesar obsidionem molitur castellaque exstruit. 29—63. Qua re animadversa, Pompeius facit eruptiones, ut distrahat Caesaris copias. 64—79. Fames oritur et lues in Pompeii exercitu. 80—105. Item fames in Caesaris. 106—117. Pompeius castellum aliquod oppugnat, ac paene expugnasset, nisi defensum esset a Scaeva, forti viro, cuius egregie factum enarratur. 118—262. Repulsus hac parte Pompeius alia castella aggreditur, capitque unum eorum. 263—289. Caesar recipere illud conatur. Sed frustra. 290—313. Ergo in Thessaliam it, eoque eum sequitur Pompeius. 314—332. Describitur Thessaliae situs. 333—412. Uterque castra locant, copiis trepide rerum exitum spectantibus. 413—419. Inter Pompeianos erat Sextus, Magni filius. Is, magicorum arcanorum studiosus, futura scire avens, spretis verioribus oraculis, veneficas Thessaliae adit. 420—434. Quarum artes describuntur. 435—505. Eorum una Erichtho, reliquarum more spreto, urbes fugit, desertaque incolit, cadavera inquirens laceransque et ad suas artes adhibens. 506—569. Ergo eam Sextus cum comitibus noctu investigat, invenitque sedentem et multam carmine caedem Thessaliae precantem. 570—588. Alloquitur eam, rogatque, ut, quid futurum sit, ex mortuo aliquo se scientem faciat. 589—603. Respondet illa, se facturam quod rogaverit. 604—623. Ergo eligit sibi unum ex cadaveribus. Id unco trahitur ad caveam veneficae. 624—641. Describitur locus, et ornatus Erichthus. Pavet Sextus. 642—658. Confirmat eum Erichtho. 659—666. Efficit illa, arte et carminibus, ut reviviscat cadaver. 667—761. Iubet illud Erichtho fata eloqui. 762—774. Ergo eloquitur, et infausta quidem et omnino Romanis et imprimis Pompeiis. 775—820. Quo facto demum Erichtho, rogo incenso, cadaver demum mori patitur, Sextumque, ad castra redeuntem, comitatur. 821—830.

- Postquam castra duces, pugnae iam mente propinqui,
 Imposuere iugis, admotaque comminus arma,
 Parque suum videre dei, capere omnia Caesar
 Moenia Graiorum spernit, Martemque secundum
 5 Iam nisi de genere fatis debere recusat.
 Funestam mundo votis petit omnibus horam,
 In casum quae cuncta ferat. Placet alea fati
 Alterutrum mersura caput. Ter collibus omnes
 Explicuit turmas, et signa minantia pugnam,
 10 Testatus numquam Latiae se deesse ruinae.
 Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
 In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
 Signa movet, tectusque via dumosa per arva
 Dyrrhachii praeceptis rapiendas tendit ad arces.
 15 Hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus,
 Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
 Insedit castris, Ephyreaque moenia servat,
 Defendens tutam vel solis turribus urbem.
 Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
 20 Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
 Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis:
 Sed munimen habet, nullo quassabile ferro,
 Naturam sedemque loci. Nam clausa profundo
 Undique praecipiti scopulisque vomentibus ae-
 quor,
 25 Exiguo debet, quod non est insula, colli.
 Terribiles ratibus sustentant moenia cautes,
 Ioniumque furens rapido cum tollitur Austro,
 Tempa domosque quatit, spumatque in culmina
 pontus.
 Huc avidam belli rapuit spes improba mentem
 30 Caesaris, ut vastis diffusum collibus hostem
 Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
 Metitur terras oculis: nec cespitem tantum

Contentus fragili subitos adtollere muros,
 Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
 Graiorumque domos, direptaque moenia transfert. 35
 Exstruitur, quod non aries impellere saevus,
 Quod non ulla queat violenti machina belli.
 Franguntur montes, planumque per ardua Caesar
 Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
 Disponit castella iugis, magnoque recurso 40
 Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
 Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
 Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
 Castraque Caesareo circumdatus aggere mutat.
 Flumina tot cursus illic exorta fatigant, 45
 Illic mersa suos: operumque ut summa revisat,
 Defessus Caesar mediis intermanet agris.
 Nunc vetus Iliacos adtollat fabula muros,
 Adscribatque deis: fragili circumdata testa
 Moenia mirentur refugi Babylonia Parthi. 50
 En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes.
 Assyriis quantum populis telluris Eoae
 Sufficit in regnum, subitum bellicue tumultu
 Raptum clausit opus. Tanti periere labores.
 Tot potuere manus adiungere Seston Abydo, 55
 Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
 Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
 Et ratibus longae flexus donare Maleae,
 Aut aliquem mundi, quamvis natura negasset,
 In melius mutare locum. Coit area belli: 60
 Hic alitur sanguis terras fluxurus in omnes:
 Hic et Thessalicae clades, Libycaeque tenentur.
 Aestuat angusta rabies civilis arena.
 Prima quidem surgens operum structura fefellit
 Pompeium: veluti mediae qui tutus in arvis 65
 Sicaniae rabidum nescit latrare Pelorum:
 Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque litora fervent,
 Unda Caledonios fallit turbata Britannos.

- Ut primum vasto septas videt aggere terras :
- 70 Ipse quoque a tuta deducens agmina petra
 Diversis spargit tumulis, ut Caesaris arma
 Laxet, et effuso claudentem milite tendat.
 At tantum septi vallo sibi vindicat agri,
 Parva Mycenaeae quantum sacrata Dianae
- 75 Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma :
 Quoque modo, Romae praelapsus moenia, Tybris
 In mare descendit, si nusquam torqueat annem.
 Classica nulla sonant, iniussaque tela vagantur :
 Et fit saepe nefas, iaculum tentante lacerto.
- 80 Maior cura duces niiscendis abstrahit armis.
 Pompeium exhaustae praebenda ad pabula terrae,
 Quae currens obtrivit eques, gradibusque citatis
 Ungula frondentem discussit cornea campum.
 Belliger adtonsis sonipes defessus in arvis,
- 85 Advectos cum plena ferant praesepia culmos,
 Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
 Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
 Corpora dum solvit tabes, et digerit artus,
 Traxit iners coelum fluidae contagia pestis
- 90 Obscuram in nubem. Tali spiramine Nesis
 Emittit Stygium nebulosis aera saxis,
 Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
 Inde labant populi, coeloque paratior unda
 Omne pati virus duravit viscera coeno.
- 95 Iam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit :
 Igneaque in vultus, et sacro fervida morbo
 Pestis abit, fessumque caput se ferre recusat.
 Iam magis atque magis praeceps agit omnia fatum :
 Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque,
- 100 Sed languor cum morte venit : turbaque cadentum
 Aucta lues, dum mixta iacent incondita vivis
 Corpora. Nam miseros ultra tentoria cives
 Spargere, funus erat. Tamen hos minuere labores
 A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aer,

Litoraue, et plenae peregrina messe carinae. 105

At liber terrae spatiosis collibus hostis

Aere non pigro, nec inertibus angitur undis:

Sed patitur saevam, veluti circumdatus arcta

Obsidione, famem. Nondum surgentibus altam 110

In segetem culmis, cernit miserabile vulgus

In pecudum cecidisse cibos, et carpere dumos,

Et foliis spoliare nemus, letumque minantes.

Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas.

Quae mollire queunt flamma, quae frangere morsu, 115

Quaeque per abrasas utero dimittere fauces,

Plurimaque humanis ante hoc incognita mensis

Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.

Ut primum libuit ruptis evadere claustris

Pompeio, cunctasque sibi permittere terras: 120

Non obscura petit latebrosae tempora noctis,

Et raptum furto, soceri cessantibus armis,

Dedignatur iter: latis exire ruinis

Quaerit, et impulso turres confringere vallo,
Perque omnes gladios, et qua via caede paranda
est.

Opportuna tamen valli pars visa propinqui, 125

Quam Minuti castella vocant, et confraga densis

Arboribus dumeta tegunt. Huc pulvere nullo

Proditus agmen agit, subitusque ad moenia venit.

Tot simul e campis Latiae fulsere volucres:

Tot cecinere tubae. Ne quid victoria ferro 130

Deberet, pavor adtonitos confecerat hostes.

Quod solum valuit virtus, iacuere peremti,

Debuerant quo stare, loco: qui vulnera ferrent

Iam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.

Tum piceos volvunt immissae lampades ignes: 135

Tum quassae nutant turres, lapsumque minantur:

Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.

Iam Pompeianae celsi super ardua valli

Exierant aquilae: iam mundi iura patebant.

- 140 Quem non mille simul turmis, nec Caesare toto
 Auferret Fortuna locum, victoribus unus
 Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
 Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
 Scaeva viro nomen: castrorum in plebe merebat
- 145 Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
 Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
 Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
 Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
 Hic ubi quaerentes socios, iam Marte relicto,
- 150 Tuta fugae cernit, *Quo vos pavor, inquit, abegit
 Impius, et cunctis ignotus Caesaris armis?*
 [O famuli turpes, servum pecus, absque cruore]
*Terga datis morti? Cumulo vos deesse virorum
 Non pudet et bustis, interque cadavera quaeri?*
- 155 *Non ira saltem, iuvenes, pietate remota,
 Stabitis? E cunctis, per quos erumperet hostis,
 Nos sumus electi. Non parvo sanguine Magni
 Ista dies ierit. Peterem felicior umbræ
 Caesaris in vultu. Testem hunc Fortuna negavit*
- 160 *Pompeio laudante, cadam. Confringite tela
 Pectoris incursu, iugulisque retundite ferrum.
 Iam longinqua petit pulvis, sonitusque ruinae,
 Securasque fragor concussit Caesaris aures.
 Vincimus, o socii; veniet, qui vindicet arces,*
- 165 *Dum morimur. Movit tantum vox illa furorem,
 Quantum non primo succendunt classica cantu:
 Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur*
 Scituri iuvenes, numero deprensa locoque,
 An plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
- 170 Aggere consistit, primumque cadavera plenis
 Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
 Corporibus: totaeque viro dant tela ruinae:
 Roboraque et moles hosti seque ipse minatur.
 Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto

Detrudit muris, et valli summa tenentes 175
 Amputatense manus: caput obterit, ossaque saxo,
 Ac male defensum fragili compage cerebrum
 Dissipat: alterius flamma crinesque genasque
 Succendit; strident oculis ardentibus ignes.
 Ut primum, cumulo crescente, cadavera murum 180
 Aequavere solo: non segnior extulit illum
 Saltus, et in medias iecit super arma catervas,
 Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
 Tunc densos inter cuneos compressus, et omni
 Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem. 185
 Iamque hebes, et crasso non aspersanguinem mucro
 [Percussum Scaevae frangit, non volnerat ho-
 stem.]

Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
 Illum tota petit moles, illum omnia tela:
 Nulla fuit non certa manus, non lancea felix, 190
 Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum
 Atque virum. Fortis crebris sonat ictibus umbo,
 Et galeae fragmenta cavae compressa perurunt
 Tempora: nec quidquam nudis vitalibus obstat
 Iam, praeter stantes in summis ossibus hastas. 195
 Quid nunc, vesani, iaculis levibusque sagittis
 Perditis haesuros numquam vitalibus ictus?
 Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis
 Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
 Hunc aries ferro, ballistaeque limine portae 200
 Summoveat. Stat non fragilis pro Caesare murus,
 Pompeiūque tenet. Iam pectora non tegit armis,
 Ac veritus credi clypeo, laevaue vacasse,
 Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
 Solus obit, densamque ferens in pectore silvam, 205
 Iam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.
 [Par pelagi monstris. Libycae sic bellua terrae,]
 Sic Libycus densis elephas oppressus ab armis
 Omne repercussum squalenti missile tergo

- 210 Frangit, et haerentes, mota cute, discutit hastas :
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixae stant tela ferae: tot facta sagittis,
Tot iaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictaea procul ecce manu Gortynis arundo
- 215 Tenditur in Scaevam, quae, voto certior omni,
In caput atque oculi laevum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum et vincula rumpit,
Adfixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus, telumque suo cum lumine calcatur.
- 220 Pannonis haud aliter, post ictum saevior, ursa,
Cum iaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento
- 225 Informis facies: laetus fragor aethera pulsatur
Victorum: maiora viris e sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Caesare vulnus.
Ille, tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, et a vultu penitus virtute remota,
- 230 *Parcite, ait, cives: procul hinc avertite bellum.
Collatura meae nil iam sunt vulnera morti:
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, et in Magni viventem ponite castris:
Hoc vestro praestate duci: sit Scaeva relictæ*
- 235 *Caesaris exemplum potius, quam mortis honestae.*
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus,
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membraque captivi pariter laturus, et arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ense.
- 240 Incaluit virtus: atque una caede reffectus
Solvat, ait, poenas, Scaevam quicumque subactum
Speravit: pacem gladio si quaerit ab isto
Magnus, adorato submittat Caesare signa.
An similem vestri, segnemque ad fata putastis?
- 245 Pompeii vobis minor est, caussaeque senatus,

Quam mihi mortis amor. Simul haec effatur, et
altus

Caesareas pulvis testatur adesse cohortes.
Dedecus hic belli Magno crimenque remisit,
Ne solum totae fugerent te, Scaeva, catervae:
Subducto qui Marte ruis: nam sanguine fuso 250

Vires pugna dabat. Labentem turba suorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet:
Ac veluti inclusum perfosso in pectore numen,
Et vivam magnae speciem virtutis adorant:
Telaque confixis certant evellere membris, 255

Exornantque deos, ac nudum pectore Martem
Armis, Scaeva, tuis. Felix hoc nomine famae,
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis 260
Templa potes, non tu laetis ululare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute parasti!

Nec magis hac Magnus castrorum parte re-
pulsus

Intra claustra piger, dilato Marte, quievit,
Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris 265
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis adest, seramque sibi parat unda ruinam.

Hinc vicina petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit: armaque late
Spargit, et effuso laxat tentoria campo: 270

Mutandaeque iuvat permissa licentia terrae.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurret ripas, et totos concutit agros:
Succubuit si qua tellus, cumulumque farentem
Undarum non passa, ruit: tunc flumine toto 275

Transit, et ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt, donante Pado, Vix proelia Caesar
Senserat, elatus specula quae prodidit ignis.

- 280 Invenit impulsos, presso iam pulvere, muros:
Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinae;
Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompeiana quies, et victo Caesare, somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
- 285 Torquato ruit inde minax: qui Caesaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeae subducit vela procellae:
Agminaque interius muro brevior receptit,
Densius ut parva disponderet arma corona.
- 290 Transierat primi Caesar munimina valli,
Cum super e totis emisit collibus agmen,
Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
Non sic Aetnaeis habitans in vallibus horret
Enceladum, spirante Noto, cum tota cavernas
- 295 Egerit, et torrens in campos defluit Aetna:
Caesaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, caeci trepidus sub nube timoris
Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
Fata ruit. Totus mitti civilibus armis
- 300 Usque vel in pacem potuit cruor: ipse furentes
Dux tenuit gladios. Felix ac libera, legum
Roma fores iurisque tui, vicisset in illo
Si tibi Sulla loco. Dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum, Caesar, prodest tibi summa tuo-
rum,
- 305 Cum genero pugnassee pio. Pro, tristia fata!
Non Uticae Libye clades, Hispania Mundae
Flesset, et infando pollutus sanguine Nilus
Nobilis Phario gestasset rege cadaver:
Nec Iuba Marmaricas nudus pressisset arenas,
- 310 Poenorumque umbras placasset sanguine fuso
Scipio: nec sancto caruisset vita Catone.
Ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum:
Exire e mediis potuit Pharsalia fati.
Deserit adverso possessam numine sedem

Caesar, et Emathias lacero petit agmine terras. 315
 Arma secuturum soceri, quacumque fugasset,
 Tentavere suo comites devertere Magnum
 Hortatu: patrias sedes, atque hoste carentem
 Ausoniam peteret. *Numquam me Caesaris, inquit,*
Exemplo reddam patriae, numquamque videbit 320
Me, nisi dimisso redeuntem milite, Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. Dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem, 325
Ardentesque plagas. Victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te proelia, fugi?
Ah potius, bello ne quid patiaris in isto,
Te Caesar putet esse suam. Sic fatus, in ortus
 Phoebeos convertit iter, terraeque secutus 330
 Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
 Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
 Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
 Adtollit Titan, rupes Ossaesa coercet.
 Cum per summa poli Phoebum trahit altior aestas, 335
 Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
 At medios ignes coeli, rabidique Leonis
 Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
 Excipit adversos Zephyros et Iapyga Pindus,
 Et maturato praecidit vespere lucem. 340
 Nec metuens imi Borean habitator Olympi
 Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
 Hos inter montes media qui valle premuntur,
 Perpetuis quondam latuere paludibus agri,
 Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe 345
 Dant aditus pelagi: stagnumque implentibus unum
 Crescere cursus erat. Postquam discessit Olympo
 Herculea gravis Ossa manu, subitaeque ruinam
 Sensit aquae Nereus: melius mansura sub undis,
 Emathis, aequorei regnum Pharsalos Achillis, 350

Eminet, et, prima Rhoeteia litora pinu
 Quae tetigit, Phylace, Pteleosque, et Dorion ira
 Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandae
 Lampados Herculeis fortis Meliboea pharetris:
 355 Atque olim Larissa potens: ubi nobile quondam
 Nunc super Argos arant: veteres ubi fabula The-
 bas

Monstrat Echionias: ubi quondam Pentheos
 exsul

Colla caputque ferens supremo tradidit igni,
 Questa, quod hoc solum nato rapuisset Agave.
 360 Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
 Purus in occasus, parvi sed gurgitis, Acas
 Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
 Labitur avectae pater Isidis, et tuus, Oeneu,
 Paene gener crassis oblimat Echinadas undis:
 365 Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
 Euenos Calydonia secat. Ferit amne citato
 Maliacas Sperchios aquas: et flumine puro
 Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phoebi;
 Quique nec humentes nebulas, nec rorem madentem
 370 Aera, nec tenues ventos suspirat Anauros;
 Et quisquis, pelago per se non cognitus, amnis
 Peneo donavit aquas: it gurgite raptō
 Apidanos: nunquamque celer, nisi mixtus, Eni-
 peus.

Accipit Asopos cursus, Phoenixque, Melasque.
 375 Solus, in alterius nomen cum venerit undae,
 Defendit Titaresus aquas, lapsusque superne
 Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
 Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
 Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
 380 Nolle pati, superumque sibi servare timorem.
 Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
 Pinguis Boebicio discessit vomere sulcus:
 Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum

Aeolidae, Dolopesque solum fregere coloni,
 Et Mangnetes equis, Minyae gens cognita remis. 385
 Illic semiferos Ixionidas Centauros

Foeta Pelethroniis nubes effudit in antris.
 Aspera te Pholoes frangentem, Monyche, saxa,
 Teque sub Oetaeo torquentem vertice vulsas,
 Rhoete ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos: 390
 Hospes et Alcidae magni, Phole: teque per amnem
 Improbe Lernaeas vector passure sagittas:

Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
 Impetis Aemonio maiorem Scorpion arcu.
 Hac tellure feri micuerunt semina Martis. 395

Primus ab aequorea percussis cuspide saxis
 Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
 Exiuit; primus chalyben frenosque momordit,
 Spumavitque novis Lapithae domitoris habenis.
 Prima fretum scindens Pagasaeo litore pinus 400
 Terrenum ignotas hominem proiecit in undas.

Primus Thessalicae rector telluris Itonos
 In formam calidae percussit pondera massae,
 Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
 Fregit, et immensis coxit fornacibus aera. 405

Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
 Divitias numerare datum est. Hinc maxima ser-
 pens

Descendit Python, Cyrrhaeaeque fluxit in arva:
 Unde et Thessalicae veniunt ad Pythia laurus.
 Impius hinc prolem superis immisit Aloeus, 410
 Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
 Sideribusque vias incurrens abstulit Ossa.

Hac ubi damnata fati tellure locarunt
 Castra duces: cunctos belli praesaga futuri
 Mens agitat, summique gravem discriminis horam 415
 Adventare palam est. Propius iam fata moveri,
 Degeneres trepidant animi, peioraque versant:
 Ad dubios pauci, praesumto robore, casus

Spemque metumque ferunt.— Turbae sed mixtus
inerti

- 420 Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllaeis exsul grassatus in undis,
Polluit aequoreos Siculo pirata triumphos,
Qui stimulante metu fati praenosceret cursus,
Impatiensque morae, venturisque omnibus aeger,
- 425 Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Nec quaesisse libet; primis quid frugibus altrix
Aere Iovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura coeli
Servet, et Assyria scrutetur sidera cura,
- 430 Aut si quid tacitum, sed fas, erat. Ille supernis
Detestanda deis saevorum arcana magorum
Noverat, et tristes sacris feralibus aras,
Umbrarum Ditisque fidem: miseroque liquebat,
Scire parum superos. Vanum saevumque fu-
rorem
- 435 Adiuvat ipse locus, vicinaque moenia castris
Haemonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierit; quarum, quidquid non creditur, ars est
Thessala quin etiam tellus herbasque nocentes
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
- 440 Arcanum ferale Magos. Ibi plurima surgunt
Vim factura deis. Et terris hospita Colchis
Legit in Haemoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia tot populis, tot surdas gentibus aures
Coelicolum dirae convertunt carmina gentis.
- 445 Una per aethereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, coelique volubilis umquam
Avocat. Infandum tegit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
- 450 Omne vetustorum solvat penetrabile Magorum:
Abducit superos alienis Thessalis aris.
Carminum Thessalidum dura in praecordia fluxit

Non fatis adductus amor: flammisque severi
 Illicitis arsere senes. Nec noxia tantum
 Pocula proficiunt: aut cum turgentia succo 455
 Frontis amaturae subducunt pignora fetae.
 Mens, hausti nulla sanie polluta veneni,
 Excantata perit. Quos non concordia mixti
 Adligat ulla tori, blandaeque potentia formae,
 Traxerunt torti magica vertigine fili. 460
 Cessavere vices rerum: dilataque longa
 Haesit nocte dies: legi non paruit aether.
 Torpuit et praeceps, audito carmine, mundus:
 Axibus ut rapidis impulsos Iuppiter urgens
 Miratur non ire polos. Nunc omnia complent 465
 Imbribus, et calido producunt nubila Phoebō:
 Et tonat ignaro coelum Iove. Vocibus isdem
 Humentes late nebulas, nimbosque solutis
 Excussere comis. Ventis cessantibus, aequor
 Intumuit: rursus vetitum sentire procellas 470
 Conticuit, turbante Noto: puppimque ferentes
 In ventum tumuere sinus. De rupe pependit
 Abscisa fixus torrens: amnisque cucurrit,
 Non qua pronus erat. Nilum non extulit aestas:
 Maeander direxit aquas: Rhodanumque morantem 475
 Praecipitavit Arar: submisso vertice montes
 Explicuere iugum. Nubes suspexit Olympus:
 Solibus et nullis Scythicae, cum bruma rigeret,
 Dimaduere nives. Impulsam sidere Tethyn
 Repulit Haemonidum, defenso litore, carmen. 480
 Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
 Et medium vergens titubavit nisus in orbem.
 Tantaе molis onus percussus voce recessit,
 Prospectumque dedit circumlabentis Olympi.
 Omne potens animal leti, genitumque nocere, 485
 Et pavet Haemonias, et mortibus instruit artes.
 Has avidae tigres, et nobilis ira leonum
 Ore foveant blando: gelidos his explicat orbes,
 LUCANUS. I

- Inque pruinoso coluber distenditur arvo.
420 Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi:
Humanoque cadit serpens adflata veneno.
Quis labor hic superis, cantus herbasque sequendi,
Spernendique timor? cuius commercia pacti
Obstrictos habuere deos? Parere necesse est,
495 An iuvat? ignota tantum pietate merentur,
An tacitis valere minis? Hoc iuris in omnes
Est illis superos, an habent haec carmina certum
Imperiosa deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? Illic et sidera primum
500 Praecipiti deducta polo: Phoebeque serena
Non aliter, diris verborum obsessa venenis,
Palluit, et nigris, terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis coelestibus umbras.
505 Et patitur tantus cantu depresso labores
Donec suppositas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, haec dirae carminagēntis
Efferā damnarat nimiae pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
510 Illi namque nefas urbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertaque busta
Incolit, et tumulos expulsis obtinet umbris,
Grata deis erebi. Coetus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti
515 Non superi, non vita vetat. Tenet ora profanae
Foeda situ macies, coeloque ignota sereno
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Impexis onerata comis. Si nimbus, et atrae
Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
520 Egreditur bustis, nocturnaue fulgura captat.
Semina foecundae segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras.
Nec superos orat, nec cantu supplice numen

Auxiliare vocat, nec fibras illa litantis
 Novit: funereas aris imponere flammās 525
 Gaudet, et accenso rapuit quae tura sepulcro:
 Omne nefas superi prima iam voce precantis
 Concedunt, carmenque timent audire secundum.
 Viventes animas, et adhuc sua membra regentes,
 Infodit busto: fatis debentibus annos 530
 Mors invita subit: perversa funera pompa
 Retulit a tumulis: fugere cadavera letum.
 Fumantes iuvenum cineres, ardentiaque ossa
 E mediis rapit illa rogis, ipsamque, parentes
 Quam tenere, facem: nigroque volantia fumo 535
 Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
 Colligit in cineres, et olentes membra favillas.
 Ast ubi servantur saxis, quibus intiniis humor
 Ducitur, et tracta durescunt tabe medullae
 Corpora; tunc omnes avidae desaevit in artus, 540
 Immersitque manus oculis, gaudetque gelatos
 Effodisse orbes, et siccae pallida rodit
 Excrementa manus: laqueum nodosque nocentes
 Ore suo rupit: pendentia corpora carpsit,
 Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis 545
 Vulsit, et incoctas admisso sole medullas.
 Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
 Stillantis tibi saniem, virusque coactum
 Sustulit, et, nervo morsus retinente, pependit.
 Et quodcumque iacet nuda tellure cadaver, 550
 Ante feras volucresque sedet: nec carpere mem-
 bra
 Vult ferro manibusque suis, morsusque luporum
 Expectat, siccis raptura a faucibus artus.
 [Nec cessant a caede manus, si sanguine vivo
 Est opus, erumpat iugulo qui primus aperto.] 555
 Nec refugit caedes, vivum si sacra cruorem,
 Extaque funerea poscunt trepidantia mensae:
 Vulnere sic ventris, non, qua natura vocabat,

- Extrahitur partus, calidis ponendus in aris,
 560 Et quoties saeris opus est ac fortibus umbris,
 Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
 Illa genae florem primaevæ corpore vulsit,
 Illa comam laeva morienti abscidit ephebo.
 Sacpe etiam caris cognato in funere dira
 565 Thessalis incubuit membris: atque oscula figens,
 Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
 Laxavit: siccoque haerentem gutture linguam
 Praemordens, gelidis infudit murmura labris,
 Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
 570 Hanc ut fama loci Pompeio prodidit: alta
 Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
 Sub nostra tellure diem: deserta per arva
 Carpit iter. Fidi scelerum, suetique ministri
 Effractos circum tumulos ac busta vagati
 575 Conspectere procul praerupta in caute sedentem,
 Qua iuga devexus Pharsalica porrigit Aemus.
 Illa magis magicisque deis incognita verba
 Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
 Namque timens, ne Mars alium vagus iret in or-
 bem,
 580 Emathis et tellus tam multa caede careret;
 Pollutos cantu, dirisque venifica succis
 Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
 Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
 Sanguine: cæcorum truncare cadavera regum
 585 Sperat, et Hesperiae cineres avertere gentis,
 Ossaque nobilium, tantosque acquirere manes.
 Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
 Proiecto rapiat, quos Caesaris involet artus.
 Quam prior adfatur Pompeii ignava propago:
 590 *O decus Haemonidum, populis quæ pandere fata,*
Quæque suo ventura potes divertere cursu,
Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli Fortuna paret. Non ultima turbæ

*Pars ego Romanae: Magni clarissima proles,
Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres.* 595

*Mens dubiis perculsa pavet, rursusque parata est
Certos ferre metus. Hoc casibus eripe iuris,
Ne subiti caecique ruant. Vel numina torque,
Vel tu parce deis, et Manibus exprime verum.*

Elysium resera sedes, ipsamque vocatam, 600
*Quos petat e nobis, Mortem tibi coge fateri.
Non humilis labor est: dignum, quod quaerere cu-
res,*

Vel tibi, quo tanti praeponderet alea fati.

*Impia vulgatae laetatur nomine famae
Thessalis, et contra: Si fata minora moveres,* 605
Pronumerat, o iuvenis, quos velles, inquit, in actus

*Invitos praebere deos, Conceditur arti,
Unam cum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras: et, quamvis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.* 610

*At simul a prima descendit origine mundi
Caussarum series, atque omnia fata laborant
Si quidquam mutare velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum: tunc, Thessala turba fa-
temur,*

Plus fortuna potest. Sed si praenosceret casus 615
*Contentus, facilesque aditus multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, aetherque, chaosque,
Aequoraque, et campi, Rhodopeiaque saxa loquen-
tur.*

*Sed pronum, cum tanta novae sit copia mortis,
Emathiis unum campis ad tollere corpus,* 620
*Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent: nec, membris sole perustis,
Auribus incertum feralis strident umbra.*

*Dixerat: et noctis geminatis arte tenebris,
Moestum tecta caput squalenti nube, pererrat* 625
Corpora caesorum, tumulis proiecta negatis.

- Continuo fugere lupi, fugere revulsis
 Unguibus impastae volucres, dum Thessalavatem
 Eligit, et gelidas leto scrutata medullas
- 630 Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
 Invenit, et vocem defuncto in corpore quaerit.
 Fata peremptorum pendunt iam multa virorum,
 Quem superis revocasse velit. Si tollere totas
 Tentasset campis acies, et reddere bello,
- 635 Cessissent leges erebi: monstroque potenti
 Extractus Stygio populus pugnasset Averno.
 Electum tandem trajecto gutture corpus
 Ducit, et, inserto laqueis feralibus unco,
 Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
- 640 Victurum: montisque cavi, quem tristis Erichto
 Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
 Haud procul a Ditis caecis depressa cavernis
 In praeceps subsedit humus: quam pallida pronis
 Urget silva comis, et nullo vertice coelum
- 645 Suspiciens, Phoebō non pervia taxus opacat.
 Marcentes intus tenebrae, pallensque sub antris
 Longa nocte situs; numquam, nisi carmine fa-
 ctum;
- Lumen habet. Non Taenareis sic faucibus aer
 Sedit iners, moestum mundi confine latentis,
- 650 Ac nostri: quo non metuant emittere manes
 Tartarei reges. Nam quamvis Thessala vates
 Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
 Adspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
 Discolor, et vario furialis cultus amictu
- 655 Induitur, vultusque aperitur, crine remoto,
 Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
 Ut pavidos iuvenis comites, ipsumque trementem
 Conspicit, exanimi defixum lumina vultu:
Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
- 660 *Iam nova, iam vera reddetur vita figura,
 Ut quamvis pavidī possint audire loquentem.*

*Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
 Ignibus ostendam, si me praesente videri
 Eumenides possent, villosaque colla colubris
 Cerberus excutiens, et vincti terga Gigantes;* 665
Quis timor, ignavi, metuentes cernere manes?

Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
 Vulneribus laxata novis: taboque medullas
 Abluit: et virus large lunare ministrat.
 Huc quidquid fetu genuit natura sinistro 670
 Miscetur. Non spumâ canum, quibus unda timo-
 ri est,

Viscera non lyncis, non dirae nodus hyaenae
 Defuit, et cervi pasti serpente medulla:
 Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
 In mediis echeneis aquis, oculique draconum, 675
 Quaeque sonant scita tepefacta sub alite saxa:
 Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
 Aequoribus custos pretiosae vipera conchae:
 Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastae,
 Aut cinis Eoa positi Phoenicis in ara. 680

Quo postquam viles, nec habentes nomina pestes
 Contulit: infando saturatas carmine frondes,
 Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
 Addidit, et quidquid mundo dedit ipsa veneni:
 Tunc vox, Lethaeos cunctis pollentior herbis 685

Excantare deos, confudit murmura primum
 Dissona, et humanae multum discordia linguae.
 Latratus habet illa canum, gemitumque luporum:
 Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
 Quod stridunt ululantque ferae, quod sibilat anguis, 690
 Exprimit, et planctus illisae cautibus undae,
 Silvarumque sonum, fractaeque tonitrua nubis.
 Tot rerum vox una fuit. Mox cetera cantu
 Explicat Haemonio, penetratque in Tartara lingua:
Eumenides, Stygiumque nefas, poenaeque nocen- 695

tum:

*Et Chaos innumeros avidum confundere mundos:
 Et rector terrae, quem longa in saecula torquet
 Mors dilata deum: Styx et, quos nulla meretur
 Thessalis Elysios: coelum, matremque perosa
 700 Persephone, nostraeque Hecates pars ultima, per
 quam*

*Manibus et mihi sunt tacitae commercia linguae:
 Ianitor et sedis laxae, qui viscera saevo
 Spargis nostra cani: repetitaeque fila sorores
 Tracturae: tuque o flagrantis portitor undae
 705 Iam lassate senex ad me redeuntibus umbris:
 Exaudite preces, si vos satis ore nefando
 Pollutoque voco, si numquam haec carmina fibris
 Humanis ieiuna cano, si pectora plena
 Saepe dedi, et lavi calido prosecta cerebro:
 710 Si quis, quum vestris caput extaque lancibus, in-
 fans,*

*Imposui, victurus erat: parete precanti.
 Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
 Adsuetamque diu tenebris, modo luce fugata
 Descendentem animam: primo pallentis hiatu
 715 Haeret adhuc Orci. Licet has exaudiat herbas
 Ad manes ventura semel. Ducis omina nato
 Pompeiana canat nostri modo militis umbra,
 Si bene de vobis civilia bella merentur.*

*Haec ubi fata caput spumantiaque ora levavit
 720 Adspicit adstantem proiecti corporis umbram,
 Exanimis artus, invisaque claustra timentem
 Carceris antiqui. Pavet ire in pectus apertum,
 Visceraque, et ruptas letali vulnere fibras.
 Ah miser, extremum cui mortis munus inique
 725 Eripitur, non posse mori. Miratur Erichtho
 Has fatis licuisse moras, irataque morti
 Verberat immotum vivo serpente cadaver:
 Perque cavas terrae, quas egit carnine, rimas
 Manibus illatrat, regnique silentia rupit:*

Tisiphone, vocisque meae secura Megaera, 730

Non agitis saevis Erebi per inane flagellis

Infelicem animam? Iam vos ego nomine vero

Eliciam, Stygiasque canes in luce superna

Destituam: per busta sequar, per funera custos:

Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis. 735

Teque deis, ad quos alio procedere vultu

Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,

Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.

Eloquar, immenso terrae sub pondere quae te

Contineant, Ennaea, dapes, quo foedere moestum 740

Regem noctis ames, quae te contagia passam

Noluerit revocare parens. Tibi, pessime mundi

Arbiter, immittam ruptis Titana cavernis,

Et subito feriere die. Paretis? an ille

Compellendus erit, quo numquam terra vocato 745

Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,

Verberibusque suis trepidam castigat Erinny,

Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius

Vos estis, superi; Stygias qui peierat undas?

Protinus adstrictus caluit cruor, atraque fovit 750

Vulnera, et in venas extremaque membra cu-

currit.

Percussae gelido trepidant sub pectore fibrae:

Et nova desuetis subrepens vita medullis,

Miscetur morti. Tunc omnis palpitat artus:

Tenduntur nervi: nec se tellure cadaver 755

Paulatim per membra levat, terraque repulsum

est,

Erectumque simul. Distento lumina rictu

Nudantur. Nondum facies viventis in illo,

Iam morientis erat. Remanet pallorque rigorque;

Et stupet illatus mundo. Sed murinare nullo 760

Ora adstricta sonant. Vox illi, linguaue tantum

Responsura datur. Dic, inquit Thessala, magna,

Quod iubeo, mercede mihi: nam vera locutum

795 *Vidi ego laetantes, popularia nomina, Drusos ;
Legibus immodicos, ausosque ingentia Gracchos.
Aeternis chalybum nodis, et carcere Ditis*

*Constrictae plausere manus, camposque piorum
 Poscit turba nocens. Regni possessor inertis
 Pallentes aperit sedes, abruptaque saxa* 800
*Asperat, et durum vinclis adamantina, paratque
 Poenam victori. Refer haec solatia tecum,
 O iuvenis, placido manes patremque domumque
 Expectare sinu, regnique in parte serena
 Pompeio servare locum. Nec gloria parvae* 805
*Sollicitet vitae: veniet, quae misceat omnes
 Hora duces. Properate mori, magnoque superbi
 Quamvis e parvis animo descendite bustis,
 Et Romanorum manes calcate deorum.
 Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat unda,* 810
*Quaeritur, et ducibus tantum de funere pugna est.
 Tu fatum ne quaere tuum cognoscere: Parcae,
 Me reticente, dabunt: tibi certior omnia vates
 Ipse canet Siculis genitor Pompeius in arvis:
 Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,* 815
*Quas iubeat vitare plagas, quae sidera mundi.
 Europam miseri, Libyamque, Asiamque timete:
 Distribuit tumulos vestris Fortuna triumphis.
 O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
 Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit,* 820
*Stat vultu moestus tacito, mortemque reposit.
 Carminibus magicis opus est herbisque, cadaver
 Ut cadat, et nequeunt animam sibi reddere fata,
 Consumto iam iure semel. Tum robore multo
 Exstruit illa rogam: venit defunctus ad ignes:* 825
*Accensa iuvenem positum strue linquit Erichtho,
 Tandem passa mori: Sextoque ad castra parentis
 It comes: et coelo lucis ducente colorem,
 Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
 Iussa tenere diem densas nox praestitit umbras.*

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Nocte ante pugnam Pompeius inani somnii specie luditur. 1—44. Orto sole, cupidis pugnae militibus, 45—61. ipsoque Cicerone hortante, 62—85. Magnus, quamquam invitus, signum pugnae dat. 86—125. Milites separant. 126—150. Prodigia narrantur. 151—184. Populi metuunt. 185—191. Fates quidam in Italia superiore praedicat pugnam ex ipsa die inter Pomp. et Caesarem pugnari. 192—213. Describitur Pompeii acies. 214—234. Laetus eam conspicit Caesar, 235—249. militesque suos alloquitur. 250—330. Arripiunt arma. 331—336. Pompeius alloquitur suos. 337—382. Conqueritur poeta de funesto Romae bello, deque amissa per pugnam Pharsalicam libertate Romana. 383—459. Primus pugnam inchoat Crastinus Caesarianus. 460—473. Describitur furor pugnantium. 474—505. Caesar Pompeianos ab latere adoritur. Pelluntur Pompeii equites, e barbaris populis collecti. 506—544. Centrum tamen resistit, ubi Romani. 545—550. Abhorret poeta ab descriptione pugnae. 551—556. Caesar suos hortatur. 557—585. Brutus in exercitu Pompeii. 586—596. Cadunt patricii; cadit Domitius. 597—616. Horret queriturque pugnam poeta. 617—646. Fugit Pompeius equo. 647—680. Apostrophe ad eum. 681—711. Pompeius Larissam venit; dein pergit in fuga. 712—727. Caesar castra Pompeii occupat. 728—786. Inhumata iacent cadavera. 787—824. Ferae ad dapes veniunt. 825—846. Apostrophe et lamenta. 847—872.

Segnior Oceano, quam lex aeterna vocabat,
 Luctificus Titan numquam magis aethera contra
 Egit equos, currumque, polo rapiente, retorsit:
 Defectusque pati voluit, raptaeque labores
 5 Lucis: et adtraxit nubes, non pabula flammis,
 Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.

At nox, felicitis Magno pars ultima vitae,
 Sollicitos vana decepit imagine somnos.
 Nam Pompeiani visus sibi sede theatri
 10 Innumeram effigiem Romanae cernere plebis,
 Adtollique suum laetis ad sidera nomen

Vocibus, et plausu cuneos certare sonantes.
 Qualis erat populi facies clamorque faventis,
 Olim cum iuvenis, primique aetate triumphi
 Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus, 15
 Et quaecumque fugax Sertorius impulit arma,
 Vespere pacato, pura venerabilis aequae,
 Quam currus ornato, toga, plaudente senatu,
 Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
 Anxia venturis ad tempora laeta refugit: 20
 Sive per ambages solitas contraria visis
 Vaticinata quies, magni tulit omnia planctus:
 Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
 Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
 Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures. 25
 Crastina dira quies, et imagine moesta diurna
 Undique funestas acies feret, undique bellum.
 Unde pares somnos populi, noctemque beatam?
 O felix, si te vel sic tua Roma videret.
 Donassent utinam superi patriaeque tibi 30
 Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
 Extremum tanti fructum caperetis amoris.
 Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe:
 Illa rati semper de te sibi conscia voti
 Hoc scelus haud umquam fatis haerere putavit, 35
 Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
 Te mixto flessset luctu, iuvenisque, senexque,
 Iniussusque puer: lacerasset, crine soluto,
 Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
 Nunc quoque, tela licet paveant victoris iniqui, 40
 Nuntiet ipse licet Caesar tua funera, flebunt:
 Sed dum tura ferunt, dum laureaserta Tonanti.
 O miseri, quorum gemitus edere dolorem,
 Qui te non pleno pariter planxere theatro!
 Vicerat astra iubar, cum mixto murmure turba 45
 Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
 Signa petit pugnae. Miseri pars maxima vulgi

- Non totum visura diem, tentoria circum
 Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu
 50 Mortis vicinae properantes admovet horas.
 Dirā subit rabies: sua quisque ac publica fata
 Praecipitare cupit: segnis pavidusque vocatur
 Ac nimum patiens soceri Pompeius, et orbis
 Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
 55 Iuris habere sui vellet, pacemque timeret.
 Nec non et reges populique queruntur Eni
 Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
 Hoc placet, o superi, cum vobis vertere cuncta
 Propositum, nostris erroribus addere crimen.
 60 Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma:
 In Pompeianis votum est Pharsalia castris.
 Cunctorum voces Romani maximus auctor
 Tullius eloqui, cuius sub iure togaque
 Pacificas saevus tremuit Catilina secures,
 65 Pertulit, iratus bellis, cum rostra forumque
 Optaret, passus tam longa silentia miles.
 Addidit invalidae robur facundia caussae:
Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precat-
tur,
Uti se, Fortuna, velis: procuresque tuorum
 70 *Castrorum, regesque tui cum supplice mundo*
Adfusi, vinci socerum patiare rogamus.
Humano generi tam longo tempore bellum
Caesar erit? Merito, Pompeium vincere lente,
Gentibus indignum est, a transcurrente subactis.
 75 *Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?*
De superis, ingrate, times? causamque senatus
Credere dis dubitas? Ipsae tua signa revellent,
Prosilientque acies. Pudeat vicisse coactum.
Si duce te iusso, si nobis bella geruntur,
 80 *Sit iuris, quocumque velint, concurrere campo.*
Quid mundi gladios a sanguine Caesaris arces?
Vibrant tela manus: vix signa morantia quisquam

Expectat: propera, ne te tua classica linquant.
Scire senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
An comes. Ingemuit rector, sensitque deorum 85
Esse dolos, et fata suae contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,
Non duce, tempus eget, nil ultra fata morabor.
Involvat populos una Fortuna ruina,
Sitque hominum magnae lux ista novissima parti. 90
Testor, Roma, tamen: Magnum, quo cuncta peri-
rent,
Accepisse diem. Potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine caede subactum,
Captivumque ducem violatae tradere paci.
Quis furor, o caeci, scelerum? Civilia bella 95
Gesturi metuunt, ne non cum sanguine vincant?
Abstulimus terras, exclusimus aequore toto,
Ad praematuras segetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hosti,
Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum 100
Permiscere meis. Belli pars magna peracta est
His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
Si modo virtutis stimulis, iraeque calore
Signa petunt. Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. Fortissimus ille est, 105
Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest. Placet haec tam prospera
rerum
Tradere Fortunae? gladio permittere mundi
Discrimen? Pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas: 110
Accipe maiores, et caeco in Marte tuere.
Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.
Vincis apud superos votis me, Caesar, iniquis:
Pugnatur. Quantum scelerum, quantumque ma-
lorum
In populos lux ista feret! quot regna iacebunt! 115

- Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!*
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum partisque ruina
Casurum est, feriat: neque enim victoria Magno
120 *Laetior. Aut populis invisum, hac clade peracta,*
Aut hodie Pompeius erit miserabile nomen.
Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, et arma
Permittit populis, frenosque furentibus ira
125 *Laxat: et ut victus violento navita Coro*
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur. Trepido confusa tumultu
Castra fremunt, animique truces sua pectora pul-
sant
Ictibus incertis. Multorum pallor in ore
130 *Mortis venturae est, faciesque simillima fato.*
Advenisse dieni, qui fatum rebus in aevum
Conderet humanis, et quaeri, Roma quid esset,
Illo Marte, palam est. Sua quisque pericula nescit,
Adtonitus maiore metu. Quis litora ponto
135 *Obruta, quis summis cernens in montibus aequor,*
Aetheraque in terras, deiecto sole, cadentem,
Tot rerum finem, timeat sibi? Non vacat ullos
Pro se ferre metus: urbi Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cautibus asper
140 *Exarsit mucro. Tunc omnis lancea saxo*
Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
Auget eques stimulos, frenorumque aptat habenas.
Si liceat superis hominum conferre labores,
145 *Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantas,*
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
Spiculaque extenso Paeon Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in aegida crines,
150 *Pallenaee Iovi mutavit fulmina Cyclops*

Non tamen abstinuit venturos prodere casus
 Per varias Fortuna notas. Nam Thessala rura
 Cum peterent, totus venientibus obstitit aether:
 [Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:]
 Adversasque faces, immensoque igne columnas, 155
 Et trabibus mixtis avidos Typhonas aquarum
 Detulit, atque oculos, ingesto sulfure, clausit.
 Excussit cristas galeis, capulosque solutis
 Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit,
 Aethereoque nocens fumavit sulfure ferrum. 160
 Nec non innumero cooperta examine signa,
 Vixque revulsa solo, maiori pondere pressum
 Signiferi mersere caput, rorantia fletu,
 Usque ad Thessaliam Romana et publica signa.
 Admotus superis discussa fugit ab ara 165
 Taurus, et Emathios praeceps se iecit in agros;
 Nullaque funestis inventa est victima sacris.

At tu, quos scelerum superos? quas rite vocasti
 Eumenidas, Caesar? Stygii quae numina regni,
 Infernumque nefas, et mersos nocte furores? 170
 Impia tam saeve gesturus bella litasti?
 Iam dubium, monstribusne deum, nimione pavori
 Crediderint: multis concurrere visus Olympo
 Pindus, et abruptis mergi convallibus Aemus,
 Edere nocturnas belli Pharsalia voces, 175
 Ire per Ossaeam rapidus Boebeida sanguis:
 Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
 Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,
 Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras
 Ante oculos volitare suos. Sed mentibus unum 180
 Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
 Conscia, quae patrum iugulos, quae pectora fratrum
 Sperabat, gaudet monstribus mentisque tumultu,
 Atque omen scelerum subitos putat esse furores.

Quid mirum, populos, quos lux extrema ma-
 nebat, 185

Lymphato trepidasse metu? Praesaga malorum
Si data mens homini est, Tyriis qui Gadibus
hospes

Adiacet, Armeniumque bibit Romanus Araxen:
Sub quocumque die, quocumque est sideri mundi,
190 Moeret, et ignorat caussas, animumque dolentem
Corripit, Emathiis quid perdat nescit in arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Collo sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
195 *Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:*
Impia concurrunt Pompeii et Caesaris arma;
Seu tonitrus ac tela Iovis praesaga notavit,
Aethera seu totum discordi obsistere coelo
Perspexitque polos: seu lumen in aethere moe-
stum

200 Solis, in obscuro pugnam pallore notavit.
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum coeli nova signa notasset,
Spectari toto potuit Pharsalia mundo.

205 O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fati coelum omne vacavit!
Haec et apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in saecula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris

210 Nominibus prodesse potest, cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraque vota mo-
vebunt:

Adtonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, et adhuc tibi, Magne, fa-
vebunt.

Miles ut adverso Phoebi radiatus ab ictu
215 Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. Cornus tibi cura sinistri,

Lentule, cum prima, quae tum fuit optima bello,
 Et quarta legione datur: tibi, numine pugnax
 Adverso, Domiti, dextri frons tradita Martis. 220
 At mediū robur belli fortissima densant
 Agmina, quae Cilicum terris deducta tenebat
 Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
 At iuxta fluvios, et stagna undantis Enipei,
 Cappadocum montana cohors, et largus habenis 225
 Ponticus ibat eques. Sicci sed plurima campi
 Tetrarchae regesque tenent magnique tyranni,
 Atque omnis Latio quae servit purpura ferro.
 Illuc et Libye Numidas, et Creta Cydonas
 Misit: Ituraeis cursus fuit inde sagittis: 230
 Inde, truces Galli, solitum prodistis in hostem:
 Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
 Eripe victori gentes, et sanguine mundi
 Fuso, Magne, semel, totos consume triumphos.
 Illo forte die Caesar, statione relicta, 235
 Ad segetum raptus moturus signa, repente
 Conspicit in planos hostem descendere campos,
 Oblatumque videt votis sibi mille petitem
 Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
 Aeger quippe morae, flagransque cupidine regni, 240
 Coeperat exiguo tractu civilia bella
 Ut lentum damnare nefas. Discrimina postquam
 Adventare ducum, supremaque proelia vidit,
 Casuram et fati sensit nutare ruinam,
 Illa quoque in ferrum rabies promptissima paullum 245
 Languit, et casus audax spondere secundos
 Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
 Nec Magni sperare sinunt. Formidine mersa,
 Prosilit. Hortando melior fiducia vulgo:
 O domitor mundi, rerum fortuna mearum, 250,
 Miles, adest toties optatae copia pugnae.
 Nil opus est votis: iam fatum accersite ferro.
 In manibus vestris, quantus sit Caesar, habetis.

- Haec est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas*
 255 *Promissam memini, cuius spe movimus arma,*
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Haec eadem est, hodie quae pignera, quaeque
penates
Reddat, et emerito faciat vos Marte colonos.
Haec, fato quae teste probet, quis iustius arma
 260 *Sumserit: haec acies victum factura nocentem est.*
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnate, truces, gladiosque exsolvite culpa.
Nulla manus, belli mutato iudice, para est.
Non mihi res agitur, sed vos ut libera sitis
 265 *Turba, precor, gentes ut ius habeatis in omnes.*
Ipse ego privatae cupidus me reddere vitae,
Plebeiique toga modicum componere eivem:
Omnia dum vobis liceant, nil esse recuso.
Invidia regnate mea. Nec sanguine multo
 270 *Spem mundi petitis: Grauis delecta iuventus*
Gymnasiis aderit, studioque ignava palaestrae,
Et vix arma ferens, et mixtae dissona turbae
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamore latura suum. Civilia paucae
 275 *Bella manus facient: pugnae pars magna levabit*
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam, quas tot duxit Pompeius in urbem
 280 *Curribus, unius gentes non esse triumphii.*
Armeniosne movet, Romana potentia cuius
Sit ducis? aut emptum minimo vult sanguine
quisquam
Barbarus, Hesperiiis Magnum praeponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
 285 *Quos novere, magis. Sed me Fortuna meorum*
Commisit manibus, quorum me Gallia testem
Tot fecit bellis. Cuius non militis ensem

*Agnoscam? coelumque tremens cum lancea transit,
 Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.
 Quod si signa ducem numquam fallentia vestrum 290
 Conspicio, faciesque truces, oculosque minaces:
 Vicistis. Videor fluvios spectare cruoris,
 Calcatosque simul Reges, sparsumque senatus
 Corpus, et immensa populos in caede natantes.
 Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes 295
 Vocibus his teneo. Veniam date bella trahenti:
 Spe trepido: haudumquam vidi tam magna duros
 Tam prope me superos: camporum limite parvo
 Absumus a votis. Ego sum, cui Marte peracto,
 Quae populi regesque tenent, donare licebit. 300
 Quone poli motu, quo coeli sidere verso,
 Thessalicae tantum, superi, permittitis orae?
 Aut merces hodie bellorum, aut poena paratur.
 Caesareas spectate cruces, spectate catenas,
 Et caput hoc positum rostris, effusaque membra 305
 Septorumque nefas, et clausi proelia campi.
 Cum duce Sullano gerimus civilia bella.
 Vestri cura movet. Nam me secura manebit
 Sors quaesita manu: fodientem viscera cernet
 Me mea, qui nondum victo respexerit hoste. 310
 Di, quorum curas abduxit ab aethere tellus,
 Romanusque labor, vincat, quicumque necesse
 Non putat in victos saevum destringere ferrum,
 Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
 Non credit fecisse nefas. Pompeius in arcto 315
 Agmina vestra loco, vetita virtute moveri,
 Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
 Vos tamen hoc oro, iuvenes, ne cadere quisquam
 Hostis terga velit: civis, qui fugerit, esto.
 Sed dum tela micant, non vos pietatis imago 320
 Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
 Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
 Sive quis infesto cognata in pectora ferro*

- Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,*
 325 *Ignoti iugulum tamquam scelus impetat hostis.*
Sternite iam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat ut plenae acies non sparsa manipulis.
Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
Unde acies peritura venit. Vix cuncta locuto
 330 *Caesare, quemque suum munus trahit, armaque*
raptim
Sumpta viris. Celeres capiunt praesagia belli,
Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla; permittunt omnia fati.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
 335 *Urbis regna suae funesto in Marte locasses,*
Non tam praecipiti ruerent in praelia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompeius, nullasque moras permittere bello,
Sed superis placuisse diem: stat corde gelato
 340 *Attonitus: tantoque duci sic arma timere*
Omen erat. Premit inde metus, totumque per
agmen
Sublimi provectus equo: Quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quaesistis, adest. Totas effundite vires;
 345 *Extremum ferri superest opus, unaque gentes*
Hora trahit. Quisquis patriam carosque penates,
Qui subolem ac thalamos, desertaque pignora
quaerit,
Ense petat: medio posuit deus omnia campo.
Causa iubet melior superos sperare secundos:
 350 *Ipsi tela regent per viscera Caesaris, ipsi*
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo mundumque pararent,
Praecipitare meam fati potuere senectam.
Non iratorum populis urbiue deorum est
 355 *Pompeium servare ducem. Quae vincere possent,*
Omnia contulimus. Subiere pericula clari

*Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
Hinc starent. Primo gentes oriente coactae, 360
Innumeraeque urbes, quantas in proelia numquam
Excivere manus. Toto simul utimur orbe.
Quidquid signiferi comprehensum limite coeli
Sub Noton et Borean hominum sumus, arma mo-
vemus.*

*Nonne superfluis collectum cornibus hostem 365
In medium dabimus? Paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore catervae
Bella gerent. Caesar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes e summis moenibus urbis
Crinibus effusis hortari in proelia matres. 370
Credite grandaevum, vetitumque aetate senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est populus, populumque fu-
turum*

*Permixtas adferre preces. Haec libera nasci, 375
Haec vult turba mori. Si quis post pignora tanta
Pompeio locus est, cum prole et coniuge supplex,
Imperii salva si maiestate liceret,
Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exsul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata 380
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam moesta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur; placuitque mori, si vera timeret.*

*Ergo utrimque pari concurrunt agmina motu 385
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
Hae facient dextrae, quidquid non expleat actas
Ulla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Ut vacet a ferro. Gentes Mars iste futuras
Obruet, et populos aevi venientis in orbem 390*

- Erepto natale feret. Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Veiosque, Coramque
Pulvere vix tectae poterunt monstrare ruinae,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
395 Rus vacuum, quod non habitet, nisi nocte coacta,
Invitus, questusque Numam iussisse, senator.
Non aetas haec carpsit edax, monimenta que rerum
Putria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
400 Humani? Toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur
Hesperiae segtes: stat tectis putris avitis
In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
405 Cive suo Romam, sed mundi faece repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Iam posset civile geri. Pharsalia tanti
Caussa mali. Cedent, feralia nomina, Cannae,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
410 Tempora signavit leviorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem. Pro tristia fata!
Aera pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes,
Moeniaque in praeceps laturos plena tremores
415 Hi possent explere viri, quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens aevi, populosque ducesque
Constituit campis: per quos tibi, Roma, ruenti
Ostendat, quam magna cadas. Quo latius orbem
420 Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terrae spatium restabat Eoae,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret aether,
425 Omniaque errantes stellae Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis

Emathiae funesta dies. Hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India fascēs,
Nec vetitos errare Dahas in moenia ducat,
Sarmaticumque premat succinctus consul ara-
trum: 430

Quod semper saevas debet tibi Parthia poenas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque numquam
Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis iugulo quaesita, vagatur,
Germanum Scythicumque bonum, nec respicit
ultra 435

Ausoniam: vellem, populis incognita nostris,
Vulturis ut primum laevo fundata volatu
Romulus infami complevit moenia luco,
Usque ad Thessalicas servisses, Roma, ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror. Quid tempora legum 440
Egimus, aut annos a consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaeque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata tyrannis.
Ex populis, qui regna serunt, sors ultima nostra
est,

Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto 445
Numina: cum caeco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Iovem. Spectabit ab alto
Aethere Thessalicas, teneat cum fulmina, caedes!
Scilicet ipse petet Pholoen, petet ignibus Oeten,
Immeritaeque nemus Rhodopes, pinusque Mi-
mantis: 450

Cassius hoc potius feriet caput? Astra Thyestae
Impulit, et subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios patrumque gerenti
Thessaliae dabit ille diem? Mortalia nulli
Sunt curata deo. Cladis tamen huius habemus 455
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient civilia divos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, et astris,

- Inque dedm templis iurabit Roma per umbras.
460 Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumsere locum: parva tellure diremti,
Inde manus spectant, vultusque agnoscere quae-
runt,
Quo sua pila cadant, aut quae sibi fata minentur,
Facturi quae monstra forent. Videre parentes
465 Frontibus adversis, fraternaue comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
Percussa pietate coit: totaeque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
470 Di tibi non mortem, quae cunctis poena paratur,
Sed sensum post fata tuae dent, Crastine, morti,
Cuius torta manu commisit lancea bellum,
Primaue Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O praeceps rabies, cum Caesar tela teneret,
475 Inventa est prior ulla manus! Tunc stridulus aer
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausae dare signa tubae: tunc aethera tendit,
Extremique fragor convexa irrupit Olympi,
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
480 Excepit resonis clamorem vallibus Aemus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit fremitus, Pangaeaeque saxa resultant,
Oetaeaeque gemunt rupes: vocesque furoris
Expavere sui tota tellure relatas.
485 Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terrae figere tela,
Ac puras servare manus. Rapit omnia casus,
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis iaculis ferroque volanti
490 Exacta est? Odiis solus civilibus ensis
Sufficit, et dextras Romana in viscera ducit.
Pompeii densis acies stipata catervis,
Iunxerat in seriem nexis umbonibus arma.

**Vixque habitura locum dextras ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat. 495**

Praecipiti cursu vesanum Caesaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quaerit iter. Qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus,
Hac quoque perventum est ad viscera: totque
per arma 500

**Extremum est, quod quisque ferit. Civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens a Caesare ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vertens,
Abstulit ingentes fato torrente ruinas.** 505

Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompeianus eques, bellicque per ultima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, saevasque manus immittit in hostem.
Illic quaeque suo miscet gens proelia telo: 510
Romanus cunctis petitur crûor: inde sagittae,
Inde faces et saxa volant, spatioque solutae
Aeris, et calido liquefactae pondere glandes.
Tunc et Ituraei, Medique Arabesque, soluto
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas: 515
Sed petitur solus, qui campis imminet aer.
Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem; stetit omne co-
actum

**Circa pila nefas: ferro subtextitur aether,
Noxque super campos telis conserta pependit. 520
Tum Caesar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursum, tenet obliquas post signa cohortes:
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum, non motis cornibus, agmen.
Immemores pugnae, nulloque pudore timendi 525
Praecipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis umquam commissa catervis.**

- Ut primum sonipes transfixus pectora ferro
 In caput effusi calcavit membra regentis :
 530 Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
 In sua conversis praeceps ruit agmina fraenis.
 Perdidit inde modum caedes, ac nulla secuta est
 Pugna: sed hinc iugulis, hinc ferro bella geruntur.
 Nec valet haec acies tantum prosternere, quantum
 535 Inde perire potest. Utinam, Pharsalia, campis
 Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
 Pectora; non alio mutantur sanguine fontes,
 Hic numerus totos tibi vestiatur ossibus agros:
 Aut si Romano compleri sanguine mavis,
 540 Istis parce precor: vivant Galataeque, Syrique,
 Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
 Armenii, Cilices: nam post civilia bella
 Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
 It timor, et fatis datus est pro Caesare cursus.
 545 Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas.
 Quod totos errore vago perfuderat agros,
 Constitit hic bellum, fortunaque Caesaris haesit.
 Illic non regum auxiliis collecta iuventus
 Bella gerit, ferrumque manus movere rogatae:
 550 Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
 Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar.
 Hanc fuge, mens, belli partem, tenebrisque relin-
 que,
 Nullaque tantorum discat me vate malorum,
 Quam multum bellis liceat civilibus, aetas.
 555 Hae potius pereant lacrymae, pereantque que-
 relae.
 Quidquid in hac acie gesisti, Roma, tacebo.
 Hic Caesar, rabies populis, stimulusque furorum,
 Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
 It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit;
 560 Inspicit et gladios, qui toti sanguine manent,
 Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,

Quae presso tremat ense manus, quis languida
tela,
Quis contenta ferat, quis praestet bella iubenti,
Quem pugnare iuvet, quis vultum, cive peremto,
Mutet: obit latis proiecta cadavera campis: 565
Vulnera multorum, totum fusura cruorem,
Opposita premit ipse manu. Quacumque vagatur,
Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere saevo
Palladia stimulet turbatos aegide currus, 570
Nox ingens scelerum, et caedes oriuntur, et instar
Immensae vocis gemitus, et pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosque iubet ferro contundere vultus. 575
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversae cessantes excitat hastae.
In plebem vetat ire manus, monstratque senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quae viscera rerum:
Unde petat Romam, libertas ultima mundi 580
Quo steterit ferienda loco. Permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urgentur: caedunt Lepidos, caeduntque Metellos,
Corvinosque simul, Torquataque nomina, regum
Saepe duces, summosque hominum, te, Magne,
remoto. 585

Illic plebeia contactus casside vultus,
Ignotusque hosti, quod ferrum, Brute, tenebas!
O decus imperii, spes o suprema senatus,
Extremum tanti generis per saecula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes, 590
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. Nil proficis istic
Caesaris intentus iugulo: nondum attigit arcem
Iuris, et, humanum culmen, quo cuncta premuntur,
Egressus, meruit fati tam nobile letum. 595

Vivat, et, ut Bruti procumbat victima, regnet.

Hic patriae perit omne decus: iacet aggere
magno

Patricium campis non mixta plebe cadaver.

Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum

600 Pugnacis Domiti; quem clades fata per omnes
Ducebant. Nusquam Magni Fortuna sine illo
Succubuit: victus toties a Caesare, salva
Libertate perit: tunc mille in vulnera laetus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.

605 Viderat in crasso solventem sanguine membra
Caesar, et increpitans; *Iam Magni deseris arma,
Successor Domiti; sine te iam bella geruntur.*
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.

610 *Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati, Caesar, generoque minorem
Adspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
Et securus eo: te saevo Marte subactum,
Pompeioque graves poenas nobisque daturum,*

615 *Cum morior, sperare licet.* Non plura locutum
Vita fugit, densaeque oculos pressere tenebrae.

Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quaerere, letiferum per cuius viscera vulnus

620 Exierit; quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Expulerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadunt: quis pectore
tela

Transmittat, vel quos campis affixerit hasta:

625 Quis cruor emissis perruperit aera venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris
Caedat, et, ut notum possit spoliare cadaver,
Abscisum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet spectantibus ira,

Quem iugulat, non esse patrem. Mors nulla querela 630
 Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.

Non istas habuit pugnae Pharsalia partes,
 Quas aliae clades: illic per fata virorum,
 Per populos hic Roma perit: quae militis illic,
 Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achaeus, 635
 Ponticus, Assyrius: cunctos haerere cruores
 Romanus, campisque vetat consistere, torrens.
 Maius ab hac acie, quam quod sua saecula ferrent,
 Vulnus habent populi: plus est, quam vita salusque,
 Quod perit: in totum mundi prosternimur aevum. 640
 Vincitur his gladiis omnis, quae serviet, aetas.
 Proxima quid suboles, aut quid meruere nepotes
 In regnum nasci? Pavidum num gessimus arma?
 Teximus aut iugulos? Alieni poena timoris
 In nostra cervice sedet. Post praelia natis 645
 Si dominum, Fortuna, dabas, et bella dedisses.

Iam Magnus transisse deos, Romanaque fata
 Senserat infelix: tota vix clade coactus
 Fortunam damnare suam. Stetit aggere campi
 Eminus, unde omnes sparsas per Thessala rura 650
 Adspiceret clades, quae bello obstante latebant.
 Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
 Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
 Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
 Mersa iuvat, gentesque suae miscere ruinae: 655
 Ut Latiae post se vivat pars maxima turbae,
 Sustinuit dignos etiam nunc credere votis.
 Coelicolas, volvitque sui solatia casus:
Parcite, ait, superi, cunctas prosternere gentes:
Stantepotest mundo, Romaque superstite, Magnus 660
Esse miser. Si plura iuvant mea vulnera, coniux
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fati.
Civiline parum est bello, si meque meosque
Obruis? exiguae clades sumus, orbe remoto?

- 665 *Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?*
Iam nihil est, Fortuna, meum. Sic fatur: et arma,
Signaque, et adflctas omni iam parte catervas
Circuit; et revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. Nec deerat robur in enses
- 670 Ire duci, iuguloque pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Caesaris aut oculis voluit subducere mortem,
Nequidquam. Infelix, socero spectare volenti
- 675 Praestandum est ubicumque caput. Sed tu quo-
que, coniunx,
Caussae fugae, vultusque tui: fatisque probatum
est
Te praesente mori. Tum Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
- 680 Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Maiestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis praestare malis. Non impare vultu
Adspicis Emathiam: nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
- 685 Quamque fuit laeto per tres infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. Iam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora laeta
Respexisse vacat: spes numquam implenda re-
cessit.
- Quis fueris, nunc scire licet. Fuge praelia dira,
- 690 Ac testare deos, nullum, qui perstet in armis,
Iam tibi, Magne, mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque agurgite clades,
Sic et Thessalicae post te pars maxima pugnae.
Non iam Pompeii nomen popolare per orbem,
- 695 Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
Libertas et Caesar erunt: teque inde fugato
Ostendit moriens, sibi se pugnassee, senatus.

Nonne iuvat pulsum bellis cessisse, nec istud
 Perspectasse nefas? Spumantes caede catervas,
 Respice turbatos incursu sanguinis amnes, 700
 Et soceri miserere tui. Quo pectore Romam
 Intrabit, factus campis felicior istis?
 Quidquid in ignotis solus regionibus exsul,
 Quidquid sub Phario positus patiēre tyranno;
 Crede deis, longo fatorum crede favori, 705
 Vincere peius erat. Prohibe lamenta sonare,
 Flere veta populos; lacrymas luctusque remitte.
 Tam mala Pompeii, quam prospera, mundus
 adoret.

Adspice securus vultu non supplice reges:
 Adspice possessas urbes, donataque regna, 710
 Aegyptum, Libyamque: et terras elige morti.

Vidit prima tuae testis Larissa ruinae
 Nobile, nec victum fatis caput. Omnibus illa
 Civibus effudit totas per moenia vires:
 Obvia, ceu laeto, praemittunt munera flentes: 715
 Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
 Scilicet immenso superest ex nomine multum,
 Teque minor solo: cunctas impellere gentes
 Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
 Sed, *quid opus victo populis aut urbibus?* inquit: 720
Victori praestate fidem. Tu, Caesar, in alto
 Caedis adhuc cumulo patriae per viscera vadis:
 At tibi iam populos donat gener. Avehit inde
 Pompeium sonipes: gemitus lacrimaeque sequun-
 tur:

Plurimaque in saevos populi convicia divos. 725
 Nunc tibi vera fides quaesiti, Magne, favoris
 Contigit, ac fructus. Felix se nescit amari.

Caesar ut Hesperio vidit satis arva natare
 Sanguine, parcendum ferro manibusque suorum
 Iam ratus, ut viles animas perituraque frustra 730
 Agmina permisit vitae. Sed castra fugatos

LUCANUS.

L

- Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem:
 Protinus hostili statuit succedere vallo,
 Dum Fortuna calet, dum conficit omnia terror,
 735 Non veritus, grave ne fessis ac Marte subactis
 Hoc foret imperium. Non magno hortamine miles
 In praedam ducendus erat: *Victoria nobis*
Plena, viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: neque enim donare
vocabo,
- 740 *Quod sibi quisque dabit. Cunctis en plena metallis*
Castrapatent: raptum Hesperiae gentibus aurum
Hic iacet, Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum Fortuna simul Magnique coacta
Exspectat dominos: propera praecedere, miles,
- 745 *Quos sequeris: quascumque tuas Pharsalia fecit,*
A victis rapiantur opes. Nec plura locutus,
Impulit amentes aurique cupidine caecos,
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et caesos calcare duces. Quae fossa, quis agger
- 750 *Sustineat pretium belli scelerumque petentes?*
Scire volant, quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem spoliato plurima mundo
Bellorum in sumtus congestae pondera massae:
Sed non implevit cupientes omnia mentes.
- 755 *Quidquid fodit Iber, quidquid Tagus extulit, auri,*
Quod legit dives summis Arimaspus arenis
Ut rapiant, parvo scelus hoc venisse putabunt.
Cum sibi Tarpeias victor desponderit arces,
Cum spe Romanae promiserit omnia praedae:
- 760 *Decipitur, quod castra rapit. Capit impia plebes*
Cespite patricio somnos: vacuumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
Quos agitat vesana quies, somnique furentes
- 765 *Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.*
Invigilat cunctis saevum scelus, armaque tota

Mente agitant, capuloque manus absente moventur.

Ingemuisse putes campos, terramque nocentem
Inspirasse animas, infectumque aera totum
Manibus et superam Stygia formidine noctem. 770

Exigit a miseris tristes victoria poenas,
Sibilaque et flammam infert sopor: umbra perempti
Civis adest: sua quemque premit terroris imago.
Ille senum vultus, iuvenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis: 775

Pectore in hoc pater est: omnes in Caesare manes.
Haud alios, nondum Scythica purgatus in ara,
Eumenidum vidit vultus Pelopeius Orestes:
Nec magis adtonitos animi sensere tumultus,
Cum fureret, Pentheus, aut, cum desisset, Agave. 780

Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
Aut ultrix visura dies, stringente senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Heu quantum poenae misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, ingestaque Tartara
somnia, 785

Pompeio vivente, videt! Tamen omnia passo
Postquam clara dies Pharsalica damna rexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis

Haerentes oculos. Cernit propulsa cruore
Flumina, et excelsos cumulis aequantia colles 790
Corpora, depressos in tahem spectat acervos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo faciesque iacentum

Agnoscat. Iuvat Emathiam non cernere terram
Et lustrare oculis campos sub clade lucentes: 795

Fortunam superosque suos in sanguine cernit.
Ac ne laeta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, coeloque nocenti
Ingerit Emathiam. Non illum Poenus humator
Consulis, et Libyca succensae lampade Cannae 800

- Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes.
 Sed meminit nondum satiata caedibus ira,
 Cives esse suos. Petimus non singula busta,
 Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
 805 Non interpositis urantur corpora flammis.
 Aut generi si poena iuvat, nemo exstrue Pindi:
 Erige congestas Oetaeo robore silvas,
 Thessalicam videat Pompeius ab aequore flam-
 mam.
- Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
 810 An rogos, haud refert: placido natura receptat
 Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
 Hos, Caesar, populos si nunc non usserit ignis,
 Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
 Communis mundo superest rogos, ossibus astra
 815 Mixturus. Quocumque tuam Fortuna vocabit,
 Hae quoque eunt animae. Non altius ibis in auras,
 Non meliore loco Stygia sub nocte iacebis.
 Libera Fortunae mors est: capit omnia tellus
 Quae genuit: coelo tegitur, qui non habet urnam.
 820 Tu, cui dant poenas inhumato funere gentes,
 Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris
 agros?
- Has trahe, Caesar, aquas: hoc, si potes, utere coelo.
 Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
 Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
 825 Non solum Haemonii funesta ad pabula belli
 Bistonii venere lupi, tabemque cruentae
 Caedis odorati Pholoen liquere leones.
 Tunc ursi latebras, obscoeni tecta domosque
 Deseruere canes, et quidquid nare sagaci
 830 Aera non sanum, motumque cadavere sensit:
 Iamque diu volucres civilia castra secutae
 Conveniunt. Vos, quae Nilo mutare soletis
 Threicias hyemes, ad mollem serius austrum
 Istis, aves. Numquam tanto se yulture coelum

Induit, aut plures presserunt aera pennae, 835
 Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
 Alite sanguineis stillavit roribus arbor.

Saepe super vultus victoris, et impia signa
 Aut cruor, aut alto defluxit ab aethere tabes,
 Membraque deiecit, iam lassis unguibus, ales. 840

Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
 Inque feras discerptus abit: non intima curant
 Viscera, nec totas avidae sorbere medullas:
 Degustant artus. Latiae pars maxima turbae
 Fastidita iacet: quam sol nimbique diesque 845
 Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.

Thessalia infelix quo tanto crimine tellus
 Laesisti superos, ut te tot mortibus unam,
 Tot scelerum fatis premerent? Quod sufficit
 aevum,

Immemor ut donet belli tibi damna vetustas? 850
 Quae seges infecta surget non decolor herba?
 Quo non Romanos violabis vomere manes?

Ante novae venient acies, scelerique secundo
 Praestabis, nondum siccos hoc sanguine, campos.
 Omnia maiorum vertamus busta licebit, 855

Et stantes tumulos, et qui radice vetusta
 Effudere suas, victis compagibus, urnas:
 Plus cinerum Haemoniae sulcis telluris aratur,

Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
 Nullus ab Emathio religasset litore funem 860
 Navita, nec terram quisquam movisset arator,

Romani bustum populi: fugerentque coloni
 Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
 Nullusque auderet pecori permittere pastor

Vellere surgentem de nostris ossibus herbam: 865
 Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
 Limite, vel glacie, nuda atque ignota iaceres,

Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
 O superi, liceat terras odisse nocentes.

870 Quid totum premitis, quid totum solvitis orbem?
 Hesperiae clades, et flebilis unda Pachyni,
 Et Mutina, et Leucas pueros fecere Philippos.

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Pompeius in fuga ad litus maris devenit. 1—34. Conscendit cymbam, eamque Lesbum dirigi iubet, ubi Cornelia uxor; cuius animi status describitur. 35—49. Appellit ad Lesbum Pompeius. 50—71. Solatur uxorem. 72—85. Respondet Cornelia. 86—105. Mitylenaei Pompeium ad se invitant. 106—127. Ille eos laudat. 128—146. Abit tamen Lesbo cum Cornelia, lugentibus incolis. 147—158. Pompeius nocte in navi sedens loquitur cum gubernatore, quem iubet vitare Thessaliam Italianque, ceterum navis cursum Fortunae committere. 159—201. Sole orto eum assequuntur et Sextus filius, et alii proceres amicique. 202—209. Ex his legat Deiotarum ad Orientis populos, auxilia conquistum. 210—238. Ille igitur, servili habitu indutus, escendit e navi in litus Asiae. 239—243. Pompeius praenavigat Ephesum, Samum, Rhodum, Pamphyliam, Taurum. 244—255. In Cilicia alloquitur comites suos, solatur, suadetque, ut secum ad Parthos Eoasque gentes profisciscantur. Nam Aegyptiorum fidem aut Maurorum esse suspectam. 256—327. Illi renunt, respondetque Lentulus, hortans ut Aegyptum eat. 328—455. Ergo Cyprum tendit. Inde transiecto mari, Pharon praenavigat, et ad Pelusium adpellit. 456—466. Ibi audit, regem in propinquo adesse; ergo flectit iter. Rex autem de Pompeii adventu comperit; ergo concilium convocat. 467—475. In eo concilio Pothinus suadet regi, ut interimat Pompeium. 476—535. Ergo Ptolemaeus Achillam ablegat. 536—538. Apostrophe poetar. 539—560. Achilles parva rate ad Pompeii navem accedens, invitat eum nomine regis, suadetque, ut ratem suam conscendat. Solus ergo conscendit. 561—595. Ibi eum confodiunt Septimius et Achilles. 596—620. Postrema Pompeius facit verba. 621—636. Conqueritur, facinore viso, Cornelia, fugiente navi. 637—662. Septimius Pompeii caput abscidit, Achillaeque tradit. 663—675. Apostrophe. 676—711. Reliquum cadaver in mare proiectum servat Cordus, qui ex insula Cypro Pompeium secutus erat, in litusque adfert, ibique comburit, deinde sepelit ossa, lapidemque imponit cum inscriptione. 712—793. Apostrophe de Pompeii fato, deque Aegypto, illiusque tumulo. 794—872.

Iam super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Haemoniae deserta petens dispendia silvae,
Cornipedem exhaustum cursu, stimulisque ne-
gantem

Magnus agens, incerta fugae vestigia turbat,
Implicitasque errore vias. Pavet ille fragorem 5

Motorum ventis nemorum; comitumque suorum,
Qui post terga ferit, trepidum laterique timentem

Exanimat. Quamvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,

Seque, memor fati, tantae mercedis habere 10
Credit adhuc iugulum, quantum pro Caesaris ipse

Avulsa cervice daret. Deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris

Clara viri facies. Multi Pharsalica castra
Cum peterent, nondum fama prodente ruinas, 15

Occursu stupuere ducis; vertigine rerum
Adtoniti: cladisque suae vix ipse fidelis

Auctor erat. Gravis est Magno, quicumque ma-
lorum

Testis adest. Cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, et obscuro tutus transire per orbem 20

Nomine: sed longi poenas Fortuna favoris
Exigit a misero, quae tanto pondere famae

Res premit adversas, fatisque prioribus urget.
Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,

Actaque lauriferae damnat Sullana iuventae. 25
Nunc et Corycias classes, et Pontica signa

Deiectum meminisse piget. Sic longius aevum
Destruit ingentes animos, et vita superstes

Imperio. Nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, et celeri praevertit tristia leto, 30

Dedecori est Fortuna prior. Quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?

Litora contigerat, per quae Peneius amnis,

- Emathia iam clade rubens, exhibat in aequor.
35 Inde ratis trepidum, ventis et fluctibus impar,
Flumineis vix tuta vadis, evexit in altum:
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii. Cilicum dominus, terraeque Liburnae,
Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
40 Conscia curarum secreta in litora Lesbi
Flectere vela iubes, qua tum tellure latebas
Moestior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiae stares. Tristes praesagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
45 Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abruptae scopulos, extremaque curris
Litora, prospiciens fluctus: nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinae,
Quaerere nec quidquam de fato coniugis audes.
50 En ratis, ad vestros quae tendit carbasa portus,
Quid ferat, ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuntius armorum tristis rumorque sinister.
Victus adest coniux: quid perdis tempora luctus!
Cum possis iam flere, times. Tunc, puppe pro-
pinqua,
55 Prosiluit, crimenque deum crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque premientem
Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
Obvia nox miserae coelum lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia nervis
60 Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta iacet. Iam, fune ligato
Litoribus, lustrat vacuas Pompeius arenas.
Quem postquam famulae propius videre fideles,
Non ultra gemitus tacitos incessere fata
65 Permisere sibi, frustra que ad tollere terra
Semianimem conantur heram: quam pectore
Magnus
Ambit, et adstrictos refovet complexibus artus.

Coeperat in summum revocato sanguine corpus
 Pompeii sentire manus, moestamque mariti
 Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis 70
 Magnus, et immodicos castigat voce dolores:

*Nobile cur robur Fortunae vulnere primo,
 Femina, tantorum titulis insignis avorum,
 Frangis? Habes aditum mansurae in saecula
 famae:*

*Laudis in hoc sexu non legum iura nec arma, 75
 Unica materia est coniux miser. Erige mentem,
 Et tua cum fatis pietas decertet, et ipsum,
 Quod sum victus, ama: nunc sum tibi gloria maior,
 A me quod fasces et quod pia turba senatus
 Tantaque discessit regum manus: incipe Magnum 80
 Sola sequi. Deformis, adhuc vivente marito,
 Summus, et augeri vetitus dolor: ultima debet
 Esse fides, lugere virum. Tu nulla tulisti
 Bello damna meo. Vivit post proelia Magnus,
 Sed Fortuna perit: quod defles, illud amasti. 85*

*Vocibus his correpta viri, vix aegra levavit
 Membra solo, tales gemitu rumpente querelas:
 O utinam in thalamos invisi Caesaris issem
 Infelix coniux, et nulli laeta marito!
 Bis nocui mundo: me pronuba ducit Erinnyes, 90
 Crassorumque umbrae, devotaque manibus illis
 Assyrios in castra tuli civilia casus:*

*Praecipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
 A caussa meliore deos. O maxime coniunx,
 O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat 95
 In tantum Fortuna caput! Cur impia nupsi,
 Si miserum factura fui? Nunc accipe poenas,
 Sed quas sponte luam. Quos it tibi mollius aequor,
 Certa fides regum, totusque paratior orbis,
 Sparge mari comitem. Mallet felicitibus armis 100
 Dependisse caput: nunc clades denique lustra,
 Magne, tuas. Ubicumque iaces, civilibus armis*

- Nostros ulta toros, ades huc, atque exige poenas,
Iulia, crudelis, placataque pellice caesa,*
105 *Magno parce tuo. Sic fata, iterumque refusa
Coniugis in gremium, cunctorum lumina solvit
In lacrimas. Duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessalia confundit lumina Leshos.*
Tunc Mitylenaeum pleno iam litore vulgus
110 *Adfatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit, tanti pignus servasse mariti,
Tu quoque devotos sacro tibi foedere muros,
Oramus, sociosque lares dignare vel una
Nocte tua: fac, Magne, locum, quem cuncta re-
visant*
115 *Saecula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt moenia victo.
Omnia victoris possunt sperare favorem:
Haec iam crimen habent. Quid, quod iacet insula
ponto,
Caesar egetratibus? Procerum pars magna coibit*
120 *Certa loci. Noto reparandam est litore bellum.
Accipe templorum cultus, aurumque deorum:
Accipe, si terris, si puppibus ista iuventus
Aptior est: tota, quantum valet, utere Lesbo.
[Accipe: ne Caesar rapiat, tu victus habeto.]*
125 *Hoc solum crimen merita bene detrahe terrae,
Ne nostram videre fidem felixque secutus,
Et damnassee miser. Tali pietate virorum
Laetus, in adversis, et mundi nomine gaudens,
Esse fidem, Nullum toto mihi, dixit, in orbe*
130 *Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
Ostendi. Tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus: hic sacra domus, carique penates,
Hic mihi Roma fuit. Non ulla in litora puppim
Ante dedi fugiens, saevi cum Caesaris iram*
135 *Iam scirem meritam, servata coniuge, Lesbon,
Non veritus tantam veniae committere vobis*

*Materiem. Sed iam satis est fecisse nocentes:
 Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
 Heu nimium felix aeterno nomine Lesbos!
 Sive doces populos regesque admittere Magnum, 140
 Seu praestas mihi sola fidem. Nam quaerere cer-
 tum est,*

*Fas quibus in terris, ubi sit scelus. Accipe, numen,
 Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum.
 Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
 Non intrare suos, infesto Caesare, portus, 145
 Non exire vetent. Dixit, moestamque carinae
 Imposuit comitem. Cunctos mutare putares
 Tellurem patriumque solum: sic litore toto
 Plangitur, infestae tenduntur in aethera dextrae:
 Pompeiumque minus, cuius Fortuna dolorem 150
 Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
 Ut civem videre suam, discedere cernens
 Ingemuit populus: quam vix, si castra mariti
 Victoris peteret, siccis dimittere matres
 Iam poterant oculis: tanto devinxit amore 155
 Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus,
 Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbae,
 Stantis adhuc fati vixit quasi coniuge victo.*

*Iam pelago medios Titan demissus ad ignes,
 Nec quibus abscondit, nec si quibus exeret orbem, 160
 Totus erat: vigiles Pompeii in pectore curae
 Nunc socias adeunt Romani foederis urbes,
 Et varias regum mentes, nunc invia mundi
 Arva super nimios soles Austrumque iacentis.
 Saepe labor moestus curarum, odiumque futuri 165
 Proiecit fessos incerti pectoris aestus,
 Rectoremque ratis de cunctis consulit astris:
 Unde notet terras; quae sit mensura secandi
 Aequoris in coelo; Syriam quo sidere servet:
 Aut quotus in plastro Libyam bene dirigat ignis. 170
 Doctus ad haec fatur taciti servator Olympi:*

- Signifero quaecumque fluunt labentia coelo,
 Numquam stante polo, miseros fallentia nautas
 Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis*
 175 *Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto,
 Ille regit puppes. Hic cum mihi semper in altum
 Surget, et instabit summis minor Ursa ceruchis;
 Bosporon et Scythiae curvantem litora pontum
 Spectamus. Quidquid descendet ab arbore summa*
 180 *Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
 In Syriae portus tendit ratis. Inde Canopos
 Excipit, Australi coelo contenta vagari
 Stella, timens Borean: illa quoque perge sinistra,
 Trans Pharon, in medio tanget ratis aequore
 Syrtes.*
 185 *Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
 Nostra iubes? Dubio contra cui pectore Magnus,
 Hoc solum toto, respondit, in aequore serva,
 Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
 Puppis, et Hesperiam pelago coeloque relinquis:*
 190 *Cetera da ventis. Comitem pignusque recepi
 Depositum: tunc certus eram, quaelitora vellem;
 Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille
 Iusto vela modo pendentia cornibus aequis
 Torsit, et in laevum puppim dedit, utque secaret,*
 195 *Quas Samiae cautes, et quas Chios asperat, undas,
 Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
 Aequora senserunt motus, aliterque secante
 Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
 Mutavere sonum. Non sic moderator equorum,*
 200 *Dexteriore rota laevum cum circuit axem,
 Cogit inoffensae currus accedere metae.
 Ostendit terras Titan, et sidera texit.
 Sparsus ab Emathia fugit quicumque procella,
 Adsequitur Magnum: primusque a litore Lesbi*
 205 *Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
 Nam neque deiecto fatis, acieque fugato*

Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:
 Terrarum dominos, et sceptrâ Eoa tenentes
 Exsul habet comites. Iubet ire in devia mundi
 Deiotarum, qui sparsa ducis vestigia legit. 210

Quando, ait, *Emathiis amissus cladibus orbis*
Qua Romanus erat, superest, fidissime regum,
Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, et adhuc securum a Caesare Tigrim.

Ne pigeat Magno quaerentem fata, remotas 215
Medorum penetrare domus, Scythicosque recessus,

Et totum mutare diem, vocesque superbo
Arsacidæ perferre meas: Si foedera nobis
Prisca manent, mihi per Latium iurata Tonantem,
Per vestros obstricta magos, implete pharetras, 220
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:

Si vos, o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
Et sequerer duos aeterni Martis Alanos,
Passus Achaemeniis late discurrere campis,
In tutam trepidos nunquam Babylona coegi: 225

Arva super Cyri, Chaldaeique ultima regni,
Qua rapidus Ganges, et qua Nysaeus Hydaspes
Accedunt pelago, Phoebi surgentis ab igne
Ium propior, quam Persis, eram: tamen omnia
vincens

Sustinui nostris nos tantum deesse triumphis: 230
Solus et e numero regum telluris Eoae,
Ex aequo me Parthus adit. Nec munere Magni
Stant semel Arsacidæ. Quis enim post vulnera
cladis

Assyriae iustas Latii compescuit iras?
Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis 235
Excedat claustris vetitam per saecula ripam,
Zeugmaque Pellaeum. Pompeio vincite, Parthi;
Vinci Roma volet. Regem parere iubenti

Ardua non piguit, positisque insignibus aulae
Egreditur, famuli raptos indutus amictus. 240

- In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
 Quanto igitur mundi dominis securius aevum
 Verus pauper agit! Dimisso in litora rege,
 Ipse per Icariae scopulos, Ephesonque relinquens,
 245 Et placidi Colophona maris, spumantia parvae
 Radix saxa Sami: spirat de litore Coe.
 Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relin-
 quit
 Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undae
 Compensat medio pelago. Pamphylia puppi
 250 Occurrit tellus: nec se committere muris
 Ausus adhuc ullis, te primum, parva Phaseli,
 Magnus adit. Nam te metui vetat incola rarus,
 Exhaustaeque domus populis; maiorque carinae,
 Quam tua, turba fuit. Tendens hinc carbasa rursus
 255 Iam Taurum, Tauroque videt Dipsunta cadentem.
 Crederet hoc Magnus, pacem cum praestitit
 undis
 Et sibi consultum? Cilicum per litora tutus
 Parva puppe fugit: sequitur pars magna senatus
 Ad profugum collecta ducem: parvisque Celendris,
 260 Qua portu mittitque rates recipitque Selinus,
 In procerum coetu tandem moesta ora resolvit
 Vocibus his Magnus: *Comites bellique fugaeque,
 Atque instar patriae, quamvis in litore nudo,
 In Cilicum terra, nullis circumdatus armis*
 265 *Consultem, rebusque novis exordia quaeram,
 Ingentes praestate animos: non omnis in arvis
 Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
 Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas
 Excutere. An Libycae Marium potuere ruinae*
 270 *Erigere in fascēs, plenīs et reddere fastis:
 Me pressum leviorē manu Fortuna tenebit?
 Mille meae Graio voluntur in aequore puppes,
 Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
 Quam subvertit, opes. Sed me vel sola tueri*

Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe, 275
Et nomen, quod mundus amat. Vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharon-
que,

Quaenam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum, proceres, arcana mearum
Expromam, mentisque meae quo pondera vergant. 280
Aetas Niliaci nobis suspecta tyranni est.

Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri:
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Imminet Hesperiae, multusque in pectore vano est 285
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
Et Numidas contingit avos: iam supplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana secundo.
Quare agite, Eoum, comites, properemus in or-
bem.

Dividit Euphrates ingentem gurgite mundum, 290
Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
Et polus Assyrias alter noctesque diesque
Vertit, et abruptum est nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus. Regnandi sola voluntas.
Celsior in campis sonipes, et fortior arcus; 295
Nec puer aut senior letales tendere nervos
Segnis, et a nulla mors est incerta sagitta.

Primi Pellaeas arcu fregere sarissas,
Bactraque Medorum sedem, murisque superbam
Assyrias Babylona domos. Nec pila timentur 300
Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, sagittas.
Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
Stridula sed multo saturantur tela veneno.
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine sum- 305
mo est.

O utinam non tanta mihi fiducia saevis
Esset in Arsacidis! Fatis nimis aemula nostris

*Fata movent Medos, multumque in gente deo-
rum est.*

- Effundam populos alia tellure revulsos,*
 310 *Excitosque suis immittam sedibus ortus.*
Quod si nos Eoa fides et barbara fallunt
Foedera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat. Non regna precabor,
Quae feci; sed magna feram solatia mortis
 315 *Orbe iacens alio, nihil haec in membra cruenta,*
Nil socerum fecisse pie. Sed cuncta revolvens
Vitae fata meae, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Maeotida supra!
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
 320 *Quas magis in terras nostrum felicibus actis*
Nomen abit, aut unde redit maiore triumpho?
Roma, favecoeptis: quidenim tibi laetius unquam
Praestiterint superi, quam, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
 325 *Et nostris miscere malis? Cum Caesaris arma*
Concurrant Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassus. Sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis et nobilitate dolendi
 330 *Praecessit, dignasque tulit modo consule voces:*
Siccine Thessalicae mentem fregere ruinae?
Una dies mundi damnavit fata? secundum
Emathiam lis tanta datur? iacet omne cruenti
Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, reliquit
 335 *Parthorum Fortuna pedes? Quid, transfugamundi,*
Terrarum notos tractus coelumque perosus,
Adversosque polos alienaque sidera quaeris,
Chaldaeos culture deos, et barbara sacra,
Parthorum famulus? Quid causa obtenditur
armis
 340 *Libertatis amor? Miserum quid decipis orbem,*
Si servire potes? Te, quem Romana regentem

*Horruit auditu, quem captos ducere reges
 Vidit ab Hyrcanis, Indoque a litore, sitis,
 Deiectum fatis, humilem fractumque videbit,
 Extolletque animos Latium vesanus in orbem, 345
 Se simul, et Romam, Pompeio supplice, mensus?
 Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
 Exiget, ignorans Latiae commercia linguae,
 Ut lachrymis se, Magne, roges. Patimurne pudoris
 Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante 350
 Hesperias, quam Roma suas? Civilibus armis
 Elegit te nempe ducem. Quid vulnera nostra
 In Scythicos spargis populos, cladesque latentes?
 Quid Parthos transire doces? Solatia tanti
 Perdit Roma mali, nullos admittere reges, 355
 Sed civi servire suo. Iuvat ire per orbem
 Ducentem saevas Romana in moenia gentes,
 Signaque ab Euphrate cum Crassis capta se-
 quentem?*

*Qui solus regum, fato celante favorem,
 Defuit Emathiae, nunc tantas ille lacesset 360
 Auditi victoris opes, aut iungere fata
 Tecum, Magne, volet? Non haec fiducia genti est.
 Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
 Nascitur, indomitus bellis, et mortis amator.
 Quidquid ad Eoos tractus, mundique teporem 365
 Labitur, emollit gentes clementia coeli.
 Illic et laxas vestes, et fluxa virorum
 Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
 Sarmaticos inter campos, effusaque plano
 Tigridis arva solo nulli superabilis hosti est 370
 Libertate fugae: sed non, ubi terra tumebit,
 Aspera conscendet montis iuga; nec per opacas
 Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
 Nec franget nando violenti vorticis amnem,
 Nec tota in pugna perfusus sanguine membra 375
 Exiget aestivum calido sub pulvere solem.*

LUCANUS.

M

- Non aries illis, non ulla est machina belli:
 Haud fossas implere valent: Parthoque sequente
 Murus erit, quodcumque potest obstare sagittae.*
 380 *Pugna levis, bellumque fugax, turmaeque va-
 gantes,
 Et melior cessisse loco, quam peller, miles.
 Illita tela dolis, nec Martem comminus unquam
 Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
 Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.*
 385 *Ensis habet vires, et gens quaecumque virorum est,
 Bella gerit gladiis; nam Medos praelia prima
 Exarmant, vacuaeque iubent remeare pharetrae.
 Nulla manus illis, fiducia tota veneni est.
 Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli*
 390 *Cum ferro venisse parum est? Tentare pudendum
 Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
 A terra moriari tua? tibi barbara tellus
 Incumbat, te parva tegant ac vilia busta,
 Invidiosa tamen, Crasso quaerente sepulchrum?*
 395 *Sed tua sors levior, quoniam mors ultima poena est,
 Nec metuenda viris. At non Cornelia letum
 Infando sub rege timet. Non barbara nobis
 Est ignota Venus, quae ritu caeca ferarum
 Polluit innumeris leges, et foedera tetae*
 400 *Coniugibus, thalamique patent secreta nefandi.
 Inter mille nurus epulis vesana meroque
 Regia non ullos exceptos legibus horret
 Concubitus: tot femineis complexibus unum
 Non lassat nox una marem. Iacuer sorores*
 405 *In fratrum thalamis, sacrataque pignora matrum.
 Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
 Oedipodionias infelix fabula Thebas:
 Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
 Nascitur Arsacides? Cui fas implere parentem,*
 410 *Quid rear esse nefas? Proles tam clara Metelli
 Stabit barbarico coniux millesima lecto.*

Quamquam non ulli plus regia, Magne, vacabit,
 Saevitia stimulante, Venus, titulisque virorum.
 Nam quo plura iuvent Parthum portenta, fuisse
 Hanc sciet et Crassi: ceu pridem debita fatis 415
 Assyriis, trahitur cladis captiva vetustae.

Haereat Eoae vulnus miserabile sortis;
 Non solum auxilium funesto a rege petisse,
 Sed gessisse prius bellum civile pudebit.

Nam quod apud populos crimen socerique tuumque 420
 Maius erit, quam quod, nobis miscentibus arma,
 Crassorum vindicta perit? Incurrere cuncti

Debuerant in Bactra duces, et ne qua vacarent
 Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
 Imperii nudare latus, dum perfida Susa 425

In tumulos prolapsa virum, Babylonque iacerent.
 Assyriae paci finem, Fortuna, precamur:

Et si Thessaliae bellum civile peractum est,
 Ad Parthos, qui vicit, eat. Gens unica mundi est,
 De qua Caesareis possim gaudere triumphis. 430

Non tibi, cum gelidum primum transibis Araxen,
 Umbra senis moesti Scythicis confixa sagittis
 Ingeret has voces? Tu, quem post funera nostra

Ultorem cinerum nudae speravimus umbrae,
 Ad foedus pacemque venis? Tunc plurima cladis 435
 Occurrent monimenta tibi: quae moenia trunci

Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
 Obruit Euphrates, et nostra cadavera Tigris
 Detulit in terras, ac reddidit. Ire per ista

Si potes, in media socerum quoque, Magne, se-
 dentem 440

Thessalia placare potes. Quin respicis orbem
 Romanum? Si regna times proiecta sub austro
 Infidumque Iubam, petimus Pharon arvaque Lagi.

Syrtibus hinc Libycis tuta est Aegyptos: at inde
 Gurgite septeno rapidus mare submovet amnis: 445
 Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,

Aut Iovis: in sola tanta est fiducia Nilo.

*Sceptra puer Ptolemaeus habet, tibi debita, Magne,
Tutelae commissa tuae. Quis nominis umbram*

450 *Horreat? Innocua est aetas: nec iura fidemque,
Respectumque deum veteris speraveris aulae.*

*Nil pudet adsuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege novo. Non plura locutus*

Impulit huc animos. Quantum spes ultima rerum

455 Libertatis habet! Victa est sententia Magni.

Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas

Immiserò rates, nullas cui praetulit aras

Undae diva memor Paphiae, si numina nasci

Credimus, aut quemquam fas est coepisse deorum.

460 Haec ubi deseruit Pompeius litora, totos

Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,

Inde maris vasti transverso vertitur aestu:

Nec tenuit gratum nocturno lumine montem,

Infimaque Aegypti pugnaci litora velo

465 Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili

In vada decurrit Pelusiâ septimus amnis.

Tempus erat, quo Libra pāres examinat horas

Non uno plus aequa die, noctique rependit

Lux minor hybernae verni solatia damini.

470 Comperit ut regem Casio se monte tenere,

Flectit iter: nec Phoebus adhuc, nec carbasa
languent.

Iam rapido speculator eques per litora cursu

Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.

Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra

475 Pellaeae coiere domus: quos inter Achoreus

Iam placidus senio, fractisque modestior annis,

(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva

Memphis vana sacris; illo cultore deorum

Lustra suae Phoebes non unus vixerat Apis)

480 Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque.

Sacraque defuncti iactavit pignora patris.

Sed melior suadere malis, et nosse tyrannos,
Ausus Pompeium leto damnassee Pothinus:

Ius et fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes.

Dat poenas laudata fides, cum sustinet, inquit, 485
Quos fortuna premit. Fatis accede, deisque,
Et cole felices; miseros fuge. Sidera terra
Ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.

Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit: evertitque arces respectus honesti. 490

Libertas scelerum est, quae regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. Facere omnia saepe
Non impune licet, nisi cum facis. Exeat aula,
Qui vult esse pius. Virtus et summa potestas
Non coeunt: semper metuet, quem saeva pude-
bunt. 495

Non impune tuos Magnus contemserit annos;
Qui te nec victos arcere a litore nostro
Posse putat. Neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si regnare piget, damnatae redde sorori. 500

Aegyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quidquid non fuerat Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit. Toto iam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit,
Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris. 505

Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora senatus,
Cuius Thessalicas saturat pars magna volucres.

Et metuit gentes, quas uno in sanguine mixtas
Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
Thessaliaeque reus, nulla tellure receptus, 510

Sollicitat nostrum, quem nondum prodidit, orbem.
Iustior in Magnum nobis, Ptolemaee, querelae
Causa data est. Quid sepositam, semperque qui-
tam

Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra

- 515 *Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Haec placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, poenasque tuas? Iam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis sceptrum senatus
Te suadente dedit. Votis tua fovimus arma.*
- 520 *Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, paravi
Non tibi, sed victo. Feriam tua viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? nostri quae te fiducia regni*
- 525 *Huc agit, infelix? Populum non cernis inermem
Arvaeque vix refluo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu, Ptolemaee, potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma iacet? bustum, cineresque movere*
- 530 *Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
Pompeii nunc castra placent, quae deserit orbis?
Nunc victoris opes, et cognita fata lacessis?
Adversis non deesse decet, sed laeta secutos.*
- 535 *Nulla fides umquam miseros elegit amicos.
Adsensere omnes sceleri. Laetatur honore
Rex puer insueto, quod iam sibi tanta licere
Permittant famuli. Sceleri delectus Achilles.
Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,*
- 540 *Et vada testantur iunctas Aegyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. O superi, Nilusne, et barbara Memphis
Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos? Sic fata premunt civilia mundum*
- 545 *Sic Romana iacent? Ullusne in cladibus istis
Est locus Aegypto, Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe servate fidem, civilia bella:
Cognatas praestate manus, externaque monstra
Pellite, si meruit tam claro nomine Magnus*
- 550 *Caesaris esse nefas. Tanti, Ptolemaee, ruinam*

Nominis haud metuis? coeloque tonante, profanas
 Inseruisse manus, impure, ac semivir, audes?
 Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
 Invectus, regumque potens, vindexque senatus,
 Victorisque gener: Phario satis esse tyranno 555
 Quod poterat, Romanus erat. Quid viscera nostra
 Scrutaris gladio? Nescis, puer improbe, nescis,
 Quo tua sit Fortuna loco: iam iure sine ullo
 Nili sceptrum tenes: cecidit civilibus armis,
 Qui tibi regna dedit. 560

Iam vento vela negarat
 Magnus, et auxilio remorum infanda petebat
 Litora: quem contra, non longa vecta biremi,
 Adpulerat scelerata manus: Magnoque patere
 Fingens regna Phari, celsae de puppe carinae
 In parvam iubet ire ratem, litusque malignum 565
 Incusat, bimaremque vadis frangentibus aestum,
 Qui vetet externas terras advertere classes.
 Quod nisi fatorum leges, intentaque iussu
 Ordinis aeterni miserae vicinia mortis
 Damnatum leto traherent ad litora Magnum; 570
 Non ulli comitum sceleris praesagia deerant.
 Quippe, fides si pura foret, si regia Magno,
 Sceptrorum auctori, vera pietate pateret,
 Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
 Sed cedit fatis, classemque relinquere iussus 575
 Obsequitur, letumque iuvat praeferre timori.
 Ibat in hostilem praeceps Cornelia puppim,
 Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
 Quod metuit clades. *Remane, temeraria coniunx,*
Et tu, nate, precor, longeque e litore casus 580
Expectate meos: et in hac cervice tyranni
Explore fidem, dixit. Sed dura vetanti
 Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
 Quo sine me, crudelis, abis? Iterumne relinquor
 Thessalicis submota malis? Numquam omine laeto 585

*Distrahimur miseri. Poteras non flectere puppim,
Cum fugeres, alio, latebrisque relinquere Lesbi,
Omnibus a terris si nos arcere parabas.*

*An tantum in fluctus placeo comes? Haec ubi
frustra*

590 Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,
Nec Magnum spectare potest. Stetit anxia classis
Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque,
Sed ne submissis precibus Pompeius adoret

595 Sceptra sua donata manu. Transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius: qui, pro superum pudor, arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo:
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum

600 Mitior in caedes. Quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello haec dextra va-
casset,

Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?

Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,

Heu, facinus civile tibi. Victoribus ipsis

605 Dedecus, et numquam superum caritura pudore
Fabula; Romanus regi sic paruit ensis,
Pellaeusque puer gladio tibi colla recidit,
Magne, tuo. Qua posteritas in saecula mittet
Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,

610 Qui Bruti dixere nefas? Iam venerat horae
Terminus extremae, Phariamque ablatus in
alnum

Perdiderat iam iura sui. Tunc stringere ferrum
Regia monstra parant. Ut vidit comminus enses,
Involvit vultus, atque, indignatus apertum

615 Fortunae praestare caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, et aeternam fletu corrumpere famam.
At postquam mucrone latus funestus Achilles

Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum,
 Despexitque nefas, servatque immobile corpus, 620
 Seque probat moriens, atque haec in pectore
 volvit:

*Saecula Romanos numquam tacitura labores
 Attendunt, aevumque sequens speculatur ab omni
 Orbe ratem, Phariamque fidem. Nunc consule
 famae.*

*Fata tibi longae fluxerunt prospera vitae: 625
 Ignorant populi, si non in morte probaris,
 An scieris adversa pati. Ne cede pudori,
 Auctoremque dole fati. Quacumque feriris,
 Credemanum soceri. Spargant lacerentque licebit,
 Sum tamen, o superi, felix, nullique potestas 630
 Hoc auferre deo. Mutantur prospera vitae:
 Non fit morte miser. Videt hanc Cornelia caedem,
 Pompeiusque meus. Tanto patientius, oro,
 Claude, dolor, gemitus: natus coniuxque, per-
 emptum*

*Si mirantur, amant. Talis custodia Magno 635
 Mentis erat: ius hoc animi morientis habebat.*

At non tam patiens Cornelia cernere saevum
 Quam perferre nefas, miserandis aethera complet
 Vocibus: O coniunx, ego te scelerata peremi:
*Letiferae tibi caussa morae fuit avia Lesbos, 640
 Et prior in Nili pervenit litora Caesar.
 Nam cui ius alii sceleris? Sed, quisquis in istud
 A superis immisce caput, vel Caesaris irae
 Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
 Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus, 645
 Qua votum est victo. Poenas non morte minores
 Pendat, et ante meum videat caput. Haud ego
 culpa*

*Libera bellorum, quae matrum sola per undas,
 Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
 Victum, quod reges etiam timuere, recepi. 650*

- Hoc merui coniunx, in tuta puppe relinqui?*
Perfide, pārcebas? te fata extrema petente,
Vita digna fui? Moriar, nec munere regis.
Aut mihi praecipitem, nautae, permittite saltum,
 655 *Aut laqueum collo tortosque aptare rudentes:*
Aut aliquis, Magno dignus comes, exigit ensem.
Pompeio praestare potest, quod Caesaris armis
Imputet. O saevi, properantem in fata tenetis?
Vivis adhuc, coniunx, et iam Cornelia non est.
 660 *Iuris, Magne, sui. Prohibent accersere mortem:*
Servor victori. Sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
Permansisse decus sacrae venerabile formae,
 665 *Irataeque deis faciem, nil ultima mortis*
Ex habitu vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput. Nam saevus in ipso
Septimius sceleris maius scelus invenit actu:
Ac reteggit sacros, scisso velamine, vultus
 670 *Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,*
Collaque in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat, caput ense rotare.
At postquam trunco cervix abscisa recessit,
 675 *Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.*
Degener, atque operae, miles Romane, secundae,
Pompeii diro sacrum caput ense recidis,
Ut non ipse feras? Pro summi fata pudoris!
Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
 680 *Regibus hirta coma, et generosa fronte decora*
Caesaries compressa manu est, Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animae, dum lumina nuda rigescunt,
Suffixum caput est, quo nunquam bella iubente
 685 *Pax fuit: hoc leges campumque et rostra mo-*
vebat:

Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
 Nec satis infando fuit hoc vidisse tyranno:
 Vult sceleri superesse fidem. Tunc arte nefanda;
 Submota est capiti tabes: raptoque cerebro
 Exsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto 690
 Humor, et infuso facies solidata veneno est.

Ultima Lageae stirpis, perituraque proles,
 Degener, incestae sceptris cessure sororis,
 Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
 Et regum cineres exstructo monte quiscant, 695
 Cum Ptolemaeorum manes seriemque pudendam
 Pyramides claudant, indignaque Mausolea:
 Litora Pompeium feriunt, truncusque vadosis
 Huc illuc iactatur aquis. Adeone molesta
 Totum cura fuit socero servare cadaver? 700

Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata
 Pertulit: hac illum summo de culmine rerum
 Morte petit, cladesque omnes exegit in uno
 Saeva die, quibus immunes tot praestitit annos:
 Pompeiusque fuit, qui numquam mixta videret 705
 Læta malis: felix nullo turbante deorum,
 Et nullo parcente miser. Semel impulit illum
 Dilata Fortuna manu. Pulsatur arenis,
 Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu,
 Ludibrium pelagi: nullaque manente figura, 710
 Una nota est Magno capitis iactura revulsi.

Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
 Pompeio raptim tumulum Fortuna paravit,
 Ne iaceat nullo, vel ne meliore sepulchro.
 E latebris pavidus decurrit ad aequora Cordus. 715
 Quaestor ab Idalio Cinyraeae litore Cypri
 Infaustus Magni fuerat comes. Ille per umbras
 Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
 Compulit, ut mediis quaesitum corpus in undis
 Duceret ad terram, traheretque ad litora Magnum. 720
 Lucis moesta parum per densas Cynthia nubes

- Praebeat; cano sed discolor aequore truncus
 Conspicitur. Tenet ille ducem complexibus arcis,
 Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
 725 Expectat fluctus, pelagoque iuvante cadaver
 Impellit. Postquam sicco iam litore sedit,
 Incubuit Magno, lacrimasque effudit in onne
 Vulnus, et ad superos, obscuraque sidera fatur:
Non pretiosa petit cumulado ture sepulchra
 730 *Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra*
Ut ferat e membris Eoos fumus odores,
Ut Romana suum gestent pia colla parentem,
Praeferat ut veteres feralis pompa triumphos,
Ut resonent cantu tristi fora, totus ut ignem
 735 *Proiectis moerens exercitus ambiat armis.*
Da vilem Magno plebei funeris arcam,
Quae lacerum corpus siccos effundat in ignes.
Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, o superi, quod non Cornelia fuso
 740 *Crine iacet, subicique facem complexa maritum*
Imperat, extremo sed abest a munere busti
Infelix coniunx, nec adhuc a litore longe est.
Sic fatus, parvos iuvenis procul adspicit ignes,
Corpus vile suis, nullo custode, cremantes.
 745 *Inde rapit flammās, semiustaque robora membris*
Subducens, Quaecumque es, ait, neglecta, nec ulli
Cara tuo, sed Pompeio felicior umbra,
Quod iam compositum violat manus hospita bu-
stum,
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est,
 750 *Cedis et ipsa rogo, paterisque haec damna se-*
pulchri,
Teque pudet, sparsis Pompeii manibus, uri.
Sic fatur, plenusque sinus ardente favilla
Pervolat ad truncum; qui fluctu paene relatus
Litore pendebat. Summas dimovit arenas,
 755 *Et collecta procul lacerae fragmenta carinae*

Exigua trepidus posuit scrobe. Nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra re-
cumbunt:

Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens iuxta flammās: *O maxime, dixit,*
Ductor, et Hesperii maiestas nominis una, 760
Si tibi iactatu pelagi, si funere nullo

Tristior iste rogus; manes animamque potentem
Officiis averte meis: iniuria fati
Hoc fas esse iubet; ne ponti helua quidquam,
Ne fera, ne volucres, ne saevi Caesaris ira 765

Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam,
Romana succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam. 770

Interea parvo signemus litora saxo,
Ut nota sit busti; si quis placare peremptum
Forte volet, plenos et reddere mortis honores:
Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput. Haec ubi
fatus, 775

Excitat invalidas admoto fomite flammās.
Carpitur, et lentum destillat Magnus in ignem,
Tabē fovens bustum. Sed iam percusserat astra
Aurorae praemissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, adtonitus latebras in litore quaerit. 780

Quam metuis, demens, isto pro crimine poenam,
Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa:
I modo securus veniae, fassusque sepulchrum
Posce caput. Cogit pietas imponere finem 785

Officio. Semiusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, et inustis plena medullis
Aequorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo. Tunc, ne levis aura relectos

- 790 Auferret cineres, saxo compressit arenam:
 Nautaque ne bustum religato fune moveret,
 Inscrispit sacrum semiusto stipite nomen:
 HIC SITUS EST MAGNUS. Placet hoc, Fortuna, sepulchrum
 Dicere Pompeii, quo condi maluit illum,
- 795 Quam terra caruisse socer? Temeraria dextra,
 Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
 Includis? Situs est, qua terra extrema refuso
 Pendet in Oceano. Romanum nomen et omne
 Imperium Magno est tumuli modus. Obrue saxa
- 800 Crimine plena deum. Si tota est Herculis Oete,
 Et iuga tota vacant Bromio Nyseia; quare
 Unus in Aegypto Magno lapis? Omnia Lagi
 Arva tenere potest. Si nullo cespite nomen
 Haeserit, erremus populi, cinerumque tuorum,
- 805 Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
 Quod si tam sacro dignaris nomine saxum:
 Adde actus tantos, monimentaue maxima rerum:
 Adde truces Lepidi motus, Alpinaue bella,
 Armaue Sertori, revocato consule, victa,
- 810 Et currus, quos egit eques: commercia tuta
 Gentibus, et pavidos Cilicas maris. Adde subactam
 Barbariem, gentesque vagas, et quidquid in Euro
 Regnorum, Boreaue iacet. Dic, semper ab armis
 Civilem repetisse togam: ter curribus actis
- 815 Contentum patriae multos donasse triumphos.
 Quis capit haec tumulus? Surgit miserabile
 bustum
 Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
 Fastorum: solitumque legi super alta deorum
 Culmina, et extructos spoliis hostilibus arcus,
- 820 Haud procul est ima Pompeii nomen arenâ,
 Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
 Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.

Noxia civili tellus Aegyptia fato,
 Haud equidem inmerito Cumanae carmine vatis
 Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora 825
 Hesperius miles, ripasque aestate tumentes.
 Quid tibi saeva precer pro tanto crimine tellus?
 Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
 Et steriles egeant hibernis imbribus agri,
 Totaque in Aethiopum putres solvaris arenas. 830
 Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
 Semicanesque deos, et sistra iubentia luctus,
 Et quem tu plangens hominem testaris Osirin:
 Tu nostros, Aegypte, tenes in pulvere Manes.
 Tu quoque, cum saevo dederis iam templa ty-
 ranno, 835
 Nondum Pompeii cineres, o Roma, petisti:
 Exsul adhuc iacet umbra ducis. Si saecula prima
 Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
 Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
 Invisa tellure sedent. Quis busta timebit? 840
 Quis sacris dignam movisse verebitur umbram?
 Imperet hoc nobis utinam scelus, et velit uti
 Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,
 Si mihi contingat manes transferre revulsos
 Ausoniam, si tale ducis violare sepulchrum. 845
 Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
 A superis, aut Roma volet feralibus Austris,
 Ignibus aut nimiis; aut terrae tecta moventi:
 Consilio iussuque deum transibis in urbem,
 Magne, tuam, summusque feret tua busta sa-
 cerdos. 850
 Nunc quis ad exustam Cancro torrente Syenen
 Ibit, et imbrifera siccas sub Pleiade Thebas
 Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
 Aut Arabum portus mercis mutator Eoae,
 Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum, 855
 Et cinis in summis forsant turbatus arenis

- Advertet, manesque tuos placare iuvabit,
 Et Casio praeferre Iovi? Nil ista nocebunt
 Famae busta tuae. Templis auroque sepultus
 860 Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
 Hoc tumulo Fortuna iacens. Augustius aris
 Victoris Libyco pulsatur ab aequore saxum.
 Tarpeiis qui saepe deis sua tura negarunt,
 Inclusum fusco venerentur cespite numen.
 865 Proderit hoc olim, quod non mansura sepulcri
 Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
 Pulveris exigui sparget non longa vetustas
 Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
 Argumenta tuae. Veniet felicior aetas,
 870 Qua sit nulla fides saxum monstrantibus illud:
 Atque erit Aegyptus populis fortasse nepotum
 Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

At anima Pompeii, busto relicto, evolat ad piorum sedes, indeque terram despicit, et implet pectora suorum, Bruti et Catonis. 1—23. Brutus, iam totus Pompeianus, cum copiarum reliquiis Corcyram petit. 24—35. Inde Cretam, ac denique Africam, ubi classem Pompeiiprehendunt, in qua Cornelia. 36—50. Illa enim viso Pompeii sepulchro lumentata erat, nolueratque Aegypto abire, hortata Sextum ut ipse in bellum proficisceretur; deinde in imam navis partem se abdiderat. 51—116. Ea ad Cyprum appulerat. Dein ad Africam denovo ad Catonis alteriusque Pompeii filii castra. Ibi Sextus edocet fratrem de nece patris. 117.—145. Ille Aegyptum petere vult. At Cato retinet. 146—166. Cornelia in litus egressa ibi comburit Magni vestes et arma et insignia quae gesserat, loco ut essent cineris sibi; funusque instituit. 167—185. Laudat Pompeium egregia oratione Cato. 186—314. Milites interea Catonis fremunt, belloque abscedere postulant. Et primus Cilix Tarcho; quem carpit Cato. At respondet ei alius ex illis, se Pompeium secutos esse, non civile bellum; velle abire do-

num. 215—254. Indignatur Cato, et oratione eos retinet. 255—293. Exercentur armis milites, expugnantur Cyrenaeorum oppida. 294—299. Regnum deinde Iubae petitur navibus. Syrtis describuntur. 300—318. Tempestas oritur. Ibi aliae naves alio deferuntur. Pars ad Tritonis paludem. 319—347. Depingitur ea regio fabulosa. Sylva ibi olim aurea Hesperidum, fluviusque Letho. 348—367. Hinc classis, syrtibus liberata, in Libyae ora stationem capit. 368—370. At Cato, morae impatiens, suadet egredi in continentem, terraque per arenas iter facere. 371—410. Describitur Libya, et mala iter facientibus ibi perpetienda. Arena conflictantur milites, 411—497. sitim patiuntur. 498—511. Ad Iovis Hammonis veniunt. Describitur eius situs. 512—543. Labienus hortatur ut consulant oraculum. 544—563. At Cato non opus esse ait ei, qui sciatur fortiter moriendum esse forti viro. Ita abeunt templo. 564—586. Pergunt, praecedente Catone; deveniunt ad fontem serpentibus plenum, e quo bibunt, hortante illo, illaesi. 587—618. Quaerit poëta unde tanta in Africae serpentum copia? Ergo facit digressionem de Phorcyadibus Medusaeque, quae describitur. 619—658. Narratur Perseus Gorgoni caput abscidisse, 659—684. deinde per aëra super Libyam volasse, ubi ex cruore Gorgonis destillant serpentes enati sint; qui describuntur. 685—733. Per ea loca dum Cato iter facit, multi a serpentibus interimuntur, quorum mortes enarrantur. 734—838. Queruntur milites. 839—880. Catonis fortitudo constans. 881—889. Lenitur malum a Psyllis, venenum exsugentibus. 890—941. Denique Leptin veniunt. 942—949. Caesar interim, Pompeium quaerens, Hellespontum adit, Troiamque, 950—965. cuius regio describitur; 966—999. deinde Aegyptum. Ibi satellites regius ei obviam venit, Pompeii caput offerens. 1000—1033. Lacrymatur Caesar, quamvis laetus, increpatque satellitem, regemque. Pompeii manes placare iubet. 1034—1108.

**At non in Pharia manes iacuerere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram.
Prosiluit busto, semiustaque membra relinquens,
Degeneremque rogam, sequitur convexa Ton-**
nantis,

**Qua niger astriferis connectitur axibus aer,
Quaque patet terras inter lunaeque meatus;
(Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes aetheris imi**

5

LUCANUS.

N

Ausonio monumenta tenes, portusque quietos
 Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.
 Tum procul ex alto tendentes vela carinae 45
 Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
 An veherent hostes. Praeceptis facit omne ti-
 mendum

Victor, et in nulla non creditur esse carina.
 Ast illae puppes luctus planctusque ferebant,
 Et mala vel duri lacrimas motura Catonis. 50

Nam postquam frustra precibus Cornelia
 nautas

Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus,
 Litoribus Phariis remearet in aequora truncus,
 Ostenditque rogam non iusti flamma sepulchri:
 Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito 55
 Accendisse rogam, gelidosque effusa per artus
 Incubuisse viro? laceros exurere crines?

Membraque dispersi pelago componere Magni?
 Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
 Ossibus et tepida vestes implere favilla? 60

Quidquid ab extincto licuisset tollere busto,
 In templis sparsura deum. Sine funeris ullo
 Ardet honore rogam: manus hoc Aegyptia forsitan
 Obtulit officium grave manibus. O bene nudi
 Crassorum cineres! Pompeio contigit ignis 65

Invidia maiore deum. Similisne malorum
 Sors mihi semper erit? numquam dare busta licebit
 Coniugibus: numquam plenas plangemus ad ur-
 nas?

Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
 Instrumenta, dolor? Non toto pectore portas 70
 Impia Pompeium? non imis haeret imago

Visceribus? Quaerat cineres victura superstes:
 Nunc tamen, hinc longe qui fulget luce maligna
 Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore surgens,
 Ostendit mihi, Magne, tui. Iam flamma resedit, 75

- Pompeiumque ferens vanescit solis ad ortus
 Fumus, et invisi tendunt mihi carbasa venti.
 Non mihi nunc tellus Pompeio si qua triumphos
 Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
 80 Grator: elapsus felix de pectore Magnus;
 Hunc volumus, quem Nilus habet, terraeque no-
 centi
 Non haerere queror: crimen commendat arenas.
 [Linquere, si qua fides, Pelusia litora nolo.]
 Tu pete bellorum casus, et signa per orbem,
 85 Sexte, paterna move: namque haec mandata re-
 liquit
 Pompeius nobis, in nostra condita cura:
 „Me cum fatalis leto damnaverit hora,
 „Excipite, o nati, bellum civile, nec umquam,
 „Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
 90 „Caesaribus regnare vacet. Vel sceptrum, vel urbes
 „Libertate sua validas impellite fama
 „Nominis: has vobis partes, haec arma relinquo.
 „Inveniet classes, quisquis Pompeius in undas
 „Venerit: et noster nullis non gentibus heres
 95 „Bella dabit: tantum indomitos, memoresque pa-
 terni
 „Iuris habete animos. Uni parere decebit,
 „Si faciet partes pro libertate, Catoni.
 Exsolvi tibi, Magne, fidem; mandata peregi.
 Insidiae valuerunt tuae, deceptaque vixi,
 100 Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
 Iam nunc te per inane chaos, per tartara, con-
 iunx,
 Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
 Incertum est: poenas animae vivacis ab ipsa
 Ante feram. Potuit cernens tua vulnera, Magne,
 105 Non fugere in mortem: planctu conscissa peribit,
 Effluet in lacrimas; numquam veniemus ad enses,
 Aut laqueos, aut praecipites per inania iactus.*

Turpe, mori post te solo non posse dolore.
 Sic ubi fata, caput ferali obduxit amictu,
 Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis 110
 Delituit: saevumque arcte complexa dolorem
 Perfruitur lacrimis, et amat pro coniugeluctum.
 Illam non fluctus stridensque rudentibus Euris
 Movit, et exurgens ad summa pericula clamor:
 Votaque sollicitis faciens contraria nautis, 115
 Composita in mortem iacuit, favitque procellis.
 Prima ratem Cypros spumantibus accipit un-
 dis:

Inde tenens pelagus, sed iam moderatior, Euris
 In Libycas egit sedes, et castra Catonis.
 Tristis, ut in multo mens est praesaga timore, 120
 Adspexit patrios comites e litore Magnus,
 Et fratrem: medias praeceps tunc fertur ad undas:
*Dic ubi sit, germane, parens: stat summa caput-
 que*
*Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad
 umbras*

Abstulit? Haec fatur: quem contra talia frater: 125
O felix, quem Fors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocentes
Spectato genitore fero. Non Caesaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinae:
Rege sub impuro, Nilotica rura tenente, 130
Hospitii fretus superis, et munere tanto
In proavos, cecidit, donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Litore Niliaco socerum iam stare putavi. 135
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Adfecere senis, quantum gestata per urbem
Ora ducis, quae transfixo sublimia pilo
Vidimus: haec, fama est, oculis victoris iniqui
Servari; scelerisque fidem quaesisse tyrannum. 140

- Nam corpus Phariaene canes, avidaeque volucres
 Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
 Solverit, ignoro. Quaecumque iniuria fati
 Abstulit hos artus, superis haec crimina dono:*
 145 *Servata de parte queror. Cum talia Magnus
 Audisset: non in gemitus lacrimasque dolorem
 Effudit; iustaque furens pietate profatur:
 Praecipitate rates e sicco litore, nautae;
 Classis in adversos erumpat remige ventos:*
 150 *Ite, duces, mecum: numquam civilibus armis
 Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
 Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
 Non ego Pellaeas arces, adytisque resectum
 Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam:*
 155 *Non mihi Pyramidum tumulis evulsus Amasis,
 Atque alii reges Nilo torrente natabunt;
 Omnia dent poenas nudo tibi, Magne, sepulchra:
 Evolvam busto, iam numen gentibus, Isin,
 Et tectum lino spargam per vulgus Osirin,*
 160 *Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
 Suppositisque deis uram caput. Has mihi poenas
 Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros,
 Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque tenebis
 Aegyptum, populis, genitor, superisque fugatis.*
 165 *Dixerat, et classem saevas rapiebat in undas.
 Sed Cato laudatam invenis compescuit iram.*
 Interea totis, audito funere Magni,
 Litoribus sonuit percussus planctibus aether:
 Exemploque carens, et nulli cognitus aevo
 170 *Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
 Sed magis, ut visa est lacrimis exhausta, solutas
 In vultus effusa comas, Cornelia puppi
 Egrediens, rursus geminato verberare plangunt
 Ut primum in sociae pervenit litora terrae,*
 175 *Collegit vestes, miserique insignia Magni,
 Armaque, et impressas auro, quas gesserat olim,*

Exuvias, pictasque togas, velamina summo
 Ter conspecta Iovi, funestoque intulit igni.
 Ille fuit miserae Magni cinis. Accipit omnis
 Exemplum pietas, et toto litore busta 180
 Surgunt, Thessalicis reddentia manibus ignem.
 Sic, ubi depastis submittere gramina campis,
 Et renovare parans hibernas Apulus herbas,
 Igne foveat terras, simul et Garganus, et arva
 Vulturis, et calidi lucent buceta Matini. 185

Non tamen ad Magni pervenit gratius umbras,
 Omne quod in superos audet convicia vulgus,
 Pompeiumque deis obicit, quam pauca Catonis
 Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
 Civis obit, inquit, multo maioribus impar 190
 Nosse modum iuris, sed in hoc tamen utilis aevo,
 Cui non ulla fuit iusti reverentia: salva
 Libertate potens, et solus plebe parata
 Privatus servire sibi, rectorque senatus,
 Sed regnantis, erat. Nil belli iure poposcit: 195
 Quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari.
 Immodicas possedit opes: sed plura retentis
 Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
 Praetulit arma togae: sed pacem armatus amavit.
 Iuvit sumta ducem, iuvit dimissa potestas. 200
 Casta domus, luxuque carens, corruptaque num-
 quam

Fortuna domini. Clarum et venerabile nomen
 Gentibus, et multum nostrae quod proderat urbi.
 Olim vera fides, Sulla Marioque receptis,
 Libertatis obit: Pompeio rebus adempto, 205
 Nunc et ficta perit. Non iam regnare pudebit:
 Nec color imperii, nec frons erit ulla senatus.
 O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
 Et cui quaerendos Pharium scelus obtulit enses!
 Forsitan in soceri potuisset vivere regno. 210
 Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.

*Et mihi, si fatis aliena in iura venimus,
Da talem, Fortuna, Iubam. Non deprecor hosti
Servari, dum me servet cervice recisa.*

- 215 Vocibus his maior, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. Tremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellicque piget post funera Magni:
Cum Tarcondimotus linquendi signa Catonis
- 220 Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Litus in extremum, tali Cato voce notavit:
*O numquam pacate Cilix, iterumne rapinas
Vatis in aequoreas? Magnum Fortuna removit:
Iam pelago pirata redis.* Tunc respicit omnes
- 225 In coetu motuque viros: quorum unus, aperta
Mente fugae, tali compellat voce regentem:
*Nos, Cato, da veniam, Pompeii duxit in arma,
Non belli civilis, amor, partesque favore
Fecimus. Ille iacet, quem paci praelulit orbis,*
- 230 *Causaque nostra perit. Patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnae,
Nec Pompeius erit? Perierunt tempora vitae,
Mors eat in tutum: iustas sibi nostra senectus*
- 235 *Prospiciat flammās. Bellum civile sepulchra
Vix ducibus praestare potest. Non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi saeva mi-*
natur,
*Aut Scythicum Fortuna iugum: sub iura togati
Civis eo. Quisquis Magno vivente secundus,*
- 240 *Hic mihi primus erit: sacris praestabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, ha-*
bebo:
*Nullum, Magne, ducem. Te solum in bella secutus,
Post te fata sequor: neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur*
- 245 *Caesaris: Emathium sparsit victoria ferrum.*

*Clausa fides miseris, et tota solus in orbe est,
 Qui velit ac possit victis praestare salutem.
 Pompeio, scelus est bellum civile, perempto,
 Quo fuerat vivente, fides. Si publica iura,
 Si semper patriam sequeris, Cato, signa petamus, 250
 Romanus quae consul habet. Sic ille profatus
 Insiluit puppi, iuvenum comitante tumultu.
 Actum Romanis fuerat de rebus, et omnis
 Indiga servitii fervebat litore plebes.*

*Erupere ducis sacro de pectore voces: 255
 Ergo pari voto gessisti bella, iuventus,
 Tu quoque pro dominis, et Pompeiana fuisti,
 Non Romana manus? Quod non in regna laboras,
 Quod tibi, non ducibus, vivis morerisque, quod
 orbem*

*Adquiris nulli, quod iam tibi vincere tutum est, 260
 Bella fugis, quaerisque iugum cervice vacante,
 Et nescis sine rege pati. Nunc causa pericli
 Digna viris. Vestro potuit Pompeius abuti
 Sanguine: nunc patriae iugulos ensesque negalis,
 Cum prope libertas? Unum Fortuna reliquit 265
 Iam tribus e dominis. Pudeat: plus regia Nili
 Contulit in leges, et Parthi militis arcus.*

*Ite, o degeneres, Ptolomaei munus et arma
 Spernite. Quis vestras ulla putet esse nocentes
 Caede manus? Credet faciles sibi terga dedisse, 270
 Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
 Vadite securi: meruistis iudice vitam*

*Caesare, non armis, non obsidione subacti.
 O famuli turpes, domini post fata prioris
 Itis ad heredem. Cur non maiora mereri, 275
 Quam vitam veniamque libet? Rapiatur in undas
 Infelix Magni coniux, prolesque Metelli:
 Ducite Pompeios: Ptolemaei vincite munus.*

*Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
 Non parva mercede dabit. Sciet ista iuventus 280*

Cervicis precio bene se mea signa secutam.

Quin agite, et magna meritum cum caede parate:

Ignavum scelus est tantum fuga. Dixit: et omnes

Haud aliter medio revocavit ab aequore puppes,

285 Quam simul effetas linquunt examina ceras,

Atque oblita favi non miscent nexibus alas,

Sed sibi quaeque volat, nec iam degustat amarum

Desidiosa thymum: Phrygii sonus increpat aeris,

Attonitae posuere fugam, studiumque laboris

290 Floriferi repetunt, et sparsi mellis amorem:

Gaudet in Hyblaeo securus gramine pastor

Divitias servasse casae: sic voce Catonis

Inculcata viris iusti patientia Martis.

Iamque actu belli non doctas ferre quietem

295 Constituit mentes, serieque agitare laborum.

Primum litoreis miles lassatur arenis:

Proximus in muros, et moenia Cyrenarum

Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:

Poenaque de victis sola est, vicisse, Catoni.

300 Inde peti placuit Libyci contermina Mauris

Regna Iubae, sed iter mediis natura vetabat

Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.

Syrtes, vel primam mundo natura figuram

Cum daret, in dubio pelagi terraeque reliquit;

305 (Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundæ

Acciperet, nec se defendit ab aequore tellus,

Ambigua sed lege loci iacet invia sedes;

Aequora fracta vadis, abruptaque terra profundo,

Et post multa sonant proiecti litora fluctus.

310 Sic male deseruit, nullosque exegit in usus

Hanc partem natura sui.) vel plenior alto

Olim Syrtis erat, pelago penitusque natabat:

Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,

Aequora subduxit zonae vicina perustae:

315 Et nunc pontus adhuc Phoebo siccante repugnat.

Mox ubi damnosum radios admoverit aevum,

Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda superne
 Innatat, et late periturum deficit aequor.
 Ut primum remis actum mare propulit omne
 Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster 320
 In sua regna furens: tentatum classibus aequor
 Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas
 Egit, et illato confregit litore pontum.
 Tum quarum recto deprendit carbasa malo
 Eripuit nautis, frustra que rudentibus ausis 325
 Vela negare Noto, spatium vicere carinae,
 Atque ultra proram tumuit sinus. Omnia si quis
 Providus antennae suffixit lintea summae,
 Vincitur, et nudis avertitur armamentis.
 Sors melior classi, quae fluctibus incidit altis, 330
 Et certo iactata mari. Quaecumque levatae
 Arboribus caesis flatum effugere prementem:
 Abstulit has ventis liber contraria volvens
 Aestus, et obnixum victor detrudit in austrum.
 Has vada destituunt, atque interrupta profundo 335
 Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
 Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
 Tunc magis impactum brevibus mare, terraque
 saevit
 Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
 Saepe tamen cumulos fluctus non vincit arenae. 340
 Eminent in tergo pelagi procul omnibus arvis,
 Inviolatus aqua, sicci iam pulveris agger;
 Stant miseri nautae, terraeque haerente carina,
 Litora nulla vident. Sic partem intercipit aequor:
 Pars ratium maior regimen clavumque secuta est, 345
 Tuta fuga, nautasque loci sortita peritos,
 Torpentem Tritonos adit illaesa paludem.
 Hanc, ut fama, deus, quem toto litore pontus
 Audit ventosa perflantem marmora concha,
 Hanc et Pallas amat, patrio quae vertice nata 350
 Terrarum primam Libyen (nam proxima coelo est,

Ut probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta
 Voltus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
 Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.

355 Quam iuxta Lethon tacitus praelabitur amnis,
 Infernis, ut fama, trahens obliviam venis:
 Atque insopiti quondam tutela draconis,
 Hesperidum pauper spoliatus frondibus hortus:
 Invidus annoso qui famam derogat aëvo,

360 Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva,
 Divitiisque graves et fulvo germine rami:
 Virgineusque chorus nitidi custodia luci,
 Et numquam somno damnatus lumina serpens,
 Robora complexus rutilo curvata metallo.

365 Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
 Alcides: passusque inopes sine pondere ramos
 Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.
 His igitur depulsa locis, eiectaque classis
 Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas:

370 Sed duce Pompeio Libyae melioris in oris
 Mansit. At impatiens virtus haerere Catonis
 Audet in ignotas agmen committere gentes,
 Armorum fidens, et terra cingere Syrtim.
 Haec eadem suadebat hiems, quae clauserat aë-
 quor,

375 Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes:
 Ut neque sole viam, nec duro frigore saevam,
 Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
 Atque ingressurus steriles, sic fatur, arenas:

O quibus una salus placuit mea castra secutis

380 *Indomita cervice mori, componite mentes*
Ad magnum virtutis opus summosque labores.
Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
Qua nimius Titan, et rarae in fontibus undae,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva.

385 *Durum iter ad leges, patriaeque ruentis amorem*
Per mediam Libyen veniant, atque invia tentent

*Si quibus in nullo positum est evadere voto,
 Si quibus ire sat est. Neque enim mihi fallere
 quemquam
 Est animus, tectoque metu perducere vulgus.
 Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent, 390
 Qui, me teste, pati vel quae tristissima, pulchrum
 Romanumque putant. At qui sponsore salutis
 Miles eget, capiturque animae dulcedine, vadat
 Ad dominum meliore via. Dum primus arenas
 Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam, 395
 Me calor aethereus feriat, mihi plena veneno
 Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
 Praetentate meo: sitiati, quicumque bibentem
 Viderit: aut umbras nemorum quicumque pe-
 tentem,*

*Aestuet: aut equitem peditum praecedere turmas, 400
 Deficiat; si quo fuerit discrimine notum,
 Dux an miles eam. Serpens, sitis, ardor, arenae,
 Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.
 Laetius est, quoties magno sibi constat, honestum.
 Sola potest Libye turbam praestare malorum, 405
 Ut deccat fugisse viros. Sic ille paventes
 Incendit virtute animos, et amore laborum,
 Irreducemque viam deserto limite carpit:
 Et sacrum parvo nomen clausura sepulchro
 Invasit Libye securi fata Catonis. 410*

*Tertia pars rerum Libye, si credere famae
 Cuncta velis: at si ventos coelumque sequaris,
 Pars erit Europae. Neque enim plus litora Nili,
 Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus absunt:
 Unde Europa fugit Libyen, et litora flexu 415
 Oceano fecere locum: sed maior in unam
 Orbis abit Asiam. Nam cum communiter istae
 Diffundant Zephyrum, Boreae latus illa sinistrum
 Contingens, dextrumque Noti, descendit in ortus,
 Eurum sola tenens. Libyae quod fertile terrae est, 420*

Vergit in occasus: sed et haec non fontibus ullis
Solvitur: Arcteos raris Aquilonibus imbres
Accipit, et nostris reficit sua rura serenis.

In nullas vitiatur opes; non aere, neque auro

- 425 Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra est. Tantum Maurusia genti
Robora divitiae, quarum non noverat usum:
Sed citri contenta comis vivebat, et umbris.

In nemo ignotum nostrae venere secures,

- 430 Extremoque epulas mensasque petivimus orbe.
At quaecumque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio porrecta die, vicina perusti
Aetheris, exurit messes, et pulvere Bacchum
Enecat, et nulla putris radice tenetur.

- 435 Temperies vitalis abest: et nulla sub illa
Cura Iovis terra est: natura deside torpet
Orbis, et immotis annum non sentit arenis
Hoc tam segnes solum raras tamen exserit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto

- 440 Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit. Nam litoreis populator arenis

Imminet, et, nulla portus tangente carina,

Novit opes. Sic cum toto commercia mundo

Naufragiis Nasamones habent. Hac ire Catonem

- 445 Dura iubet virtus. Nunc securi iuventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Aequoreos est passa metus. Nam litore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius accipit Austrum:
Et terrae magis ille nocens. Non montibus illum

- 450 Adversis frangit Lybie, scopulisque repulsum
Dissipat, et liquidas e turbine solvit in auras:
Nec ruit in silvas, annosaeque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque metu
Aeoliam rabiem totis exercet habenis:

- 455 Et non imbriferam contorto pulvere nubem

In flexum violentus agit: pars plurima terrae

Tollitur, et numquam resoluta vertice pendet.
 Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
 Discussasque domos: volitantque a culmine raptae
 Detecto Garamante casae. Non altius ignis 460
 Rapta vehit: quantumque licet consurgere fumo,
 Et violare diem, tantus tenet aera pulvis.
 Tum quoque Romanum solito violentius agmen
 Adgreditur, nullusque potest consistere miles,
 Instabilis raptis etiam, quas calcit, arenis. 465
 Concuteret terras orbemque a sede moveret,
 Si solida Libye compage et pondere duro
 Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
 Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
 Nusquam luctando stabilis manet: imaque tellus 470
 Stat, quia summa fugit. Galeas et scuta virorum
 Pilaque contorsit violento spiritus actu,
 Intentusque tulit magni per inania coeli.
 Illud in externa fors an longeque remota
 Prodigium tellure fuit: delapsaque coelo 475
 Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
 A superis demissa putant. Sic illa profecto.
 Sacrifico cecidere Numae, quae lecta iuventus
 Patricia cervice movet: spoliaverat Auster
 Aut Boreas populos ancilia nostra ferentes. 480
 Sic orbem torquente Noto Romana iuventus
 Procubuit, metuensque rapi, constrinxit amictus,
 Inseruitque manus terrae: nec pondere solo,
 Sed nisu iacuit, vix sic immobilis Austro:
 Qui super ingentes cumulos involvit arenae, 485
 Atque operit tellure viros. Vix tollere miles
 Membra valet, multo congestu pulveris haerens.
 Adligat et stantes adfusae magnus arenae
 Agger, et immoti terra surgente tenentur.
 Saxa tulit penitus discussis proruta muris, 490
 Effuditque procul, miranda sorte malorum:
 Qui nullas videre domos, videre ruinas.

- Iamque iter omne latet: nec sunt discrimina terrae
 Ulla, nisi aetheriae medio velut aequore flammae.
- 495 Sideribus novere vias: nec sidera nota
 Ostendit Libycae finitor circulus orae,
 Multaque devexo terrarum margine celat.
 Utque calor solvit, quem torserat aera ventus,
 Incensusque dies, manant sudoribus artus:
- 500 Arent ora siti: | conspecta est parva maligna
 Unda procul vena: quam vix e pulvere miles
 Corripiens, patulum galeae confudit in orbem,
 Porrexitque duci. Squalebant pulvere fauces
 Cunctorum: minimumque tenens dux ipse liquoris
- 505 Invidiosus erat. *Mene, inquit, degener, unum
 Miles, in hac turba vacuum virtute putasti?
 Usque adeo mollis, primisque caloribus impar
 Sum visus? Quanto poena tu dignior ista es,
 Qui, populo sitiente, bibas!* Sic concitus ira
- 510 Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.
 Ventum erat ad templum, Libycis quod gen-
 tibus unum
 Inculti Garamantes habent: stat sortifer istic
 Iupiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
 Aut similis nostro, sed tortis cornibus Hammon.
- 515 Non illic Libycae posuerunt ditia gentes
 Templi: nec Eois splendent donaria gemmis,
 Quamvis Aethiopum populis, Arabumque beatis
 Gentibus, atque Indis unus sit Iupiter Hammon,
 Pauper adhuc deus est, nullis violata per aevum
- 520 Divitiis delubra tenens: morumque priorum
 Numen Romano templum defendit ab auro.
 Esse locis superos, testatur silva, per omnem
 Sola virens Libyen. Nam quidquid pulvere sicco
 Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
- 525 Ignorat frondes: solus nemus extulit Hammon.
 Silvarum fons caussa loco, qui putria terrae
 Adligat, et domitas unda connectit arenas.

Sic quoque nil obstat Phoebus, cum cardine summo
 Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
 Tam brevis in medium radiis compellitur umbra. 530
 Depresum est hunc esse locum, qua circulus alti
 Solstitii medium signorum percutit orbem.

Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
 Rectior, aut Aries donat sua tempora Librae,
 Aut Astraëa iubet lentos descendere Pisces. 535
 Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinus ar-

dens

Humidus Aegoceros: nec plus Leo tollitur Urna.
 At tibi, quaecumque es Libycogens igne diremta,
 In Noton umbra cadit, quae nobis exit in Arcton.
 Te segnis Cynosura subit: tu sicca profundo 540
 Mergi plaustra putas, nullumque in vertice summo
 Sidus habes immune mari, procul axis uterque est,
 Et fuga signorum medio rapit omnia caelo.

Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
 Cornigerique Iovis monitu nova fata petebant 545
 Sed Latio cessere duci: comitesque Catonem
 Orant, exploret Libycum memorata per orbem
 Numina, de fama tam longi iudicet aevi.

Maximus hortator scrutandi voce deorum
 Eventus Labienus erat. Sors obtulit, inquit, 550
 Et Fortuna viae tam magni numinis ora

Consiliumque dei: tanto duce possumus uti
 Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
 Nam cui crediderim superos arcana daturos
 Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni? 555

Certe vita tibi semper directa supernas
 Ad leges, sequerisque deum. Datur, ecce, loquendi
 Cum Iove libertas: inquire in fata nefandi
 Caesaris, et patriae venturos excute mores:
 Iure suo populis uti, legumque licebit, 560

An bellum civile perit. Tua pectora sacra
 Voce reple: durae semper virtutis amator

LUCANUS.

O

Quaere quid est virtus, et posce exemplar honesti.

- Ille deo plenus, tacita quem mente gerēbat,
 565 Effudit dignas adytis e pectore voces:
*Quid quaeri, Labiēne, iubes? An liber in armis
 Occubuisse velim potius, quam regna videre?
 An sit vita nihil, et longa? an differat aetas?
 An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat*
 570 *Opposita virtute minas? laudandaque velle
 Sit satis, et numquam successu crescat honestum?
 Scimus, et haec nobis non altius inseret Hammon.
 Haeremus cuncti superis, temploque tacente,
 Nil agimus nisi sponte dei: nec vocibus ullis*
 575 *Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor
 Quidquid scire licet: steriles nec legit arenas,
 Ut eaneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
 Estque dei sedes, ubi terra, et pontus, et aer,
 Et coelum, et virtus. Superos quid quaerimus
 ultra?*
 580 *Iuppiter est, quodcumque vides, quodcumque mo-
 veris.*
*Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
 Casibus ancipites: me non oracula certum,
 Sed mors certa facit: pavido fortique cadendum
 est.*
Hoc satis est dixisse Iovem. Sic ille profatur:
 585 *Servataque fide templi discedit ab aris,
 Non exploratum populis Hammona relinquens.*
 Ipse manu sua pila gerens, praecedit anhelī
 Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
 Non iubet: et nulla vehitur cervice supinus,
 590 *Carpentoque sedens. Somni parcissimus ipse est,
 Ultimus haustor aquae. Cum tandem fonte reperto
 Indiga conatur laticis potare iuventus,
 Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
 Fama bonis, et si successu nuda remoto*
 595 *Inspicitur virtus, quidquid laudamus in ullo*

Maiorum, Fortuna fuit. Quis Marte secundo,
 Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
 Hunc ego per Syrtes, Libyaeque extrema tri-
 umphum

Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
 Scandere Pompeii, quam frangere colla Iugur-
 thae. 600

Ecce parens verus patriae, dignissimus aris,
 Roma, tuis; per quem numquam iurare pudebit,
 Et quem, si steteris umquam cervice soluta,
 Tunc olim factura deum. Iam spissior ignis,
 Et plaga, qua nullam superi mortalibus ultra 605
 A medio fecere die, calcatur, et unda

Rarior. Inventus mediis fons unus arenis,
 Largus aquae: sed quem serpentum turba tonebat,
 Vix capiente loco. Stabant in margine siccae
 Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis. 610

Ductor, ut adspexit perituros fonte relicto,
 Adloquitur: *Vana specie conterriti leti,
 Ne dubita, miles, tutos haurire liquores:
 Noxia serpentum est admixto sanguine pestis:
 Morsu virus habent, et fatum dente minantur:* 615
Pocula morte carent. Dixit, dubiumque venenum
 Hausit: et in tota Libyae fons unus arena
 Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.

Cur Libycus tantis exundet pestibus aer
 Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti 620

Miscuerit natura solo, non cura laborque
 Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
 Fabula pro vera decepit saecula caussa.
 Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
 Accipit Oceanum demisso sole calentem, 625

Squalebant late Phorcynidos arva Medusae,
 Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
 Sed dominae vultu conspectis aspera saxis.
 Hoc primum natura nocens in corpore saevas

- 630 **Eduxit pestes: illis e faucibus angues**
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineae qui more comae per terga soluti,
Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusae.
Surgunt adversa subrectae fronte colubrae,
- 635 **Vipereumque fluit, depexo crine, venenum.**
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet. Nam rictus oraque monstri
Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? Rapuit dubitantia fata,
- 640 **Praevenitque metus: anima periure retenta**
Membra, nec emissae riguere sub ossibus umbrae.
Eumenidum crines solos movere furores:
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram;
- 645 **Hoc monstrum timuit genitor numenque secundum**
Phorcus aquis, Cetoque parens, ipsaeque sorores
Gorgones: hoc potuit coelo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque abducere terram.
E coelo volucres subito cum pondere lapsae:
- 650 **In scopulis haesere ferae: vicina colentes**
Aethiopum totae riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonis angues.
Illa sub Hesperiiis stantem Titana columnis
- 655 **In cautes Atlanta dedit: coeloque timente**
Olim Phlegraeos, stantes serpente, gigantes,
Erexit montes, bellumque immane deorum
Pallados in medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaes, et divite nimbo
- 660 **Ortum Pharrhasiae vexerunt Persea pennae**
Arcados auctoris citharae, liquidaeque palaestrae
Et subitus praepes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri iam caede rubentem,
[Ab Iove dilectae fuso custode iuvencae:]

Auxilium volucris Pallas tulit innuba fratri, 665
 Pacta caput monstri: terraeque in fine Libyssae
 Persea Phoebeos converti iussit ad ortus,
 Gorgonis averso sulcantem regna volatu:
 Et clypeum laevae fulvo dedit acre nitentem,
 In quo saxificam iussit spectare Medusam. 670
 Quam sopor aeternam tracturus morte quietem
 Obruit haud totam: vigilat pars magna comarum,
 Defenduntque caput praetenti crinibus hydri:
 Pars iacet in medios vultus, oculique tenebras.
 Ipsa regit trepidum Pallas, dextraque tremante 675
 Perseos aversi Cyllenida dirigit harpen,
 Lata colubriferi rumpens confinia colli.
 Quos habuit vultus hamati vulnere ferri
 Caesa caput Gorgon: quanto spirasse veneno
 Ora rear! quantumque oculos effundere mortis! 680
 Nec Pallas spectare potest: vultusque gelassent
 Perseos adversi, si non Tritonia densos
 Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
 Aliger in coelum sic, rapta Gorgone, fugit.
 Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat 685
 Aethera, si medias Europae scinderet urbes;
 Pallas frugiferas iussit non laedere terras,
 Et parci populis. Quis enim non praepete tanto
 Aethera respiceret? Zephyro convertitur ales,
 Itque super Libyen, quae, nullo consita cultu, 690
 Sideribus Phoeboque vacat: premit orbita solis,
 Exuritque solum: nec terra celsior ulla
 Nox cadit in coelum, lunaeque meatibus obstat,
 Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
 Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram. 695
 Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli
 Arva bono, virus stillantis tabe Medusae
 Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
 Quos calor adiuvit, putrique incoxit arenae.
 Hic, quae prima caput movit de pulvere tabes, 700

- Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
705 Sponte sua, Niloque tenuis metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycae mortes, et fecimus Aspida mercem.
At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens Haemorrhoids explicat orbes:
710 Natus et ambiguae coleret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri:
Et semper recto lapsurus limite Cenchris:
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
715 Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodytes: spinaque vagi torquente Cerastae:
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: et torrida Dipsas:
Et gravis in geminum vergens caput Amphisbaena:
720 Et Natrix violator aquae, Iaculique volucres,
Et contentus iter cauda sulcare Parias:
Oraque distendens avidus spumantia Prester:
Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps:
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
725 Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, et in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore, Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa, ducitis altum
730 Aera cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatium est elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato milite siccum
735 Emetitur iter, tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.

Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum,
 Torta caput retro, Dipsas calcata momordit.
 Vix dolor aut sensus dentis fuit: ipsaque leti
 Fons caret, invidia: nec quidquam plaga minatur. 740
 Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
 Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
 Ebibit humorem circum vitalia fusum
 Pestis, et in sicco linguam torrere palato
 Coepit; defessos iret qui sudor in artus 745
 Non fuit, atque oculos lacrymarum vena refugit.
 Non decus imperii, non moesti iura Catonis
 Ardentem tenere virum, quin spargere signa
 Audcret, totisque furens exquireret agris,
 Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum. 750
 Ille vel in Tanain missus Rhodanumque Padumque,
 Arderet, Nilumque bibens per rura vagantem.
 Accessit morti Libye, fatisque minorem
 Famam Dipsas habet, terris adiuta perustis.
 Scrutatur venas penitus squalentis arenae: 755
 Nunc redit ad Syrtes, et fluctus accipit ore:
 Aequareusque placet, sed non sibi sufficit, humor.
 Nec sentit fatigue genus, mortemque veneni,
 Sed putat esse sitim, ferroque aperire tumentes
 Sustinuit venas, atque os implere cruore. 760
 Iussit signa rapi propere Cato: discere nulli
 Permissum est hoc posse sitim. Sed tristior illa
 Mors erat ante oculos: miserique in crure Sabelli
 Seps stetit exiguus, quem flexo dente tenacem
 Avulsitque manu, piloque adfixit arenis. 765
 Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentae
 Tantum mortis habet. Nam plagae proxima circum
 Fugit rapta cutis, pallentiaque ossa retextit.
 Iamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus;
 Membra natant sanie: surae fluxere: sine ullo 770
 Tegmine poples erat: femorum quoque musculus
 omnis

- Liquitur, et nigra distillant inguina tabe.
 Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
 Viscera: nec, quantum toto de corpore debet,
 775 Effluit in terras: saevum sed membra venenum
 Decoquit; in minimum mors contrahit omnia virus.
 Vincula nervorum, et laterum contexta, cavumque
 Pectus, et abstrusum fibris vitalibus, omne
 Quidquid homo est, aperit pestis. Natura profana
 780 Morte patet: manant humeri fortesque lacerti:
 Colla caputque fluunt. Calido non ocius Austro
 Nix resoluta cadit, nec solem cera sequetur.
 Parva loquor, corpus sanie stillasse perustum;
 Hoc et flamma potest: sed quis rogos abstulit
 ossa?
 785 Haec quoque discedunt, putresque secuta me-
 dullas,
 Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
 Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est:
 Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
 Ecce subit facies leto diversa fluenti.
 790 Nasidium Marsi cultorem torridus agri
 Percussit Prester. Illi rubor igneus ora
 Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
 Miscens cuncta tumor toto iam corpore maior:
 Humanumque egressa modum super omnia mem-
 bra
 795 Efflatur sanies: late pollente veneno,
 Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
 Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
 Spumeus accenso non sic exundat aheno
 Undarum cumulus: nec tantos carbasa Coro
 800 Curvavere sinus. Tumidos iam non capit artus
 Informis globus, et confuso pondere truncus.
 Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
 Haud impune feris, non ausi tradere busto,
 Nondum stante modo, crescens fugere cadaver.

Sed maiora parant Libycae spectacula pestes. 805

Impressit dentes Haemorrhoids aspera Tullo,

Magnanimo iuveni, miratorique Catonis.

Utque solet pariter totis se effundere signis

Corycii pressura croci, sic omnia membra

Emisere simul rutilum pro sanguine virus. 810

Sanguis erant lacrymae: quaecumque foramina
novit

Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,

Et patulae nares: sudor rubet: omnia plenis

Membra fluunt venis: totum est pro vulnere
corpus.

At tibi, Leve miser, fixus praecordia pressit 815

Niliaca serpente cruor: nulloque dolore

Testatus morsus, subita caligine mortem

Accipis, et Stygias somno descendis ad umbras.

Non tam veloci corrumpunt pocula leto,

Stipite quae diro virgas mentita Sabinas 820

Toxica fatilegi carpunt matura Sabaei.

Ecce procul saevus sterilis se robore trunci

Torsit, et immisit (iaculum vocat Africa) serpens:

Perque caput Paulli transactaque tempora fugit.

Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum. 825

Depremsum est, quae funda rodat, quam lenta vo-
larent,

Quam segnis Scythicae strideret arundinis aer.

Quid prodest miseri Basiliscus cuspidē Murri

Transactus? Velox currit per tela venenum,

Invaditque manum: quam protinus ille relecto 830

Ense ferit, totoque simul demittit ab armo:

Exemplarque sui spectans miserabile leti

Stat tutus, pereunte manu. Quis fata putaret

Scorpion, aut vires maturae mortis habere?

Ille minax nodis, et recto verberare saevus, 835

Teste tulit coelo victi decus Orionis.

Quis calcare tuas metuat, Solpuga, latebras?

Et tibi dant Stygiae ius in sua fila sorores.

Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem:

840 Suspecta est miseris in qua tellure iacebant.

Nam neque congestae struxere cubilia frondes,

Nec culmis crevere tori: sed corpora fatis

Expositi volvuntur humo, calidoque vapore

Adliciunt gelidas nocturno frigore pestes:

845 Innocuosque diu rictus torpente veneno

Inter membra foveant: nec quae mensura viarum,

Quisve modus, norant, coelo duce: saepe querentes,

Reddite, di, clamant, miseris, quae fugimus, arma:

Reddite Thessaliam. Patimur cur segnia fata,

850 *In gladios iurata manus? Pro Caesare pugnant*

Dipsades, et peragunt civilia bella Cerastae.

Ire libet, qua zona rubens atque axis inustus

Solis equis: iuvat aetheriis adscribere caussis,

Quod peream, coeloque mori. Nil, Africa, de te,

855 *Nec de te, natura, queror: tot monstra ferentem,*

Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem:

Impatiensque solum Cereris, cultore negato,

Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.

In loca serpentum nos venimus: accipe poenas

860 *Tu, quisquis superum, commercia nostra perosus,*

Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem

Abrumpens, medio posuisti limite mortes.

Per secreta tui bellum civile recessus

Vadit; et arcani miles tibi concius orbis

865 *Claustra petit mundi. Forsan maiora supersunt*

Ingressis. Coeunt ignes stridentibus undis,

Et premitur natura poli. Sed longius ista

Nulla iacet tellus, quam fama cognita nobis

Tristia regna Iubae. Quaeremus forsitan istas

870 *Serpentum terras? habet et solatia coelum:*

Vivit adhuc aliquid. Patriae non arva requiro,

Europamque, alios soles, Asiamque, videntem:

*Qua te parte poli, qua te tellure reliqui,
Africa? Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem convertimus anni?* 875

*Imus in adversos axes: evolvimur orbe:
Terga damus ferienda Noto. Nunc forsitan ipsa
est*

*Sub pedibus iam Roma meis. Solatia fati
Haec petimus: veniant hostes, Caesarque sequatur
Qua fugimus. Sic dura suos patientia questus* 880

*Exonerat: cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni Fortunam provocat hora.*

*Omnibus unus adest fatis: quocumque vocatur,
Advolat, atque ingens meritum maiusque salute* 885
Contulit, in letum vires: puduitque gementem

*Illo teste mori. Quod ius habuisset in ipsum
Ulla lues? Casus alieno pectore vincit,
Spectatorque docet, magnos nil posse dolores.*

Vix miseris serum tanto lassata periclo 890
*Auxilium Fortuna dedit. Gens unica terras
Incolit a saevo serpentum innoxia morsu,*

*Marmaridae Psylli: par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest. Natura locorum* 895

*Iussit, ut immunes mixti serpentibus essent.
Profuit, in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est. Fiducia tanta est*

*Sanguinis: in terram parvus cum decedit infans,
Ne qua sit externae Veneris mixtura timentes,* 900
Letifera dubios explorant aspide partus.

*Utque Iovis volucer, calido cum protulit ovo
Implumes natos, solis convertit in ortus:
Qui potuere pati radios, et lumine recto*

Sustinuere diem coeli, servantur in usus; 905
*Qui Phoebos cessere, iacent: sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,*

- Si quis donatis lusit serpentibus infans.
 Nec solum gens illa sua contenta salute:
- 910 Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
 Psyllus adest populis. Qui, tunc Romana secutus
 Signa, simul iussit statui tentoria ductor,
 Primum, quas valli spatium comprehendit, arenas
 Expurgat cantu verbisque fugantibus angues.
- 915 Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
 Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
 Et tamarix non laeta comis, Eoaeque costus,
 Et panacea potens, et Thessala centaurea:
 Peucedanumque sonat flammis, Erycinaque tha
 psos,
- 920 Et larices fumoque gravem serpentibus urunt
 Abrotanum, et longe nascentis cornua cervi.
 Sic nox tuta viris. At si quis peste diurna
 Fata trahit, tunc sunt magicae miracula gentis,
 Psyllorumque ingens et rapti pugna veneni.
- 925 Nam primum tacta designat membra saliva,
 Quae cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
 Plurima tum volvit spumanti carmina lingua
 Murmure continuo, nec dant suspiria cursus
 Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
- 930 Saepe quidem pestis nigris inserta medullis
 Excantata fugit: sed si quod tardius audit
 Virus, et elicitum, iussumque exire repugnat;
 Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
 Ore venena trahens, et siccatur dentibus artus,
- 935 Extractamque tenens gelido de corpore mor-
 tem
 Exspuit: et cuius morsus superaverit anguis,
 Iam promptum Psyllis vel gustu nosse veneni.
 Hoc igitur melior tandem Romana iuventus
 Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
- 940 Bis positis Phoebe flammis, bis luce recepta
 Vidit arenivagum surgens fugiensque Catonem.

Iamque illis magis atque magis durescere
pulvis

Coepit, et in terram Libye spissata reverti.
Iamque procul rarae nemorum se tollere frondes:
Surgere congesto non culta mapalia culmo. 945
Quanta dedit miseris melioris gaudia terrae,
Cum primum saevos contra videre leones!
Proxima Leptis erat, cuius statione quietam
Exegere hiemem, nimbis flammisque carentem.
Caesar ut Emathia satius clado recessit, 950
Cetera curarum proiecit pondera, soli
Intentus genero: cuius vestigia frustra
Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
Threiciasque legit fauces, et amore notatum
Aequor, et Eroas lacrymoso litore turre, 955
Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquae disternat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, et ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis. 960
Sigeasque petit famae mirator arenas,
Et Simoentis aquas, et Graio nobile busto
Rhoetion, et multum debentes vatibus umbras.
Circuit exustae nomen memorabile Troiae,
Magnaue Phoebei quaerit vestigia muri. 965
Iam silvae steriles, et putres robore trunci
Assaraci pressere domos, et templa deorum
Iam lassa radice tenent: ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam perire ruinae.
Adspicit Hesiones scopulos, silvasque latentes, 970
Anchisae thalamos; quo iudex sederit antro:
Unde puer raptus coelo: quo vertice Nais
Luserit Oenone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui Xanthus erat: securus in alto 975
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes

- Hectoreos calcare vetat. Discussa iacebant
 Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;
 Herceas, monstrator ait, non respicis aras?
 980 O sacer et magnus vatum labor, omnia fato
 Eripis, et populis donas mortalibus aevum.
 Invidia sacrae, Caesar, ne tangere famae:
 Nam si quid Latiis fas est promittere Musis,
 Quantum Smyrnaei durabunt vatis honores,
 985 Venturi me teque legent: Pharsalia nostra
 Vivet, et a nullo tenebris damnabimur aevo.
 Ut ducis implevit visus veneranda vetustas,
 Erexit subitas congestu cespitis aras,
 Votaque thuricremos non irrita fudit in ignes:
 990 *Di cinerum, Phrygias colitis quicumque ruinas,*
Aeneaeque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat et Alba lares, et quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique adspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
 995 *Gentis Iuleae vestris clarissimus aris*
Dat pia tura nepos, et vos in sede priori
Rite vocat: date felices in cetera cursus.
Restituam populos: grata vice moenia reddent
Ausonidae Phrygibus, Romanaque Pergama sur-
gent.
 1000 Sic fatus, repetit classes, et tota secundis
 Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
 Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
 Praevehitur, pelagoque Rhodon spumante re-
 liquit.
 Septima nox Zephyro numquam laxante rudentes
 1005 Ostendit Phariis Aegyptia litora flammis.
 Sed prius orta dies nocturnam lampada textit,
 Quam tutas intraret aquas. Ibi plena tumultu
 Litora, et incerto turbatas murmure voces
 Accipit: ac dubiis veritus se credere regnis
 1010 Abstenuit tellure rates. Sed dira satelles

**Regis dona ferens, medium proventus in aequor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta,
Ac prius infanda commendat crimina voce:**

*Terrarum domitor, Romanae maxime gentis,
Et, quod adhuc nescis, genero secure perempto ; 1015
Rex tibi Pellaeus terrae pelagique labores
Donat, et, Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet : absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas Magnus quaerens reparare ruinas,
Ense iacet nostro : tanto te pignore, Caesar, 1020
Eminus : hoc tecum percussus est sanguine foe-
 dus.*

*Accipe regna Phari, nullo quaesita cruore :
Accipe Niliaci ius gurgitis : accipe, quidquid
Pro Magni cervice dares ; dignumque clientem
Castris crede tuis, cui tantum fata licere 1025
In generum voluere tuum. Nec vile putaris
Hoc meritum, nobis facili quod caede peractum est.
Hospes avitus erat : depulso sceptrâ parente
Reddiderat. Quid plura feram ? tu nomina tanto
Invenies operi, vel famam consule mundi. 1030
Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis. Sic fatus, oper-*
tum

Detexit tenuitque caput. Iam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Caesar damnavit munera visu, 1035
Avertitque oculos: vultus, dum crederet, haesit:
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer; lacrymas non sponte ca-
dentes

Effudit, gemitusque expressit pectore lacto,
Non aliter manifesta putans abscondere mentis 1040
Gaudia, quam lacrymis: meritumque immane
tyranni

Destruit, et generi mavult lugerè revulsum,

- Quam debere caput. Qui duro membra senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
- 1045 Viderat Emathios, uni tibi, Magne, negare
Non audet gemitus. O sors durissima fati!
Huncce tu, Caesar, scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? Non mixti foedera tangunt
Te generis, nec nata iubet moerere, neposque:
- 1050 Credis apud populos Pompeii nomen amantes
Hoc castris prodesse tuis? Fortasse tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni
Hoc aliis licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque ex iure superbi
- 1055 Victoris generum. Quisquis te flere coegit
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras atque aequora lustras,
Necubi suppressus pereat gener. O bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! Quam magna remisit
- 1060 Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! Nec non his fallere vocibus audet,
Adquirisque fidem simulati fronte doloris:
Aufer ab adspectu nostro funesta, satellites,
- 1065 *Regis dona tui: peius de Caesare vestrum,*
Quam de Pompeio, meruit scelus: unica belli
Praemia civilis, victis donare salutem,
Perdidimus. Quodsi Phario germana tyranno
Non invisae foret, potuissem reddere regi,
- 1070 *Quod meruit, fratrique tuum pro munere tali*
Misissem, Cleopatra, caput. Secreta quid arma
Movit, et inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellaeo fecimus arvis
Ius gladio? vestris quaesita licentia regnis?
- 1075 *Non tuleram Magnum mecum Romana regem-*
tem:
Te, Ptolemaee, feram? Frustra civilibus armis
Miscuimus gentes. Si qua est hoc orbe potestas

*Altera, quam Caesar: si tellus ulla duorum est.
 Vertissem Latias a vestro litore proras:
 Famae cura vetat, ne non damnassee cruentam, 1080
 Sed videar timuisse Pharon. Nec fallere vos me
 Credite victorem: nobis quoque tale paratum
 Litoris hospitium: ne sic mea colla gerantur,
 Thessaliae Fortuna facit. Maiore profecto,
 Quam metui poterat, discrimine gessimus arma: 1085
 Exsilium, generique minas, Romamque timebam:
 Poena fugae Ptolemaeus erat. Sed parcimus
 annis,*

*Donamusque nefas. Sciat hac pro caedetyrannus
 Nil venia plus posse dari. Vos condite busto
 Tanti colla ducis: sed non ut crimina tantum 1090
 Vestra tegat tellus; iusto date thura sepulchro,
 Et placate caput, cineresque in litore fusos
 Colligite, atque unam sparsis date manibus ur-
 nam.*

*Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
 Audiat umbra pias. Dum nobis omnia praefert, 1095
 Dum vitam Phario mavult debere clienti,
 Laeta dies rapta est populis: concordia mundo
 Nostra perit: caruere deis mea vota secundis,
 Ut te complexus, positis felicibus armis,
 Adfectus abs te veteres, vitamque rogarem, 1100
 Magne, tuam: dignaque satis mercede laborum
 Contentus, par esse tibi, tunc pace fideli
 Fecissem, ut victus posses ignoscere divis,
 Fecisses, ut Roma mihi. Nec, talia fatus,
 Invenit fletus comitem, nec turba querenti 1105
 Credidit: abscondunt gemitus, et pectora laeta
 Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cru-
 entum*

(O bona libertas!) cum Caesar lugeat, audent.

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

Caesar, inter dubiae fidei Aegyptios intrepide versans, Alexandriam oppidum venit, locumque adit, quo Alexandri magni ossa dicebantur esse condita. 1—20. De Alexandro Eoisque populis declamatio poetae. 21—52. Interim rex puer, Ptolemaeus, sedato populo suo, apud Caesarem erat; ad quem et astu advehitur Cleopatra. 53—60. Declamatio de illa. 61—81. Cleopatra Caesarem adloquitur supplex, rogatque, ut se fratremque contra Pothini satellitis impotentiam tutetur. 82—103. Admit Caesar. Luxuries Aegyptiorum describitur. 104—135. Accumbunt epulis. Depingitur ornatus et forma Cleopatrae, luxusque in convivio. 136—171. Caesar in convivio alloquitur Achorem sacerdotem summum, ab eoque cupit edoceri de diis Aegyptiorum, deque Nilifontibus. 172—192. Ille ergo primum de Sole planetisque et Zodiaco, deinde de Nilo disserit, cuius incrementi causas adhuc latere ait, pariter atque fontes. Cursum edocet. 193—331. Interim Pothinus Achillam excitat ad Caesaris necem. 332—398. Is igitur, collectis militibus, ad regiam accedit. 399—433. Caesar portas claudi iubet, regemque obsidem tenet. 434—467. Adversarii oppugnant aedes. 468—484. Caesar ubique adest. Etiam navibus res geritur. Caesar, rato consensu, cum navibus Pharon occupat. 485—509. Dein Pothinum punit, abscisso eius capite. 510—519. Interea minor regis filius Arsinoe, regia relicta, ad exercitum venit, Achillamque interimit, Ganymedique copias mandat; qui deinde contra Caesarem bellum facit. 520—533. Caesar in summis periculis, meminit Scaevae illius fortissimi, pariter quondam in castello, ac ipse, obsessi. 534—546. Atque hic carmen desinit imperfectum.

Ut primum terras, Pompeii colla secutus,
 Addigit, et diras calcavit Caesar arenas:
 Pugnavit Fortuna ducis, fatumque nocentis
 Aegypti, regnum Lagi Romana sub arma
 5 Iret, an eriperet mundo Memphiticus ensis
 Victoris victique caput. Tua profuit umbra,
 Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes:
 [Nec populus post te Nilum Romanus haberet.]

Inde Paraetioniam fertur securus in urbem
Pignore tam saevi sceleris, sua signa secutus: 10
Sed fremitu vulgi, fasces et iura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, et ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. Tum vultu semper celante timorem,
Intrepidus superûm sedes, et templa vetusti 15
Numinis, antiquas Macetum testantia vires,
Circuit: et nulla captus dulcedine rerum,
Non auro cultuque deûm, non moenibus urbis,
Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellaei proles vesana Philippi, 20
Felix praedo, iacet, terrarum vindice fato
Raptus; sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, et regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas umquam si redderet orbem, 25
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macetum fines latebrasque suorum
Deseruit, victasque patri despexit Athenas:
Perque Asiae populos fatis urgentibus actus 30
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, et sidus iniquum 35
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undae,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Hammon.
Isset in occasus, mundi devexa secutus,
Ambissetque polos, Nilonque a fonte bibisset: 40
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi;
Qui secum invidia, qua totum ceperat orbem,
Abstulit imperium; nulloque herede relicto

- 45 Totius fati, lacerandas prae-buit urbes.
Sed cecidit, Babylone sua Parthoque verendus.
Pro pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent, populi. Licet usque sub
Arcton
Regnemus, Zephyrique domos terrasque pre-
mamus
- 50 Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus
Arsacidum domino. Non felix Parthia Crassis
Exiguæ secura fuit provincia Pellae.
Iam Pelusiaco veniens a gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
- 55 Obside quo pacis Pellaea tutus in aula
Caesar erat: cum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis, ignaro Caesare, tectis;
Dedecus Aegypti, Latii feralis Erinnyes,
- 60 Romano non casta malo. Quantum impulit Argos
Iliacasque domos facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
- 65 Caesare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quae prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.
- 70 Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? durum cum Caesaris hauserit ignes
Pectus, et in media rabie, medioque furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Thessaliae cladis perfusus adulter
- 75 Admisit Venerem curis, et miscuit armis
Illicitosque toros, et non ex coniuge partus?
Pro pudor! oblitus Magni, tibi, Iulia, fratres
Obscena de matre dedit: partesque fugatas

Passus in extremis Libyaë coalescere regnis,
 Tempora Niliaco turpis dependit amori, 80
 Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
 Quem, formae confisa suae, Cleopatra sine ullis
 Tristis adit lacrymis, simulatum comta dolorem,
 Qua decuit, veluti laceros dispersa capillos,
 Et sic orsa loqui: *Si qua est, o maxime Caesar,* 85
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exsul in aeternum, sceptris depulsa paternis,
Si tua restituat veteri me dextera fato,
Complector regina pedes. Tu gentibus aequum
Sidus ades nostris. Non urbes prima tenebo 90
Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos. Lege summa perempti
Verba patris, qui iura mihi communia regni,
Et thalamos cum fratre dedit. Puer ipse sororem,
Sit modo liber, amat: sed habet sub iure Pothini 95
Adfectus ensesque suos. Nil ipsa paterni
Iuris inire peto: culpa tantoque pudore
Solve domum: remove funesta satellitis arma,
Et regem regnare iube. Quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice revulsal 100
Iam tibi (sed procul hoc avertant fata) minatur.
Sat fuit indignum, Caesar, mundoque tibi que,
Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini.

Nequidquam duras tentasset Caesaris aures:
 Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat. 105
 Exigit infandam, corrupto iudice, noctem.
 Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta est;
 Excepere epulae tantarum gaudia rerum:
 Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
 Nondum translotos Romana in saecula luxus. 110
 Ipse locus templi, quod vix corruptior aetas
 Exstruat, instar erat: laqueataque tecta ferebant
 Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
 Nec summis crustata domus, sectisque nitebat

- 415 Marmoribus: stabatque sibi non segnis achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur onyx: ebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. Ebur atria vestit,
420 Et subfixa manu foribus testudinis Indae
Tergas edent, crebro maculas distincta smaragdo.
Fulget gemma toris, et iaspide fulva supellex:
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta diu, virus non uno duxit aheni;
425 Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
Tum famulae numerus turbae, populusque minister,
Discolor hos sanguis, alios distinxerat aetas:
Haec Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
430 Ut nullis Caesar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas. Pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos
Nec non infelix ferro mollita iuventus,
Atque exsecta virum. Stat contra fortior aetas,
435 Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuere illic reges, maiorque potestas
Caesar: et immodice formam fucata nocentem.
Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque comisque
440 Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucet pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit, et extenso laxavit stamina velo.
Dentibus hic niveis sectos Atlantide silva
445 Imposuere orbes; quales ad Caesaris ora
Nec capto venere Iuba. Pro! caecus et amens
Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati. Non sit licet ille nefando

Marte paratus opes mundi quaesisse ruina: 150
 Pone duces priscos et nomina pauperis aevi
 Fabricios Curiosque graves: hic ille recumbat
 Sordidus Hetruscis abductus Consul aratris,
 Optabit patriae talem duxisse triumphum.
 Infudere epulas auro, quod terra, quod aer, 155
 Quod pelagus Nilusque dedit, quod luxus inani
 Ambitione furens toto quaesivit in orbe,
 Non mandante fame: multas volucresque ferasque
 Aegypti posuere deos: manibusque ministrat
 Niliacas crystallus aquas: gemmaeque capaces 160
 Excepere merum, sed non Mareotidos uvae,
 Nobile sed paucis senium cui contulit annis
 Indomitum Meroe cogens spumare Falernum.
 Accipiunt sertas nardo florente coronas,
 Et numquam fugiente rosa: multumque madenti 165
 Infudere comae, quod nondum evannit aura
 Cinnamon, externa nec perdidit aera terra:
 Advectumque recens vicinae messis Amomum.
 Discit opes Caesar spoliati perdere mundi,
 Et gessisse pudet genero cum paupere bellum, 170
 Et caussas Martis Phariis cum gentibus optat.
 Postquam epulis Bacchoque modum lassata
 voluptas
 Imposuit, longis Caesar producere noctem
 Inchoat adloquiis: summaque in sede iacentem
 Linigerum placidis compellat Achorea dictis: 175
*O sacris devote senex, quodque arguit aetas,
 Non neglecte deis, Phariae primordia gentis,
 Terrarumque situs, vulgique edissere mores,
 Et ritus formasque deum: quodcumque vetustis
 Insculptum est adytis, profer, noscique volentes 180
 Prode deos. Si Cecropium sua sacra Platonem
 Maiores docuere tui: quis dignior umquam
 Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
 Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,*

- 185 *Sed tamen et vestri: media inter proelia semper
 Stellarum coelique plagis superisque vacavi,
 Nec meus Eudoxi vincetur Fastibus annus.
 Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
 Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim,*
 190 *Quam fluvii caussas per saecula tanta latentes,
 Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
 Niliacos fontes; bellum civile relinquam.
 Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus:
 Fas mihi, magnorum, Caesar, secreta parentum*
 195 *Prodere, ad hoc aevi populis ignota profanis.
 Sit pietas aliis, miracula tanta silere:
 Ast ego coelicolis gratum reor, ire per omnes
 Hoc opus, et sacras populis notescere leges.
 Sideribus, quae sola fugam moderantur Olympi,*
 200 *Occurruntque polo, diversa potentia prima
 Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
 Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
 Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
 Luna suis vicibus Tethyn terrenaque miscet.*
 205 *Frigida Saturno glacies et zona nivalis
 Cessit. Habet ventos incertaque fulmina Mavorum.
 Sub Iove temperies et numquam turbidus aer.
 At fecunda Venus cunctarum semina rerum
 Possidet. Immensae Cyllenius arbiter undae est.*
 210 *Hunc ubi pars coeli tenuit, qua mixta Leonis
 Sidera sunt Cancro, rabidos qua Sirius ignes
 Exerit, et varii mutator circulus anni
 Aegoceron Cancrumque tenet, cui subdita Nilis
 Ora latent: quae cum dominus percussit aquarum*
 215 *Ignem superiecto, tunc Nilus fonte soluto
 Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
 Iussus adest, auctusque suos non ante coarctat,
 Quam nox aestivas a sole receperit horas.
 Vana fides veterum, Nilo, quo crescat in arva,*
 220 *Aethiopum prodesse nives. Non Arctos in illis*

*Montibus, aut Boreas. Testis tibi sole perusti
 Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
 Adde, quod omne caput fluvii, quodcumque soluta
 Praecipitat glacies, ingresso vere tumescit
 Prima tabe nivis: Nilus neque suscitatur undas 225
 Ante Canis radios, nec ripis adligat amnem
 Ante parem nocti, Libra sub iudice, Phoebum.
 Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
 Nec tumet hybernus, cum, longe sole remoto,
 Officiis caret unda suis: dare iussus iniquo 230
 Temperiem coelo, mediis aestatibus exit,
 Sub torrente plaga: ne terras dissipet ignis,
 Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
 Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
 Imploratus adest: nec campos liberat undis, 235
 Donec in autumnum declinet Phoebus, et umbras
 Extendat Meroe. Quis causas reddere possit?
 Sic iussit natura parens discurrere Nilum:
 Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetu-
 stas*

*His adscribit aquis, quorum stata tempora flatus 240
 Continuique dies, et in aera longa potestas:
 Vel quod ab occiduo pellunt tot nubila coelo
 Trans Noton, et fluvio cogunt incumbere nimbos:
 Vel quod aquas toties rumpentis litora Nili
 Adsiduo feriunt, coguntque resistere fluctus. 245
 Ille mora cursus, adversique obice ponti
 Aestuat in campos. Sunt, qui spiramina terris
 Esse putent, magnosque cavæ compagis hiatus.
 Commeat hac penitus tacitis discursibus unda
 Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem: 250
 Cum Phoebus pressit Meroen, tellusque perusta
 Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque Padusque
 Per tacitum mundi; tunc, omnia flumina Nilus
 Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
 Rumor, ab Oceano, qui terras adligat omnes, 255*

*Exundante procul violentum erumpere Nilum,
 Aequoreosque sales longo mitescere tractu.
 Nec non Oceano pasci Phoebumque polumque
 Credimus: hunc, calidi tetigit cum brachia Can-
 cri,*

260 *Sol rapit, atque undae plus, quam quod digerat aer,
 Tollitur. Hoc noctes referunt, Niloque refundunt.*

*Ast ego, si tantam ius est mihi solvere litem,
 Quasdam, Caesar, aquas post mundi sera peracti
 Saecula, concussis terrarum erumpere venis,*

265 *Non id agente deo, quasdam compage sub ipsa
 Cum toto coepisse reor, quas ille creator
 Atque opifex rerum certo sub iure coerces.*

*Quae tibi noscendi Nilum, Romane, cupido,
 Et Phariis Persisque fuit Macetumque tyrannis:*

270 *Nullaque non aetas voluit conferre futuris
 Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
 Summus Alexander regum, quos Memphis adorat,
 Invidit Nilo, misitque per ultima terrae
 Aethiopum lectos: illos rubicunda perusti*

275 *Zona poli tenuit; Nilum videre calentem.
 Venit ad occasus mundique extrema Sesostriis,
 Et Pharios currus regum cervicibus egit:
 Ante tamen, vestros amnes, Rhodanumque Pa-
 dumque,*

Quam Nilum, de fonte bibit. Vesanus in ortus

280 *Cambyzes longi populos pervenit ad aevi,
 Defectusque epulis, et pastus caede suorum,
 Ignoto te, Nile, redit. Non fabula mendax
 Ausa loqui de fonte tuo est: ubicumque videris,
 Quaereris; et nulli contingit gloria genti,*

285 *Ut Nilo sit laeta suo. Tua flumina prodant,
 Qua deus, undarum celator, Nile, tuarum,
 Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
 Ausus in ardentem ripas adtollere Cancrum:
 In Borean is rectus aquis, mediumque Booten:*

Cursus in occasum flexus torquetur et ortus, 290
Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus arenis:
Teque vident primi, quaerunt tamen hi quoque,
Seres,

Aethiopumque feris alieno gurgite campos:
Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli, 295

Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovitque sinus, et gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse, tuos. Consurgere in ipsis
Ius tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hiemes efferre tuas: solique vagari 300
Concessum per utrosque polos. Hic quaeritur

ortus,
Illic finis aquae. Late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroe fecunda colonis,
Laeta comis hebeni: quae, quamvis arbore multa
Frondeat, aestatem nulla sibi mitigat umbra: 305
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phoebi, damnum non passus aqua-
rum,

Praeveheris, sterilesque diu metiris arenas,
Nunc omnes unum vires collectus in amnem,
Nunc vagus, et spargens facilem tibi cedere ripam. 310

Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
Qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura
Regni claustra, Philae. Mox te deserta secantem,
Qua dirimunt nostrum rubro commercia pontum,
Mollis lapsus agit. Quis te, tam lene fluentem, 315

Moturum tantas violenti gurgitis iras,
Nile, putet? Sed cum lapsus abrupta viarum
Excepere tuos, et praecipites cataractae,

Ac nusquam vetitis ulla obsistere cautes
Indignaris aquis: spuma tunc astra lacessis: 320

Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis
Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.

Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetu-
stas,

- Terra potens, primos sentit perculsa tumultus,*
325 *Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,*
Quod manifesta novi primum dant signa tumoris
Hinc montes natura vagis circumdedit undis,
Qui Libyae te, Nile, negent: quos inter in alta
It convalle iacens iam molibus unda receptis.
330 *Prima tibi campos permittit, aperta que Memphis*
Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas.
Sic velut in tuta securi pace trahebant
Noctis iter mediae: sed non vesana Pothini
Mens, imbuta semel sacrata caede, vacabat
335 *A scelerum motu. Magno nihil ille peremto*
Iam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque deae dant in nova monstra furorem.
Dignatur Pharias isto quoque sanguine dextas,
Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
340 *Poenaque civilis belli, vindicta senatus*
Paene data est famulo. Procul hoc avertite, fata
Crimen, ut haec Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani poena tyranni,
Exemplumque perit. Struit audax irrita fati,
345 *Nec parat occultae caedem committere fraudi:*
Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Caesaris, et socerum iungi tibi, Magne, iuberet:
Atque haec dicta monet famulos perferre fideles
350 *Ad Pompeianae socium sibi caedis Achillam,*
Quem puer imbellis cunctis praefecerat armis
Et dederat ferrum, nullo sibi iure retento,
In cunctos, in seque simul. Tu mollibus, inquit,
Nunc incumbere toris, et pingues exige somnos:
355 *Invasit Cleopatra domum. Nec prodita tantum*
est,

Sed donata Pharos. Cessat accurrere solus

*Ad dominae thalamos? Nubit soror impia fratri:
 Nam Latio iam nupta duci est: interque maritos
 Discurrens Aegypton habet, Romanque meretur.
 Expugnare senem potuit Cleopatra venenis: 360
 Crede, miser, puero: quem nox si iunxerit una,
 Et semel amplexus incesto pectore passus
 Hauserit obscenum titulo pietatis amorem,
 Meque tuumque caput per singula forsitan illi
 Oscula donabit. Crucibus flammisque luemus, 365
 Si fuerit formosa soror. Nil undique restat
 Auxilii: rex hinc coniunx, hinc Caesar adulter:
 Et sumus, ut fatear, tam saeva iudice sontes.
 Quem non ex nobis credet Cleopatra nocentem,
 A quo casta fuit? Per te quod fecimus una 370
 Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine
 Magni*

*Foedus, ades: subito bellum molire tumultu:
 Irrue nocturnus: rumpamus funere taedas,
 Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
 Cum quocumque viro. Nec nos deterreat ausis 375
 Hesperii Fortuna ducis. Quae sustulit illum
 Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
 Nos quoque sublimes Magnus facit. Adspice litus,
 Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus,
 Quid liceat nobis: tumulumque e pulvere parvo 380
 Adspice, Pompeii non omnia membra tegentem.
 Quem metuis, par huius erat. Non sanguine clari:
 Quid refert? nec opes populorum ac regna move-
 mus.*

*Ad scelus ingentes facti sumus. Adtrahit illos
 In nostras Fortuna manus. En altera venit 385
 Victima nobilior. Placemus caede secunda
 Hesperias gentes. Iugulus mihi Caesaris haustus
 Hoc praestare potest, Pompeii caede nocentes
 Ut populus Romanus amet. Quid nomina tanta
 Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis 390*

*Miles erit? Nox haec peraget civilia bella,
 Inferiasque dabit populis, et mittet ad umbras,
 Quod debetur adhuc mundo, caput. Ite feroces
 Caesaris in iugulum: praestet Lagea iuventus*
 395 *Hoc regi, Romana sibi. Tu parce morari:
 Plenum epulis, madidumque mero, Venerique pa-*
ratum

*Invenies: aude: superi tot vota Catonum
 Brutorumque tibi tribuent. Non segnis Achilles
 Suadenti parere nefas. Haud clara movendis,*
 400 *Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma
 Ullius clangore tubae: temere omnia saevi
 Instrumenta rapit belli. Pars maxima turbae
 Plebis erat Latiae: sed tanta oblivio mentes
 Cepit, in externos corrupto milite mores,*
 405 *Ut duce sub famulo, iussuque satellitis irent,
 Quos erat indignum Phario parere tyranno.
 Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur;
 Venalesque manus, ubi fas, ubi maxima merces,
 Aere merent parvo; iugulumque in Caesaris ire*
 410 *Non sibi dant. Pro fas! ubi non civilia bella
 Invenit imperii fatum miserabile nostri?
 Thessaliae subducta acies in litore Nili
 More furit patrio. Quid te plus, Magne, recepto
 Ausa foret Lagea domus? Dat scilicet omnis*
 415 *Dextera, quod debet superis: nullique vacare
 Fas est Romano. Latium sic scindere corpus
 Dis placitum: non in soceri generique favorem
 Discedunt populi. Civilia bella satellites
 Movit, et in partem Romani venit Achilles.*
 420 *Et nisi fata manus a sanguine Caesaris arcent,
 Hae vincent partes. Aderat maturus uterque:
 Et destrecta epulis ad cunctas aula patebat
 Insidias: poteratque cruor per regia fundi
 Pocula Caesareus, mensaeque incumbere cervix.*
 425 *Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,*

Ne caedes confusa manu, permissaque fatis
 Te, Ptolemaee, trahat: tanta est fiducia ferri.
 Non rapuere nefas: summi contemta facultas
 Est operis: visum famulis reparabile damnum,
 Illam mactandi dimittere Caesaris horam. 430
 Servatur poenas in aperta luce daturus.
 Donata est nox una duci, vixitque Pothini
 Munere Phoebeos Caesar dilatus in ortus.

Lucifer a Casia prospexit rupe, diemque
 Misit in Aegyptum primo quoque sole calentem: 435
 Cum procul a muris acies, non sparsa manipulis
 Nec vaga, conspicitur, sed iustos qualis ad hostes
 Recta fronte venit. Passuri comminus arma,
 Laturique ruunt. At Caesar, moenibus urbis
 Diffusus, foribus clausae se protegit aulae, 440
 Degeneres passus latebras. Nec tota vacabat
 Regia compresso: minima collegerat arma
 Parte domus: tangunt animos iraeque metusque:
 Et timet incursus, indignaturque timere.
 Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris, 445
 Et frangit rabidos praemorso carcere dentes:
 Nec secus in Siculo fureret tua flamma cavernis,
 Obstrueret summam si quis tibi, Mulciber, Aetnam.
 Audax Thessálici nuper qui rupe sub Aemi,
 Hesperiae cunctos procures, aciemque senatus, 450
 Pompeiumque ducem, caussa spectare vetante,
 Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,
 Expavit servile nefas, intraque penates
 Obruitur telis, quem non violasset Alanus,
 Non Scythia, non fixo qui ludit in hospite Maurus. 455
 Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
 Parvaeque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
 Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris,
 Quaerit tuta domus: spem vitae in limine clauso
 Ponit, et incerto lustrat vagus atria cursu; 460
 Non sine rege tamen; quem ducit in omnia secum,

- Sumturus poenas et grata piacula morti,
Missurusque tuum, si non sint tela nec ignes,
In famulos, Ptolemaee, caput. Sic barbara Colchis
465 Creditur, ultorem metuens regnique fugaeque,
Ense suo fratrisque simul cervice parata
Exspectasse patrem. Cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare ducem: missusque satelles
Regius, ut saevos absentis voce tyranni
470 Corriperet famulos, quo bellum auctorem moverent
Sed neque ius mundi valuit, nec foedera sancta
Gentibus: orator regis pacisque sequester
Aestimat in numero scelerum ponenda tuorum,
Tot monstris Aegypte nocens. Non Thessala
tellus,
475 Vastaque regna Iubae, non Pontus, et impia signa
Pharnacis, et gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara,
quantum
Deliciae fecere tuae. Premit undique bellum,
Inque domum iam tela cadunt, quassantque pe-
nates.
480 Non aries uno moturus limina pulsu,
Fracturusque domum; non ulla est machina belli:
Nec flammis mandatur opus: sed caeca iuventus
Consilii, vastos ambit divulsa penates,
Et nusquam totis incursat viribus agmen.
485 Fata vetant, murique vicem Fortuna tuetur.
Necnon et ratibus tentatur regia, qua se
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxuriosa domus. Sed adest defensor ubique
Caesar, et hos aditu gladiis, hos ignibus arcet:
490 Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
Expugnantis opus. Piceo iubet unguine tinctas
Lampadas immitti iunctis in vela carinis.
Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas: et tempore eodem

Transtraque nautarum summique arsere ceruchi. 495
 Iam prope semustae merguntur in aequore classes,
 Iamque hostes et tela natant. Nec puppibus ignis
 Incubuit solis: sed quae vicina fuere

Tecta mari, longis rapuere vaporibus ignem:
 Et cladem fovere Noti, percussaque flamma 500

Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
 Quam solet aetherio lampas discurrere sulco,
 Materiaque carens atque ardens aere solo.

Illa lues clausa paullum revocavit ab aula
 Urbis in auxilium populos. Nec tempora cladis 505
 Perdidit in somnos, sed caeca nocte carinis

Insiluit Caesar, semper feliciter usus
 Praecipiti cursu bellorum, et tempore raptō.
 Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. Insula
 quondam

In medio stetit illa mari, sub tempore vatis 510

Proteos: at nunc est Pellaeis proxima muris.
 Illa duci geminos bellorum praestitit usus:
 Abstulit excursus et fauces aequoris hosti;

Caesaris auxiliis aditus ac libera ponti
 Ostia permisit. Nec poenas inde Pothini 515

Distulit ulterius: sed non qua debuit ira,
 Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum:
 Heu facinus! cervix gladio male caesa pependit:

Magni morte perit. — Nec non, subrepta paratis
 A famulo Ganymede dolis, pervenit ad hostes 520

Caesaris Arsinoe: quae castra carentia rege
 Ut proles Lagea tenet, famulumque tyranni
 Terribilem iusto transegit Achillea ferro.

Altera, Magne, tuis iam victima mittitur umbris:
 Nec satis hoc Fortuna putat. Procul absit, ut ista 525

Vindictae sit summa tuae. Non ipse tyrannus
 Sufficit in poenas, non omnis regia Lagi.

Dum patrii veniant in viscera Caesaris enses,
 Magnus inultus erit. Sed non auctore furoris

LUCANUS.

Q

- 530 Sublato cecidit rabies: nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt: ac multa secundo
Proelia Marte gerunt. Potuit, discrimine summo
Caesaris, illa dies in famam et saecula mitti.
Molis in exiguae spatio stipantibus armis,
535 Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subito formidine belli
Cingitur: hinc densae praetexunt litora classes,
Hinc tergo insultant pedites: via nulla salutis,
Non fuga, non virtus: vix spes quoque mortis
honestae.
540 Non acie fusa, nec magnae stragis acervo
Vincendus tunc Caesar erat, sed sanguine nullo,
Captus sorte loci. Pendet, dubiusne timeret,
Optaretne mori. Respexit in agmine denso
Scaevam, perpetuae meritum iam nomina famae
545 Ad campos, Epidamne, tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem moenia Magnum.
-

INCERTI AUCTORIS
AD
CALPURNIUM PISONEM
POEMATION

LUCANO VULGO ADSRIPTUM.

Unde prius coepti surgat mihi carminis ordo,
Quosve canam titulos, dubius feror. Hinc tua,
Piso;

Nobilitas, veterisque citant sublimia Calpi
Nomina, Romanas inter fulgentia gentes:
Hinc tua me virtus rapit, et miranda per omnes: 5
Vita modos: quae, si deesset tibi forte creato
Nobilitas eadem pro nobilitate fuisset.

Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis:
Atria, quid pleni numero consule fasti
Profuerint, si vita labat? Perit omnis in illo: 10
Nobilitas, cuius laus est in origine sola.

Felix, qui tantis animum natalibus aequas,
Et partem tituli, non summam ponis in illis:
Ipse canendus eris. Nam quid memorare necesse
est,

Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat; 15
Claraque Pisonis tulerit cognomina prima;
Humida callosa cum pinseret hordea dextra?
Nec si cuncta velim, breviter decurrere possim:
Et prius aetheriae moles circumvaga flammae
Annua bis senis revocabit mensibus astra, 20
Quam mihi priscorum titulos operosaque bella

- Contigerit memorare: manus sed bellica patrum
Armorumque labor veteres docuere Quirites,
Atque illos cecinere sui per carmina vates.
- 25 Nos quoque pacata Pisonem laude nitentem
Exaequamus avis. Tamen etsi bella quierunt,
Non periit virtus: licet exercere togatae
Munera militiae: licet et sine sanguinis haustu
Mitia legitimo sub iudice bella movere.
- 30 Hinc quoque servati contingit gloria civis,
Altaque victrices intexunt limina palmae.
Quin age, maiorum, iuvenis facunde, tuorum
Scande super titulos, et avitae laudis honores
Armorumque decus praecedere forensibus actis.
- 35 Sic etiam magno iam tunc Cicerone vigente
Laurea facundis cesserunt arma togati.
Quaeque patrum claros quondam visura triumphos
Olim turba vias impleverat agmine denso,
Ardua nunc eadem stipat fora, cum tua maestos
- 40 Defensura reos vocem facundia mittit:
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas:
Seu capitale nefas operosa diluis arte,
Laudibus ipsa tuis resonant fora. Tu quoque, Piso,
- 45 Iudicis affectum possessaque pectora ducis
Victor; sponte sua sequitur, quocumque vocasti:
Flet, si flere iubes: gaudet gaudere coactus;
Et te dante capit iudex, quam non habet, iram.
Sic auriga solet ferventia Thessalus ora
- 50 Mobilibus frenis in aperto flectere campo,
Qui modo non solum rapido permittit habenas
Quadrupedi, sed calce citat, modo torquet in aures
Flexibiles rictus, et nunc cervice rotata
Incipit effusos in gyrum carpere cursus.
- 55 Quis non adtonitus iudex tua respicit ora?
Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera, men-
tem?

Nam tu, sive libet pariter cum grandine nimbos,
 Densaue vibrata iaculari fulmina lingua,
 Seu iuvat adstrictas in nodum cogere voces,
 Et dare subtili vivacia verba catenae, 60
 Vim Laertiadae, brevitatem vincis Atridae.
 Dulcia seu mavis, liquidoque fluentia cursu
 Verba, nec incluso, sed aperto pingere flore,
 Inclyta Nestorei cedit tibi gratia mellis.
 Nec te, Piso, tamen populo sub iudice sola 65
 Mirantur fora; sed numerosa laude senatus
 Excipit, et meritas reddit tibi curia voces.
 Quis digne referat, qualis tibi luce sub illa
 Gloria contigerit, qua tu, reticente senatu,
 Cum tua bis senos numeraret purpura fasces, 70
 Caesareum grato cecinisti pectore numen?
 Huc etiam tota concurrit ab urbe iuventus,
 Auditura virum, si quando, iudice fesso,
 Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus:
 Tunc etenim levibus veluti proludit in armis, 75
 Compositisque suas exercet litibus artes.
 Quin etiam facilis Romano profluit ore
 Graecia, Cecropiaeque sonat gravis aemulus undae.
 Testis, Acidalia quae condidit alite muros.
 Euboicam referens secunda Neapolis arcem. 80
 Qualis, io superi, qualis nitor oris amoenis
 Vocibus? Hinc solido fulgore micantia verba
 Implevere locos: hinc exornata figuris
 Advolat excusso velox sententia torno.
 Magna quidem virtus erat, et, si sola fuisset, 85
 Eloquio sanctum modo permulcere senatum,
 Exonerare pios modo, nunc onerare nocentes;
 Sed super ista movet plenus gravitate serena
 Vultus, et insigni praestringit imagine visus.
 Talis inest habitus, qualem nec dicere maestum, 90
 Nec fluidum, laeta sed tetricitate decorum
 Possumus: ingenitae stat nobilitatis in illo

- Pulcher honos, et digna suis natalibus ora.
Additur huc et iusta fides, et plena pudoris
- 95 Libertas, animusque mala ferrugine purus:
Ipsaque possesso mens est opulentior auro.
Quis tua cultorum, iuvenis facunde, tuorum
Limina pauper adit, quem non animosa beatum
Excipit, et subito iuvat indulgentia censu?
- 100 Quodque magis dono fuerit pretiosius omni,
Diligis ex aequo: nec te Fortuna clientum
Natalesve movent: probitas spectatur in illis.
Nulla superborum patiuntur dicta iocorum:
Nullius subitos adfert iniuria risus.
- 105 Unus amicitiae summos tenor ambit, et imos.
Rara domus tenuem non aspernatur amicum,
Raraque non humilem calcat fastosa clientem.
Illic, casta licet mens et sine crimine constet
Vita, tamen probitas cum paupertate iacebit.
- 110 Sed lateri nullus comitem circumdare quaerit,
Quem dat purus amor, sed quem tulit impia merces,
Nec quisquam vero pretium largitur amico,
Quem regat ex aequo, vicibusque regatur ab illo:
Sed miserum parva stipe munerat, ut pudibundos
- 115 Exercere sales inter convivium possit.
Ista procul labes, procul haec Fortuna refugit,
Piso, tuam, venerande, domum: tu, mitis et acri
Asperitate carens, positoque per omnia fastu,
Inter ut aequales unus numeraris amicos:
- 120 Obsequiumque doces, et amorem quaeris amando.
Cuncta domus varia cultorum personat arte,
Cuncta movet studium: nec enim tibi dura clientum
Turba rudisve placet, misero quae freta labore
Nil nisi summoto novit praecedere vulgo:
- 125 Sed virtus numerosa iuvat. Tu pronus in omne
Pectora ducis opus, seu te graviora vocarunt,
Seu leviora iuvant: nec enim facundia semper
Adducta cum fronte placet: nec semper in armis

Bellica turba manet: nec tota classicus horror
 Nocte dieque gemit: nec semper Cnossius arcu 130
 Destinatus, exento sed laxat cornua nervo.
 Et galea miles caput, et latus ense resolvit.
 Ipsa vices natura subit, variataque cursus
 Ordinatus, inversis et frondibus explicat annum.
 Non semper fluidis adopertus nubibus aether 135
 Aurea terrificis obcaecat sidera nimbis.
 Cessat hiems, madidos et siccatur vere capillos:
 Ver fugit aestates: aestatum terga lacessit
 Pomifer autumnus, nimbis cessurus, et undis.
 Ignea quin etiam superum pater arma recondit, 140
 Et Ganymedeae repetens convivium mensae,
 Pocula sumit ea, qua gessit fulmina, dextra.
 Temporibus servire decet: qui tempora certis
 Ponderibus pensavit, cum si bella vocabunt,
 Miles erit: si pax, positus toga gestiet armis. 145
 Hunc fora pacatum, bellantem castra decebunt.
 Felix illa dies, totumque canenda per orbem,
 Quae tibi, vitales cum primum traderet auras,
 Contulit innumeras intra tua pectora dotes.
 Mira subest gravitas inter fora: mirus, omissa 150
 Paulisper gravitate, lepos. Si carmina forte
 Nectere ludenti iuvat fluitantia versu,
 Aonium facilis deducit pagina carmen.
 Sive chelyn digitis et eburno verberare pulsas,
 Dulcis Apollinea sequitur testudine cantus, 155
 Et te credibile est Phoebus didicisse magistro.
 Nec pudeat pepulisse lyram, cum pace serena
 Publica securis exsultent otia terris.
 Nec pudeat, Phoebea chelys si creditur illis
 Pulsari manibus, quibus et contenditur arcus. 160
 Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles,
 Quamvis mille rates Priameius ureret heros,
 Et gravis obstreperet modulatis buccina nervis.
 Illo dulce melos Nereius extulit heros

- 165 Pollice, terribilis quo Pelias ibat in hostem.
Arma tuis etiam si forte rotare lacertis,
Inque gradum clausis libuit consistere membris
Et vitare simul, simul et captare petentem:
Mobilitate pedum celeres super orbibus orbes
- 170 Flectis, et obliquis fugientem cursibus urges:
Et nunc vivaci scrutaris pectora dextra,
Nunc latus adversum nec opino percutis ictu.
Nec tibi mobilitas minor est, si forte volantem
Aut geminare pilam iuvat, aut revocare cadentem,
- 175 Et non sperato fugientem reddere gestu.
Haeret in haec populus spectacula, totaque ludos
Turba repente suos iam sudabunda relinquit.
Te si forte iuvat, studiorum pondere fessum,
Non languere tamen, lususque movere per artem,
- 180 Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus, et vitreo peraguntur milite bella,
Ut niveus nigros, nunc et niger adliget albos.
Sed tibi quis non terga dedit? quis te duce cessit
Calculus? aut quis non periturus perdidit hostem?
- 185 Mille modis acies tua dimicat: ille petentem
Dum fugit, ipse rapit: longo venit ille recessu,
Qui stetit in speculis: hic se committere rixae
Audet, et in praedam venientem decipit hostem.
Ancipites subit ille moras, similisque ligato
- 190 Obligat ipse duos: hic ad maiora movetur,
Ut citus et fracta prorumpat in agmina mandra,
Clausaque deiecto populetur moenia vallo.
Interea, sectis quamvis acerrima surgant
Proelia militibus, plena tamen ipse phalange,
- 195 Aut etiam paucio spoliata milite vincis,
Et tibi captiva resonat manus utraque turba.
Sed prius emenso Titan versetur Olympo,
Quam mea tot laudes decurrere carmina possint
Felix, et longa iuvenis dignissime vita,
- 200 Eximiumque tuae gentis decus, accipe nostri

Certus, et hoc veri complectere pignus amoris.
 Quod si digna tua minus est mea pagina laude,
 At voluisse sat est: animum, non carmina, iacto.
 Tu modo laetus ades, forsán meliora canemus.
 Et vires dabit ipse favor, dabit ipsa feracem 205
 Spes animum: dignare tuos aperire Penates.
 Hoc solum petimus: nec enim me divitis auri
 Imperiosa fames, et habendi saeva libido
 Impulerit, sed laudis amor. Iuvat, optime, tecum
 Degere, cumque tuis virtutibus omne per aevum 210
 Carminibus certare meis. Sublimior ibo,
 Si famae mihi pandis iter, si detrahis umbram.
 Abdita quid prodest generosi vena metalli,
 Si cultore caret? quid inertí condita portu,
 Si ductoris eget, ratis efficit, omnia quamvis 215
 Armamenta ferat, teretique fluentia malo
 Possit, et excusso dimittere vela rudente?
 Ipse per Ausonias Aeneia carmina gentes
 Qui sonat, ingenti qui nomine pulsat Olympum,
 Maeoniumque senem Romano provocat ore, 220
 Forsitan illius nemoris latuisset in umbra,
 Quod canit, et sterili tantum cantasset avena,
 Ignotus populis, si Maecenate careret:
 Qui tamen haud uni patefecit limina vati,
 Nec sua Virgilio permisit numina soli. 225
 Maecenas Tragico quatientem pulpita gestu
 Evexit Varium. Maecenas alta Thoantis
 Eruit et populis ostendit nomina Graiis.
 Carmina Romanis etiam resonantia chordis,
 Ausoniamque chelyn gracilis patefecit Horati. 230
 O decus, et toto merito venerabilis aevo
 Pierii tutela chori, quo praeside tuti
 Non umquam vates inopi timuere senectae!
 Quod si quis nostris precibus locus, et mea vota
 Si mentem subiere tuam, memorabilis olim 235
 Tu mihi Maecenas tereti cantabere versu.

- Possumus aeternae nomen committere famae:
 Si tamen hoc ulli de se promittere fas est,
 Et deus ultor abest. Superest animosa voluntas,
 240 Ipsaque nescio quid mens excellentius audet.
 Tu nanti protende manum: tu, Piso, latentem
 Exsere. Nos humilis domus et sincera parentum,
 Sed tenuis, Fortuna sua caligine celat.
 Possumus impositis caput exonerare tenebris
 245 Et lucem spectare novam, si quid modo laetus
 Adnuis, et nostris subscribis, candide, votis.
 Est mihi, crede, meis animus constantior annis;
 Quamvis nunc iuvenile decus mihi pingere malas
 Coeperit, et nondum vicesima venerit aestas.
 250 Quod si tam validae mihi robur mentis inesset,
 Et solidus primos impleret spiritus annos,
 Auderem voces per carmina nostra referre,
 Piso, tuas. Sed fessa labat mihi pondere cervix,
 Et tremefacta cadunt succiso poplite membra.
 255 Sic nec olorinos audet Pandionis ales
 Parva referre sonos, nec, si velit improba, possit.
 Sic et Aedonia superantur voce cicadae,
 Stridula cum rapido faciunt convicia Soli.
 Quare age, Calliope, posita gravitate forensi,
 260 Limina Pisonis mecum pete: plura supersunt,
 Quae laudare velis, inventa penatibus ipsis.
-

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

A.

Abaos, insula Nili inaccessibilis. 10, 323.

Abit in feras populus discerp-
tus **i.** discerpitur et devora-
tur. **7**, 842.

Abit orbis maior in Asiam **i.**
maiores orbis partem conti-
net. **9**, 417.

Abrotanus, herba nota, qua
serpentes fugantur. **9**, 921.

Abruptum **i.** separatum. **9**, 308.

Absyrtis, insula maris Hadria-
tici sub Illyrico. **3**, 190.

Accipere exemplum, sequi, imi-
tari. **9**, 179.

Achaemenius **i.** Persicus, ab
Achaemenide tribu, e qua re-
ges Persarum. **2**, 49. **8**, 224.

Achillas, praefectus militiae
Aegyptiae, designatus occiden-
do Pompeio. **8**, 538. 10, 350.

523.

Achilles aequoreus, a matre
Thetide dea marina. **6**, 350.

Achoreus, sacerdos Aegyptius,
fautor Pompeii apud Ptole-
maeum. **8**, 475. Eius oratio
Physica. 10, 194.

Acies ardentes, nempe reper-
cussione solis. **2**, 482.

Aconitum, herba venenosa,
quam Cerberi spuma adper-
sam fabulantur. **4**, 323.

Actu violento, ingentis verbe-
ris. **3**, 469. **9**, 472.

Adclivis gradibus lectus. **2**, 356.

Addictus fati amor. **6**, 455.

Adedere latus montis, de flu-
ctibus. **6**, 267.

Adfundi pedibus, submitti sup-
plicem. **7**, 71.

Aditum habere famae. **8**, 74.

Adponere carinis. **3**, 561.

Adtollere fluctus in Eurum. **3**,
232.

Adtrivit herbas eques. **6**, 82.

Advertere terrae navem **i.** ad-
pellere. **8**, 567.

Acas, Thessaliae fluvius. **6**, 361.

Aegae, oppidum maritimum
Ciliciae. **3**, 227.

Aeger omnibus venturis **6**, 424.

Aegis Palladia, scutum vel lo-
rica Palladis, in qua caput
Medusae. **7**, 569.

Aegoceros, **i.** Capricornus, si-
gnum coeleste **9**, 537. **10**, 213.

Aemus, mons Thraciae et pro-
pter regionis propinquitatem
pro monte Thessaliae habe-
tur. **1**, 680. **7**, 174. 480.

Aemonius, Thessalicus. **6**, 394.
8, 2.

Aemonides, magae Thessalicae.
6, 480. 486.

Aeolidae, Thessaliae populi.
6, 384.

Aequus. Ex aequo adire alium,

- i. tamquam par parem. 8, 232.
- Aequor notatum amore, np. Leandri et Herus, i. Hellespontus. 4, 56.
- Aer sagittae stridens. 9, 827.
- Aere Iovis Dodona sonat. 6, 427.
- Aesonia Iolcos. 3, 192.
- Aether perustus, Zona torrida 9, 433.
- Afranius et Petreius. 4, 4. sqq.
- Africae descriptio. 9, 411. sqq.
- Agamemnon, fraterni ultor amoris. 3, 286.
- Agave Pentheum filium, aprum putans dilaceravit. 1, 547. 6, 359. 7, 780.
- Agger vomit ad ictus. 6, 137.
- Agitare mentes serie laborum, 9, 294.
- Agnoscere superos i. in adversis, etiam deorum favoremprehendere. 4, 255.
- Alani, Scytharum populi. 8, 223. 10, 454.
- Alba, Latii urbs in monte Albano, ab Iulo sive Ascanio condita, unde Iliaca dicta, 1, 198. 5, 400. 9, 992.
- Alexander M. in quem invehitur poeta. 10, 25.
- Allia, fluvius non longe ab Roma, ad quem Romani caesi a Gallis. 3, 409.
- Alligare terras, de Oceano qui continet terras. 10, 226. 255.
- Almo, fluviolus non longe Roma, 1, 600.
- Aloeus, Thessalus, cuius filii Otus et Ephialtes gigantes montes alium alii imponentes coelum subvertere voluerunt. 6, 410.
- Alpheus, Elidis fluvius, per subterraneos meatus creditus in Siciliam venire, et Arethusae misceri. 3, 477.
- Altaribus diris arae structae. 3, 404.
- Altum, intimum. 8, 690.
- Amasis, Aegypti rex, quo regnante xx. millia urbium in Aegypto fuisse perhibentur. 9, 155.
- Ambire pectore, circumplecti. 8, 67.
- Ambitiosa domus. 10, 488.
- Ambracia ora, Ambracius sinus, ad Ambraciam oppidum in Epiro. 5, 652.
- Amentare habena iaculum. 6, 221.
- Ammodytes, serpentis genus arenis concolor. 9, 716.
- Amor, coitus. 2, 379.
- Amphisbaena, serpens utrimque caput habens, ut distinguinequeat pars anterior. 9, 719.
- Amphisa, Phocidis urbs. 3, 172.
- Ampliare orbem. 3, 276.
- Anchisae thalami, silva, in qua Anchises cum Venere coivit. 9, 971.
- Angi invidia. 9, 1054.
- Angustare. 4, 327. 5, 232.
- Anbelare rabiem Typhonis, de monte sulphureum vaporem emittente. 6, 92.
- Animâ telum expellere, i. sanguine. 7, 622.
- Annus, messes annuae, annui proventus. 3, 452. 9, 437.
- Antaeus, terrae filius, tyrannus in Africa Tingitana. 2, 164. 4, 593. sqq.
- Antiquus imagine, maiorum imaginibus nobilis 7, 357.
- Antonius Orator. 2, 122.

Anxuris arces, Tarracina, Campaniae oppidum. 3, 84.

Aperitur vultus crine remoto. 6, 655.

Apertus orbis gentibus, deductis praesidiis. 1, 465.

Apis, deus Aegyptiorum, qui et Osiris. 8, 479.

Aponus, fluvius in agro Patavino, a quo balnea Aponi. 1, 193.

Arca, lectus funebris, vel sandapila. 8, 376.

Arcas, Mercurius. 9, 661.

Arcere quem aditu. 10, 489.

Arcus. In arcum se cogere, de extremitate Italiae. 2, 613.

Argolicus tyrannus, Eurystheus. 9, 367.

Arii, Scythiae populi Lucano. 3, 281.

Arisbe, Troadis urbs. 3, 204.

Arma pati et ferre comminus. 10, 438. armis uri. 4, 578.

Arsinoe, Ptolemaci soror iunior. 10, 521.

Artarunt naves mare prae multitudine. 9, 35.

Artare frenorum habenas. 7, 143.

Arverni, Aquitaniae populi a Troianis oriundi. 1, 427.

Arx et culmen humani iuris. 7, 593.

Asclea arx. 2, 469.

Asopos, Thessaliae fluvius. 6, 374.

Assaracus, Aeneae proavus. 9, 967.

Assyrius, Parthicus. 8, 92. 234. 427.

Astures, Hispaniae citerioris populi. 4, 8. Asturii auri scrutator. 4, 298.

Athamanes, Epiri vel Aetoliae populi. 3, 188.

Atlas mutatus in montem. 9, 655.

Atlantis, sidus Vergiliarum. Vergiliae Atlantides dictae a patre Atlante. 5, 4.

Attalicae vestes. 2, 357.

Auctor np. vitae, nascendi. Deus. 9, 575.

Auditum quem horrere. 7, 342.

Auferre. Abstulit nemus Hammon. 9, 525. 1, extulit.

Aufidus, Apuliae fluvius. 2, 407.

Aulis, Boeotiae portus. 5, 236.

Aures accidit, pervenit ad aures. 2, 274.

Auro impressum, intertextum. 9, 176.

Autololes, Mauritaniae populi. 4, 677.

Axes stellati. 3, 455. axem circumire. 7, 200.

B.

Bacchae, feminae in furorem actae. 5, 74.

Bactra, Medorum regio: pro Parthis. 8, 299. 423.

Bactros, Scytharum Asiaticorum fluvius. 3, 267.

Bagrada, flumen Africae. 4, 588.

Bellum, acies. 7, 523. 6, 230. belli pelagique labores. 9, 1056.

Bessi, Getis vicini populi. 5, 441.

Boebeis, palus in Thessalia, Ossa, ab Ossa monte. 7, 176.

Briareus, unus gigantum, qui Iovi bellum intulere. 4, 596.

Buceta, pascua bouum. 9, 185.

C.

Cadunt vulnera, 1. tela quae vulnera inferunt. 3, 568. Sic

- mortes 7, 517. cedit nobilitas, perit 2, 101.
- Coclo mori, i. ob aeris constitutionem. 9, 854.
- Caicus, fluvius ex Mysia in Troadem fluens. 3, 203.
- Caledonia, silva Britanniae. 6, 68.
- Calidum plumbum. 3, 711.
- Calles durescunt. 4, 129.
- Calydon, Aetoliae oppidum, cuius rex Meleager. 6, 366.
- Cancris brachia, Chelae, seu Libra. 10, 259.
- Candavia, mons et regio Macedoniae seu Thessaliae ab Illyrico determinans. 6, 331.
- Canere omina. 6, 716.
- Canescere, albescere, defluctibus aquae. 10, 322.
- Canes semidei, Anubis. 8, 832.
- Canopus, stella meridionalis, quae cis Aegyptum non conspicitur. 8, 181.
- Cantata umbra, excita magicis carminibus. 6, 767.
- Capaces mortis animae. 1, 461.
- Carbasa, vestes lineae quibus usi Indi. 2, 239.
- Carchesia, summae partes veli. 5, 418.
- Carcinos, Cancer; signum coeleste 9, 536.
- Cardinis extremi anni, senectus 7, 381.
- Carmani, populus ultra Parthos versus meridiem. 3, 250.
- Carystos, Euboeae oppidum non longe ab Euripo. 5, 232.
- Cassius, percussor Caesaris. 7, 451.
- Castra levare colle. 4, 18.
- Casus. In casum it virtus, ubi casu non consilio interficit malos. 2, 263.
- Cataractae Nili. 10, 318.
- Catone caret vita. 6, 311.
- Cauci, Germaniae ad Rhenum populi. 1, 463.
- Cautus ab incursu belli. 4, 490.
- Celaenae, civitas Phrygiae, ubi Marsyas cantu tibiarum certare cum Apolline ausus excoxiatus est. 3, 206.
- Cenchris, serpens milii instar maculis distinctus. 9, 712.
- Centauri, ex nube quam Ixion pro Iunone compresserat, orti. 3, 198. 6, 386.
- Cephisos, flumen Boeotiae Delphos praeterfluens. 3, 175.
- Cerastae, serpentes, quibus cornicula eminet. 6, 679. 9, 716. 851.
- Cerannia, montes Epiri. 2, 626. 5, 652.
- Certus loci. 8, 120.
- Ceruchi, cornua antennarum; item caveae in summitate mali. 8, 177.
- Ceto, mater Medusae. 9, 646.
- Chalcis, oppidum Euboeae ad Euripum. 2, 710. 5, 227.
- Chaones, Epiri gens, et Chaonius mons, in quo quercus oracula reddentes. 3, 180.
- Chelae Scorpii, Libra. 1, 659. 6, 692.
- Ghelydri, serpentes, qui tractu suo arenas fumantes reddunt. 9, 711.
- Chiron, Centaurus in coelum translatus, Sagittarii signum. 6, 393. 9, 536.
- Cicero. 7, 62.
- Cimbri. 1, 254. 2, 85.
- Cinga, fluvius in confinibus Hispaniae et Galliae Narbonensis. 1, 432. 4, 21.

Cingere terra Syrtim, circum-
ire itinere terrestri. 9, 373.

Cinyraea Cyprius, a rege Ciny-
ra. 8, 716.

Cirrigeri Cauca. 1, 463.

Cleone, oppidulum in Argolica
regione iuxta Nemaeam sil-
vam, in qua versabatur leo ab
Hercule occisus. 4, 612.

Cleopatra. 8, 500. 10, 56. sqq.

Clupea, oppidum liberum in
promontorio Mercurii in Afri-
ca. 4, 586.

Coatrae, Asiae populus, quorum
regio altis silvis plena. 3, 246.

Colchus, Colchinum, oppidum
Illyrici. 3, 190.

Color lucis. 6, 828.

Collatus ignis, collectus, co-
actus. 2, 57.

Commeans aestumare. 5, 445.

Componere modicum civem, i.
agere, constituere. 7, 267.

Concipere vota saluti. 1, 506.

Condere terra, terrae. 1, 607.

Cone, insula Sarmatorum ad
ostium Danubii. 3, 200.

Congestus, us. 9, 487.

Conscendere in arces Brundu-
sii. 2, 609.

Conscius nascenti Nilo. 1, 20.

Consentire ad ictum, patienter
ictum recipere. 8, 619.

Constat fides cladibus orbi. 2,
17.

Contenta tela. 7, 563. add. 2, 621.

Continet fortuna totum orbem.
1, 110.

Contra videre. 9, 947.

Contusa pectus. 2, 335.

Convellunt verbera puppes. 3,
528.

Cora, oppidum Latii non longe
a Velitris. 7, 392.

Cordus. 8, 712.

Cornu coactum, lunae circulus
plenus. 1, 537.

Corpus, de Romano Imperio
7, 406.

Corycos, in Cilicia oppidum,
mons et specus. 3, 226.

Cos, insula Samo vicina. 8, 246.

Costos, frutex, cuius radix con-
tra venena utilis. 9, 917.

Covinus, currus rostratus Bel-
garum et Britannorum. 1, 426.

Crastinus, evocatus in exer-
citu Caesaris. 7, 471.

Crustumium Flamineae fluvius.
2, 406.

Culmen iuris humani. 7, 594.

Cuppae sustentandis ratibus.
4, 420.

Curata sunt, curae sunt. 7, 453.

Curictum gens. 4, 406.

Cursum servant fulmina. 4, 77.

Custos iustitiae. 2, 389.

Cyanaeae cautes, Symplega-
des. 2, 716.

Cybele, Cybele. 1, 600.

Cydones, Cretae populi. 7, 229.

Cyniphius, Libycus, a Cyniphe
regionis flumine. 9, 787.

Cyri arva, Persarum regio. 8,
226.

Cythera, orum, insula Pelopon-
nesi, sub Malea promontorio.
9, 37.

D.

Daciae, Scythiae populi. 2, 296.
7, 429.

Damnare, adstringere, addice-
re rei malae et tristi. 1, 249.
7, 452; 9, 87.

Danae, ab Iove in imbrem au-
reum converso stuprata, ma-
ter Persei. 9, 659.

Dare ius sceleris. 1, 2. arcana.
i. declarare. 9, 554.

- Deae scelerum, Furiae. **2, 80.**
 Debere fatis crimen. **7, 35.**
 Decoquere, absumere. **9, 176.**
 Decuit fulgens tutela carinas, **3, 511.**
 Defendere, arcere, prohibere. **9, 306. 322.**
 Deformis dolor, turpis. **8, 81.**
 deformia ora transfixo pilo. **9, 138.**
 Deiotarus. **5, 55. 8, 209.**
 Delmatia. **2, 402. 5, 379.**
Densanturnubes in imbres. 4, 76.
 Depellere hostem. **2, 654.**
 Depensus cantum magico. **6, 505.**
 Derigere, dirigere. **3, 613.**
 Deripuit iuventus arma templis et penetibus. **1, 240.**
 Descendere penitus ferro. **1, 31.**
 ex regno. **1, 335.** descendit aequor. **5, 338.**
 Desecta hydra. **4, 635.**
 Despumare in herbas. **6, 506.**
 Destituit fortuna, i. deseruit, recessit. **2, 728. 5, 298.**
 Destringere ramos. **4, 317.** ferum. **7, 313.**
 Devertere cursu. **6, 591. 2, 470.**
 Devolvere fractas silvas, de fluvio. **2, 409.**
 Diana Mycenaea, ab Oreste Mycenaeo, qui eam ex Taurica Ariciam transtulit. **5, 74.**
 Dicte, Cretae mons. **2, 610. 4, 322. 6, 214.**
 Diducere, separare, extendere. **3, 584. 7, 506.**
 Diem totum mutare, aliud clima subire. **8, 217.**
 Differre, diripere. **9, 142.**
 Diffusum coelo aequor. **4, 82.**
 Dilectus, delectus. **7, 538.**
 Dimadere. **6, 479.**
 Dipsus, Ciliciae fluvius ex Tauro monte ortus. **8, 255.**
 Dirce, fons in Boeotia. **3, 173.**
 Dircaea cohors, armati ex dentibus serpentis prognati, qui inter se certantes pariter occubuerunt. **4, 550.**
 Dirimere castris, acastris. 4, 33.
 Dirum virus. **1, 615.**
 Discedere, separari, findi. **4, 347. 2, 121.**
 Dispendia silvae. **8, 2.**
 Distinere. **4, 675.**
 Diversum pelago, contrarium. **3, 681.**
 Divortia gemini ponti. **2, 404. 580.**
 Dolopes, Thessaliae populi. **6, 384.**
 Doloris vox. **5, 494.**
 Domitius Aenobarbus successor Caesari in Gallia designatus. **7, 607.**
 Donare ratibus flexus Maleae, remittere, efficere, ut non opus habeant naves circumire flexus Maleae. **6, 58.**
 Dotion, Thessaliae civitas, in qua Musae Thamiram cantorem visu et cantu privarunt. **6, 353.**
 Dryopes, Epiri populi. **3, 179.**
 Ducere senectam manibus, i. tolerare, sustentare. **5, 535.** ad sidera, tollere. **1, 416.** ductae pari moderamine dextrae, de nautis. **5, 706.**
 Durare viscera coeno. **6, 94.** durant in altam segetem culmi, surgunt, turgent. **6, 109.**
 Durus vetanti, i. surdus. 8, 582.
 Dyrrhachium, Epiri civitas, ante Epidamnos dicta. **6, 14. sq.**

E.

Echeneis, pisciculus, qui navi adhaerens eius cursum remo-

- gatur, unde dictus Remora. **6**, 675.
- Echinades, insulae ante Aetoli-
liam. **6**, 364.
- Edere. Gemitus edere dolorem;
i. consumpsere, oppressere.
7, 43.
- Edonis, Baccha, a parte Thra-
ciae. **1**, 675.
- Effundere lumina. **2**, 185.
- Eleus sonipes, equus in certa-
mine Olympico, quod in Elide
Peloponnesi. **1**, 294.
- Emerc. Emtum velle sanguine.
7, 282.
- Emituit cacumen, mors. **5**, 76.
7, 599.
- Emissae venae. **7**, 625.
- Encheliae, Illyrici populus,
apud quos Cadmus in serpen-
tem versus. **3**, 189.
- Ephyre, Corinthus, Isthmus
Corinthus. **6**, 57.
- Ephyraea moenia, pro Dyr-
rhachio. **6**, 17.
- Epidamnus, Dyrrhachium. **10**,
545.
- Erepere in puppim. **3**, 600.
- Erichtho, magarum Thessali-
carum maxima. **6**, 508. sqq.
- Eridanus, Padus. **2**, 479.
- Erigi saxo, acui. **7**, 140. erigit
Italiam Apenninus. **2**, 397.
erigit elisum nebulosis aera
saxis. **6**, 91.
- Erinnys feralis Latio, incita-
mentum in furores et caedes.
10, 59.
- Eroae turres, Sestus, ab Ero
puella, ad quam ex Abydo ad-
natabat Leander. **9**, 955.
- Errat in aere pinna. **1**, 588.
- Essedoniae gentes. **3**, 280.
- Euboea, insula Euripo a Boeo-
tia separata. **2**, 710.
- Eudoxus Gnidius, Ephemer-
ides scripsit et annum ad Ae-
gyptiorum rationem reforma-
vit **10**, 187.
- Euenus, fluvius Thessaliae, in
cuius traiectu Nessus ab Her-
cule occisus est. **6**, 366.
- Euganei colles prope Patavium.
7, 192.
- Eumenis et Eumenides, Furiae.
1, 576. **6**, 664. **7**, 778.
- Exarsit mucro cautibus. **7**, 140.
- Excantare, incantare. **6**, 458.
686. **6**, 931.
- Excrementa manus, ungues. **9**,
543.
- Excussa templis. **5**, 209.
- Exhaurit Italiam aquis Padus.
2, 410.
- Exigere ferrum. **2**, 149. **10**, 30.
- Exire per ferrum. **1**, 212.
- Explere unam mortem. **6**, 213.
- Explicare virum per membra.
4, 629.
- Exsiccare dentibus artus. **9**,
934.
- Exsolvere metus suos. **5**, 259.
- Exspuit Tagus aurum. **7**, 755.
- Exsudat pestibus aer. **9**, 619.
- Exsultat aheni aquae cumulus.
9, 798.
- Extendere serpentem, proster-
nere. **7**, 148.
- Extentus umbo. **3**, 476.

F.

- Fabricius, auro non corruptus.
3, 160.
- Fabula bellorum, confabula-
tiones militum de rebus suis
gestis. **4**, 200.
- Factorum ordo. **8**, 818.
- Fallere. Fallit aqua, quae ad-
modum leniter fluit. **5**, 464.
- Famae veteris Athenae. **5**, 52.

R

LUCANUS.

- Fastus**, *i. fasti.* 2, 645. 8, 818. 10, 187.
Fatalis ambitus urbi. 1, 170. 9, 980.
Fateri vires, debiles. 8, 527.
Fauces abrasae. 6, 115.
Favori partes facere. 9, 228.
Ferit fluvius pontum. 3, 235.
Ferre poenas, sumere. 4, 806.
Ferre vulnera, recipere. 6, 133. 7, 638.
Ferri primo motu, primo impetu pugnae. 7, 278.
Festa convicia, versus Fescennini. 2, 369. **festus septemvir epulis.** 1, 602.
Fidens ferro telum, armatum ferro. 8, 303.
Figere oscula. 6, 565.
Figulus, Astrologiae peritissimus. 1, 639.
Fimbria, percussor Crassorum. 2, 124.
Firmissima pubes. 2, 473.
Flebilis damnis. 7, 691.
Flexa ambage involvere. 637. **flexi plaustra Bootae.** 2, 722.
Fluida pestis. 6, 89.
Fluunt libamina focis. 4, 199.
Focus gramineus. 4, 199.
Foedera mixti generis, adfinitas. 9, 1048.
Formido, venatorum vocabulum. 4, 437.
Fors invida. 4, 503.
Fortunae pudor, Ptolemaeus. 5, 59. **Praenestina.** 2, 193.
Fraenis conversis. 7, 531.
Frangere amem nando. 8, 374.
Frenitus agit Pindus. 7, 482.
Fretu torrens. 3, 277.
Fronte aurae praebent horrorem. 3, 410.
Frondens campus. 6, 83.
Fucus Tyrius. 10, 123.
Fuga Sertorius impulit arma. 7, 16.
Fulcit gemma toros. 10, 122.
Fultus super titubantia stare. 5, 251.
Fureks in arma. 2, 439. 7, 295.
Furtim tumultum parare. 8, 713.
Furto raptum iter. 6, 121.
Futuris mansura moles. 8, 865.

G.

- Gabii, civitas Latii via Praenestina.** 7, 392.
Galatae, populus Asiae iuxta Paphlagoniam. 7, 540.
Galbanum, gummi ex Assyria advectum cuius nidore serpentes fugantur. 9, 916.
Galli, sacerdotes Cybeles sanguinolenti. 1, 567. 600.
Ganymedes, eunuchus. 10, 520.
gincerna Iovis raptus in coelum. 9, 972.
Garamantides undae, mar Africanuri. 9, 369.
Garganus, mons, fluvius et promontorium Apuliae. 5, 380. 9, 184.
Gaurus, Campaniae mons. 2, 667.
Gaza, Syriae oppidum. 3, 216.
Gebennae, Arvernorum. 1, 435.
Gelidus pavor adligat artus. 1, 246.
Geloni, Scythiae populi. 3, 283.
Gemere rauca. 5, 218.
Genae flos, prima barba. 6, 562.
Gens virorum, fortis. 8, 385.
Genusus, Epiri fluvius. 5, 462.
Getes, Getae, Sarmatci populi ad ostia Danubii; saepe quisvis populus barbarus. 2, 54. 296. 3, 95.
Gladii triste micantes. 1, 320.
soluti vi fulminis. 7, 513.

Glarea. 4, 302.

Glebam anima fugiente ferire 5, 279.

Gnidos, insula maris Carpathii. 8, 247.

Gorgones, tres sorores, Phorcynos filiae, quarum una Medusa, 6, 746. 9, 647.

Gortyna, Cretae oppidum, sagittariis nobile. 3, 186. 6, 214.

Gravari dominos. 5, 258. 7, 248.

Gymnasia Graecorum. 7, 270.

H.

Habena iaculum amentare. 6, 220. **haben**is totis rabiem exercere. 9, 454.

Habere nullo discrimine. 4, 218. **habet** mortalia casus. 2, 13.

Haemoniae terrae, Thessalia ab Aemo monte. 6, 442.

Haemorrhais, serpens, a quo icti sanguine toto effluente moriuntur. 9, 709, 806. sqq.

Haeremus cuncti diis. 9, 573.

Harpe, gladius falcatus, quo Mercurius Argi caput abscidit. 9, 662, 676.

Haurire amorem. 10, 363.

Hebenus, arbor in India et Aethiopia (in Merce insula Nili) cuius lignum nigri coloris servit caelaturae aut ornamentis aedium. 10, 111. 304.

Hecates pars ultima, Proserpina. 6, 700.

Helle, filia Nepheles et Athamantis, ariete quo vehebatur delapsa Hellesponto nomen dedit. 4, 57. 9, 946.

Heniochi, Colchorum populi. 2, 591. 3, 270.

Herceae arae, Iovis Hercei ara, ad quam occisus Priamus. 9, 979.

Hermus, Lydiae fluvius aurifer. 3, 210.

Hesiones scopuli, e regione Troiae, in quibus Hesionem Laomedontis filiam monstro marino expositam Hercules liberavit. 4, 970.

Hesperides, filiae Atlantis: earum hortus ab vigili dracone custoditus in Cyrenaica regione: poma eius aurea abstulit Hercules. 9, 357.

Hesus (Mars) Gallorum deus, cui humanis hostiis litabatur. 1, 443.

Homerus Smyrnaeus. 9, 984.

Honos mortis, laudatio funebris, aut iusta. 9, 217.

Horizon. 9, 496.

Horrens bruma siccis Aquilonibus. 4, 50.

Hortatu suo devertere quem a proposito. 6, 318.

Hospitii superi, dii hospitales. 9, 131.

Hostilis pars in extis. 1, 622.

Hyaena, animal, de quo mira narrantur. Usus eius in magicis. 6, 672.

Hybla, Sicil. mons, ubi florum et apum maxima copia. 9, 191.

Hydaspes, fluvius in Indum illabens, et urbem Nysam praeterfluens. 3, 236.

Hydrus, Hydruntum, oppidum Calabriae ad discrimen maris Ionii et Hadriatici. 5, 375.

Hyperborei, populi ultra Aquilonem. 5, 23.

Hyrcania, regio ad mare Caspium silvestris. 2, 268.

I.

Iacere, quidquid ubique iacet, i. occisum est. 2, 162.

- Iactare brachia et lacertos, na-
 re. **3**, 651, 662.
 Iactura capitis. **8**, 711.
 Iaculari se praecipiti pondere.
2, 155.
 Iaculum, serpens, qui se ex al-
 to, velut missile, vibrat. **6**, 677.
9, 720, 826.
 Iadar, Dalmatiae fluvius. **4**, 405.
 Iapix, ventus Occidentalis. **6**,
 339.
 Icariae scopuli, Icaria insula in
 mari Icario. **8**, 244.
 Idalium, litus Cypri ab Idalio
 oppido et nemore. **8**, 716.
 Idalis terra, Troad. regio. **3**, 204.
 Ieiunia aquae. **4**, 332.
 Ignibus permittere urbes. **7**, 413.
 Ignis, amor. **10**, 71.
 Ignorare frondes, de regione
 arenosa. **9**, 525.
 Illatrare manibus, de maga. **6**,
 729.
 Ilerda, oppidum Hispaniae
 citerioris, haud longe a Sicori
 flumine. **4**, 13, 144.
 Iliacae domus, Troia. **10**, 61.
 Illisum aequor scopuli revo-
 munt. **6**, 24.
 Illyris, sc. vrbs, i. Epidamnus.
2, 624.
 Impedit primas ad noctem tene-
 bras. **4**, 447.
 Impulsum, primo ictu stratum
 et eversum. **3**, 389. fere con-
 fectum. **5**, 330. Impulit terras
 aequor. **2**, 436. Impulsu valli
 turres confringere. **6**, 123.
 Impendere aera nimbis. **4**, 112.
 Imperii cruor, i. senatorum. **7**,
 579.
 Implere se lumine vero, de ani-
 ma inter deos recepta. **9**, 11.
 Impressum auro, intertexum.
9, 176.
 Inachus, Numen **Thessaliae**. **6**,
 363.
 Inachia arva, Argivorum regio,
 ab Inacho rege, in qua Lerna
 et nota hydra. **4**, 634.
 Inarime, insula in ora Campa-
 miae, sulphureis exhalationi-
 bus plena. **5**, 101.
 Inconcussa ferens vestigia. **2**,
 248.
 Incumbens ventus. **3**, 409. **5**, 718.
 Incursu pectoris tela confringe-
 re. **6**, 161.
 Indespectus. **6**, 748.
 Indigites dii. **1**, 556.
 Indicunt nefas praesagia et
 portenta. **2**, 4.
 Inducta cymba iuvenco caeso.
4, 132.
 Induere se, repleti, cooperiri.
7, 835.
 Inlatus. **3**, 235.
 In ense mori. **2**, 264.
 Inexpletus. **2**, 176.
 Infectum dolis bellum. **4**, 736.
 Inferni dei. **1**, 634.
 Infernum mare, Tyrrhenum. **2**,
 400.
 Inferre astra, i. noctem. **7**, 452.
 Infula, velamenti genus, et re-
 ligaculum comae. **5**, 144. **2**, 355.
 Ingesta tartara somnis. **7**, 785.
 Ingressa, passive, quae ingressi
 sumus. **9**, 866.
 Inhibere remis naves. **3**, 659.
 Inmittere aestum. **4**, 113.
 Inmodicus legibus. **6**, 796.
 Innoxius a morsu serpentum.
9, 892.
 In numerum, augendo numero.
2, 111.
 Insidere castris collem. **6**, 17.
 Instincta mens sacro furore. **5**,
 150.
 Intentus ventus. **9**, 473.

Intermanere. 6, 47.

Intulit quidquid Corus. 4, 67.

Intumescens tellus, montosa. 2, 398.

Invidere igne rogi miseris. 7, 798.

Invidiosus. 9, 505.

Invigilare, de rebus per somnium oblatis. 7, 766.

Invitis fluctibus caerescit amnis. 10, 322.

Iolcos, Thessaliae urbs, ex qua primum solvit Argo. 3, 193.

Ira, iram superum quaerere in extis. 1, 617. exire in iram. 3, 112. iras totas erexit mare. 5, 600.

Ire in casum. 2, 263. sic eat. 2, 304. ire in tutum. 9, 234.

Irrumpere medias leges milite. 1, 322.

Isara, fluvius ad Cemenum montem in Rhodanum influens. 1, 399.

Isaurus, Piceni fluvius. 2, 406.

Istri, Illyrici populi ab Istro fluvio quem adcolunt. 4, 529.

Itonas, Thessaliae rex inventor auri argentique conflandi et monetae percutiendae. 6, 402.

Ituraei, Coelesyriae populi. 7, 230.

Iudaeorum deus incertus. 2, 593.

Iulca gens a Troianis orta. 1, 197. 9, 995.

Iulia, Caesaris filia, Pompeii uxor. 8, 104. 10, 77.

Iunctae sorores, de Parcis. 3, 18.

Iuno iniqua Herculi. 4, 637.

Iupiter Hammon. 9, 545.

Iurare per numina Caesarum. 7, 459.

Iurata manus in gladios. 9, 850.

Ius datum sceleri. 1, 2. sibi in iugulos facere. 4, 821. iuris sui esse et legum. 6, 660. iuri tuo relinquet. 1, 51.

Iustitium. 2, 18. 5, 116.

Iusta dare. 9, 67.

Iuvencus, pro corio bubulo. 4, 132.

Ixion, Centaurorum pater. 6, 386.

L.

Labiens a Caesare ad Catonem transit. 5, 346.

Labor, cura, sollicitudo. 6, 492. Romanus. 7, 312.

Laborare in regna, stabiliendo regno. 9, 258.

Lacinia templa, promontorium Lacinium in Calabria, in quo templum Iunonis. 2, 434.

Laeta marito uxor. 8, 89. laeta iuventus, Salii. 9, 478.

Laetificare. 3, 49.

Lagus Ptolemaei, qui, Alexandro mortuo, Aegyptum occupavit, posterisque suis reliquit: unde pro quocumque Ptolemaeo eorumque posteris. 10, 86. 8, 692. etc.

Lana funerea. 2, 367.

Lances, vasa sacrificiis apta extis imponendis. 6, 710.

Lapithae, Thessaliae populi, equorum domitores. 6, 399.

Largus habenae. 7, 225.

Laris angusti tuta facultas. 5, 528.

Larissa, oppidum Thessaliae. 6, 355. 7, 712.

Larix, arbor resinifera. 9, 920.

Latinae feriae, quae quotannis consules cum senatoribus Albae celebrabant. 1, 550. 5, 401.

7, 395.

Latia vitis, Centurionis insigne. **6**, 146.

Laterum textura. **9**, 777.

Laurentum, oppidum Latii, regia Latini. **7**, 394.

Laxa rura extendere. **1**, 170.

Laxare spes suas. **5**, 533.

Lectus feralis. **6**, 532.

Ledaea sidera, Gemini Castor et Pollux, Ledae filii. **4**, 526.

Leleges, Thessaliae populi. **6**, 383.

Lemanus, Iacus per quem transit Rhodanus. **1**, 396.

Leniter tegere. **2**, 360.

Lentulus Spinther Asculum deserit. **2**, 469. consul initio belli civilis. **5**, 16. **8**, 328.

Lepidus conatus acta Sullae rescindere, a Pompeio et Catulo in Alpibus victus. **2**, 547. **8**, 508.

Leptis minor. **9**, 524, 948.

Lerneae sagittae Herculis, quia sanguine Hydrae Lerneae tinctae. **6**, 392.

Lesbos, insula maris Aegei sub Troade, in qua Mitylene urbs. **5**, 725. **8**, 40. 108.

Lethe, flumen inferorum oblivionem inducens. **3**, 28. **5**, 221. **6**, 769.

Lethon, Africae fluvius. **9**, 355.

Letum in vulnera sparsum. **3**, 591.

Levat spes montes trepidas. **1**, 523.

Leuca, Apuliae oppidum. **5**, 376.

Lencas, Leucadius vertex, promontorium Epiri, ubi Actium. **1**, 43. **5**, 479. **8**, 38.

Leuci, Belgicae populi, boni iaculatores. **1**, 424.

Librare lacertis ferrum. **4**, 386. **7**, 289.

Liburni, Illyrici populi. **4**, 530.

Liburnae, biremes. **3**, 534.

Licuit mihi, potui. **4**, 638.

Ligatae torpore undae. **5**, 434.

Lilybaeum, Siciliae promontorium Africam respiciens. **4**, 583.

Limes vitalia secans, diaphragma. **1**, 623.

Lingones, Galliae populi, pictis armis insignes. **1**, 398.

Lingua, agger arctus in mare productus. **2**, 614.

Liniger, de sacerdote Aegyptio. **10**, 175.

Liris, fluvius ex agro Vestino prope Minturnas in mare Tyrrhenum influens. **2**, 424.

Lisum, Epiri oppidum maritimum. **5**, 719.

Longinqua vulnera, eminus facta. **3**, 568.

Luctificus. **7**, 2.

Luna, primum Etruriae oppidum cum portu. **2**, 427.

Lunata fronte recedere. **3**, 533. lunatum ferrum. **9**, 678.

Lustrales animae, quae quasi victimae ab hostili vi exercitum expiarunt. **6**, 786.

Lycurgus, Thraciae rex, qui si bi crura incidit. **1**, 575.

Lynx, cuius viscerum usus in magicis. **6**, 672.

M.

Macedo, Alexander M. **8**, 694.

Macra, Liguriae fluvius innavigabilis. **2**, 426.

Maeander, Phrygiae fluvius sinuosissimus. **3**, 208. **6**, 475.

Maenala, Arcadiae montes. **3**, 177.

Magiae descriptio. **6**, 430. sqq.

- Magicae linguae, notae hieroglyphicae. 3, 224.
 Magnetes, Thessaliae populi, optimi equites. 6, 385.
 Mare separat Isthmos geminum 1, 101.
 Malea, Laconiae promontorium, quam Dorida vocat, quia Doreas Laconiam incoluere. 6, 58, 9, 36.
 Maliacae aquae, Maliacus sinus sub Macedonia. 6, 367.
 Mallos, oppidum Ciliciae. 3, 221.
 Manicae, manus ferreae, seu harpagones. 3, 565. 2, 912.
 Manus ducis, milites. 5, 311.
 Marcia Catonis, Hortensio concessa. 2, 326. sqq.
 Mare exterius, Oceanus terram ambiens. 10, 37. maris praedo. 2, 726.
Mareotis, palus Aegypti. 9, 154. 10, 117.
 Maricae regna, Minturnensium ager et in eolucus deae Maricae sacer. 2, 424.
 Marius. 2, 69. sqq.
 M. Marius, C. frater. 2, 175. sqq.
 Marmaridae, Africae populi in Libya Mareotide. 3, 293. 4, 680.
 Marsi, populi Italiae. 3, 430. 9, 790.
 Marsya, Phrygiae amnis. 3, 207.
 Massagetae, populus Scythicus ad Danubium. 2, 50. 3, 283.
 Massilia, Phocensium, patria profugorum colonia in Gallia Narbonensi, 3, 307. 4, 257. 5, 53.
 Massyli, Numidarum gens in Africa. 4, 682.
 Matinus, mons Apuliae. 9, 185.
 Marusia robora, arbores Mauritaniae. 9, 426.
 Mazax, Africae populus sagittandi peritus. 4, 681.
 In Medio orbem tenere. 1, 89.
 Medusa. 9, 624. sqq.
 Meleager, Oenei filius, Calydonis rex. 6, 365.
 Meliboea, Magnesiae in Thessalia civitas, in qua natus Philoctetes, donatus ab Hercule sagittis, ob incensam ab eo pyram, in qua se Hercules combussit. 6, 354.
 Melius. 3, 111. 93.
 Melior cessisse loco, quam pelere miles. 8, 381.
 Memnonia regna, Orientales populi, a Memnone, Aurorae filio. 3, 284.
 Memphis, prima urbs planae Aegypti, passim pro Aegypto. 8, 477. 1, 640. 9, 449.
 Menetis rura. 1, 419.
 Mensae laetae gloria. 4, 376.
 Mergere ferrum in robora. 3, 435. gladium per viscera, 3, 749.
 Meroe, insula Nili maxima. 4, 333. 10, 237.
 Metaurus, Umbriae fluvius. 2, 405.
 Metari terras oculis. 6, 32.
 Metiri; mensus, homini quid fata paterent. 2, 133.
 Metus aequorei, ventorum, tempestatis. 9, 447.
 Mevania, Umbriae oppidum in agro armentorum feraci. 1, 473.
 Micant gladii triste. 1, 320.
 Milo, reus occisi Clodii. 1, 323. 2, 480.
 Minimae rerum. 2, 272.
 Minimumque parumque. 5, 741.
 Minoa tecta, Brundisium, quia habitatum a Cretensibus. 5, 406.

- Minturnae**, oppidum Latii. 2, 424.
Minucii castella ad Dyrrhachium. 6, 126.
Minyae, Thessaliae populi, remiges Iasonis. 6, 385.
Miscere nexibus alas, de apibus. 9, 286.
Mithridates. 1, 336. 2, 581.
Mittere comites ruinae. 3, 290.
Mitylene, urbs, Lesbi insulae. 5, 786.
Mola, far tostum sale adpersum. 1, 610.
Molibus receptis, i. e. navibus onerariis. 10, 328.
Monoeci Herculis portus. 1,405.
Monstra fecit fides. 4, 245.
Monychus Centaurus. 6, 338.
Moriuntur fulgura nimbis. 4,78.
Mortale genus, homines. 6,614.
Mortem suam victori rapere. 2, 156. mortes cadunt, tela mortifera. 7, 517. mortis amor. 4, 147.
Moschi, populi Scythici, e quibus oritur Phasis. 3, 270.
Movent rates medium profundum. 3, 2.
Multus Hannibal est in pectore. 8, 285.
Munda, Baeticae urbs, 1,40. 6, 306. 7, 692.
Mundi arbiter, Pluto. 6,697.742.
Murrha, murrhina vasa. 4, 380.
Muta suspiria. 5, 218.
Mutina, Galliae Togatae urbs. 1, 41. 7, 872.
Mycenae, Argiae in Peloponneso oppidum. 1, 544. 5, 74.
Mysia, Asiae ad Hellespontum regio. 3, 203.

N.
Nabataei, Arabiae populi. 4,63.
Nar, Sabinorum fluvius in Tyberim illabens. 1, 475.
Nasamones, Africae populi, vicini Syrtibus. 4, 679. 9, 439.
Natare, submergi, inundari, perfundi. 7, 294. 728. 9, 770. natant oculi in morte. 2, 26.
Neglectus. 2, 126.
Nempe, scilicet, adseverantis 4, 806.
Nereus, deus marinus, pro ipso mari. 2, 713. 6,349.
Nervii, Belgicae populi, qui Cottam et Sabinum Caesaris legatos ceciderant. 1, 429.
Nessus, Centaurus Deianiram, quam trans flumen Evenum ferebat, stuprare volens ab Hercule occisus. 6, 366, 391.
Nesis, Campaniae insula, sulphureis exhalationibus feta. 6, 90.
Nilus. 10, 190, 214.
Nimbus agens tela. 6, 134.
Niphates, Armeniae fluvius. 3, 245.
Niti transverso aestu. 8, 462.
Nobilitas dolendi. 8, 329.
Nocturnus irruere. 10, 373.
Nomine bellorum audito fugiunt. 1, 519. nomina innoxia. 9, 727.
Nosse minimum terrae, de flumine haud longe a mari orto. 5, 467. noverat arcana magorum. 6, 432.
Notas mutare urbes. 5, 107.
Nubes caeci timoris. 6, 297.
Nudatellure cadaver iacens. 6, 550.
Numen auxiliare. 6, 524. sub numine Herculis portus. 1, 405. sub numine Caesaris miles. 5, 344. numen locis sacris dare. 1, 608.

Nymphaeum, Epiri portus ultra Lyssum. 5, 720.

Nyla, Nyseia iuga, Indiae mons et urbs, in qua sepultus Bacchus. 1, 65. 8, 801.

O.

Obducere mundo terram. 9, 648.

Oblimare. 6, 364.

Obliquus caput. 4, 726. sanguis, descensus lateralis, generis linea transversa. 8, 286.

Obsessae arces, occupatae. 2, 654.

Octavius, Pompeianae classis in Illyrico praefectus. 4, 433.

Oculi in morte natantes. 2, 26.

Oedipus, qui Thebis imperavit, matrem uxorem inscius habuit. 8, 407.

Oeneus, pater Deianirae. 6, 363.

Oenomaus, Aethiae tyrannus. 2, 165.

Oenone nympa, Paridis coniux, ab ipso derelicta. 9, 973.

Opus coniugii. 5, 725.

Onyx, vel Onychites, genus marmoris. 10, 117.

Opitergium, Venetorum urbs. 4, 462.

Ordo aeternus, fatum. 8, 569.

Orestes, Pelopis pronepos, ob occisam matrem furiis agitatus. 7, 778.

Oretae, populi Indiae, Horitae. 3, 249.

Oricon, Epiri urbs, Dardania a Dardanis populis. 3, 187.

Orontes, Syriae fluvius. 3, 214. 6, 51.

Osiris. 8, 833. 9, 159

Ossa, mons Macedoniae vel Thessaliae ad Ortum brumalem. 1, 389. 6, 334.

Othrys, mons Thessaliae ad meridiem, Lapitharum sedes. 6, 338.

Ovilia villa publica in campo Martio, in qua aliquot millia dedititiorum iussu Sullae caesa. 2, 197.

P.

Pabulum, alimentum. 7, 5.

Pachinus, promontorium Siciliae, ad quod victus ab Augusto Sex. Pompeius. 7, 871.

Pacifero sermone. 3, 305.

Pagasaenum litus, a Pagasa Thessaliae urbe, ex qua primum solverunt Argonautae. 6, 400.

Palaestinae arenae, Palaeste, aut Palaestina, locus in Epiro. 5, 460.

Palinuri promontorium in Lucania, sed etiam aliud in Africa. 9, 42.

Pallene, oppidum non longe a campis Phlegraeis. 7, 150.

Pamphilia, Asiae minoris, Ciliciae vicina regio. 8, 249.

Pangaens et Pangaea, mons Thraciae. 1, 679. 7, 482.

Paphos, urbs Cypri, in cuius vicina Venus nata creditur. 8, 458.

Par novum, bellum et vir, i. omnes copiae Pompeii et Scavae. 6, 191.

Paraetionium, portus et oppidum Aegypti non longe ab Alexandria. 10, 9.

Parata verba mentem destituunt. 5, 731. paratum meritum facili caede. 9, 1027.

Paridis antrum, in quo cum Oenone vixit. 9, 971.

Parrhasium, Arcadiae oppidum. 9, 660.

- Pars, factio, frequentius:** partes. [7](#), [118](#), 10, 419, 421.
- Parthorum pedes** [i](#). Parthi, quia fugiendo pugnabant. [8](#), 835.
- Patet litus.** [1](#), 409. patent mundi iura. [6](#), [139](#). quid homini fata patent. [2](#), [133](#).
- Pati posse sine armis, i.** agere, vivere. 5, 314. [9](#), [262](#). passi mutua vulnera. [4](#), 556.
- Pavores celare vultu.** 10, [14](#).
- Pelethronium, oppidum Thessaliae, ubi primum domorum equorum usus inventus est.** 6, 386.
- Pelion, Thessaliae ad ortum mons.** [6](#), 335.
- Pella, urbs Macedoniae, patria Alexandri M.** 10, [52](#).
- Pellaeum, Aegyptium, aut Alexandrinum, quia reges Aegypti Ptolomaei oriundi a Macedonibus.** [5](#), [60](#), [9](#), [153](#), 10, 511.
- Pelopis regna, Peloponnesus.** [6](#), [57](#).
- Pelorus, Siciliae promontorium** [1](#), 438. [3](#), [63](#), [6](#), [66](#).
- Pelusium, Aegypti urbs ad ultimum seu septimum os Nili.** [8](#), 466, 825.
- Pendentes nautae.** [2](#), 697.
- Peneus, Thessaliae fluvius, in quem multi alii influunt.** [4](#), [191](#). [6](#), 372.
- Pentheus, Bacchi contemtor, a matre furore Bacchico impulsa discerptus.** [6](#), 357. [7](#), 780.
- Percurrit in aequora.** [2](#), 427.
- Percussum pectine.** 10, [142](#).
- Perdere, de eo quod frustra facimus.** [3](#), 706. [8](#), [53](#).
- Pergama, arces Troianae,** [9](#), 969, 999.
- Perire, de eo quod frustra factum.** [9](#), 561, 1053.
- Permittere vires in aliquem.** [4](#), 651. ignibus urbes. [7](#), 413.
- Permixtus viscere.** [8](#), 658.
- Perseus, Iovis et Danaes filius.** [9](#), 659.
- Persea Tarsos, a talaribus Persei cognominata.** [3](#), [225](#).
- Perusium, Tusciae urbs.** [1](#), [41](#).
- Pes, funis nauticus, quo tenditur velum.** [5](#), 428. [8](#), [185](#).
- Petra, locus editus prope Dyrhachium.** [6](#), [16](#), [70](#).
- Petreius et Afranius.** [4](#), [5](#). sqq.
- Peuce, insula ad ostium Danubii.** [3](#), [202](#).
- Phaeacum litus, Phaeacia insula, sive Corcyra, prope Epirum.** [5](#), 420.
- Phalarica, telum quod tormento excutiebatur.** [6](#), [198](#).
- Pharnaces, Mithridatis fil.** [2](#), 637. 10, 476.
- Pharos, insula et turris quae claudit portum Alexandrinum.** 10, [57](#), 509.
- Pharsalos, Thessaliae civitas.** [6](#), 350.
- Phaselis, Pamphiliae oppidum.** [8](#), [251](#).
- Phasis, flumen Colchorum.** [2](#), 585, 715.
- Phemonoc, Phoebassive Pythia** [5](#), [126](#).
- Philae, urbs inter Aegyptios et Aethiopes.** 10, 313.
- Philippi, urbs Macedoniae.** [1](#), 680, [694](#).
- Phlegrae, urbs Macedoniae, e cuius campis gigantes diis bellum intulerunt.** [4](#), 597. [7](#), [145](#). [9](#), 656.
- Phocis, Achaiae regio.** [3](#), [172](#).
- Phocaicalaurus, Parnasia.** [5](#), [144](#).

- Phoebas**, virgo fatidica Apollini sacra. 5, 128.
Phoenix, Thessaliae fluvius. 6, 374.
Pholoe, Arcadiae mons, in quo Pholus Centaurus sepultus: item Lapitharum oppidum. 3, 198, 6, 388. 7, 449.
Phorcus, Medusae pater, deus marinus secundus a Neptuno. 9, 626, 646.
Phryges, Troados in Asia populi, a quibus orti Romani. 9, 926, 999.
Phrygii aeris sonus. 9, 288.
Phycus, oppidum cum promontorio Cyrenaicae regionis. 9, 40.
Phylace, Thessaliae regio, regnum Protesilai. 6, 351.
Pictones, Aquitaniae populi. 1, 436.
Pindus, Thessaliae ad Occidentem mons. 1, 674, 6, 339, 4, 174.
Pisa, Elidis Peloponnesi urbs ad Alpheum amnem. 2, 165, 3, 175.
Pisae, urbs Tusciae ad Arnun fluvium. 2, 401.
Pitane, civitas Mysiae. 3, 205.
Planctus aquarum. 6, 691.
Plias, Pliades, stellae, quae et Vergiliae. 2, 722. 5, 4.
Plumatum et plumarium opus, intertextum auro, aut licii coloratis. 10, 125.
Pollet late venenum. 9, 795.
Polus signifer. 6, 465.
Pondera muralia saxi. 6, 199.
Pontinae paludes. 3, 85.
Pontus, Asiae regio, regnum Mithridatis et Pharnacis. 1, 336. 10, 475.
Posito Borea. 3, 523.
Potens veri. 5, 199.
Pothinus, eunuchus, magnae apud regem Ptolemaeum auctoritatis, 10, 95.
Praebere deo sua fata. 5, 536.
Praecidere lucem. 6, 340.
Praecipere iter. 6, 15. diem suum. 2, 106.
Praeneste, oppidum Latii, in quo fanum fortunae. 2, 193.
Praepes, alte volans, de avibus, item de Perseo. 9, 662, 688.
Praeponderare. 6, 603.
Praestare caput fulminibus. 5, 771. 8, 615. proprie, pro: antestare. 4, 30.
Praestringere lumina. 1, 154.
Praetendere moras bello. 7, 338.
Praevertere metus. 9, 640.
Premere eusem, telum. 4, 706. 6, 237.
Prester, serpentis genus. 9, 722, 791.
Probare se morientem. 8, 621, 626.
Procumbit in aequora. 3, 616.
Procumbunt oculi. 3, 713.
Prodere, manifestare, edere. 8, 15. 10, 121. perdere, 8, 511.
Producere animam. 4, 796.
Producunt nubila Phoebus. 6, 466.
Proficiunt pocula, efficiunt. 6, 455.
Prohibere fraterna imagine, de luna in eclipsi. 6, 503.
Proicere vitam. 4, 516.
Promittere manus in bella. 1, 388.
Promovere hominem limine portae. 6, 201.
Promunt omenta suas latebras. 1, 625.
Prosecta, exta, quod diis prosecuntur. 6, 709.
Prospectus coeli. 6, 484.

- Proteus**, Aegypti rex, qui et vates. 10, 511.
- Proxima merces**. 10, 408.
- Psylli**. 9, 894.
- Pteleos** Thessaliae civitas. 9, 352.
- Ptolemais**, Cleopatra. 10, 69.
- Pudoris funera**. 4, 231.
- Pugnat non stare equus**. 4, 753.
- Pulsarunt Auximon admotae alae**. 2, 466.
- Pytho**, Delphi, urbs Phocidos. 5, 134.
- Python**, serpens in Thessalia natus, ab Apolline confixus. 6, 408. 7, 148.
- Pythia**, certamina in memoriam occisi ab Apolline Pythonis. 6, 409.
- Q.**
- Quantum est, quod fata tenentur?** 3, 392. quantum valet Lesbos. 8, 123.
- Quid telamiscunt?** i. cur. 1, 681.
- Quidquid patet Libye**. 3, 294.
- Quirinus raptus**, Romulus in coelum elatus. 1, 197.
- R.**
- Rabies populi Caesar**, i. causa rabiei et furoris. 1, 557.
- Radiari ab ictu solis**. 7, 214.
- Rapere fructum amoris**. 7, 32. tempus. 10, 508. quietem, eripere. 6, 781.
- Raptus restituit tectum mare**. 4, 459.
- Rati casus bellorum**, i. constituti fati. 9, 553.
- Receptare**. 7, 810.
- Recessus magnus**. 3, 477. 6, 40.
- Recisos ense pereuntes**. 2, 194.
- Rekursus, reditus**. 8, 767. 4, 514.
- Referre. Tulit et retulit aequor**. 3, 552.
- Redit post terga sonus**. 8, 7.
- Refusus in gremium**. 8, 105.
- Regni sociis nulla fides**. 1, 92.
- Relegare bellum**. 6, 324.
- Remoto, excepto**. 7, 585.
- Repetere sc. ictum, vocabulum gladiatorium**. 4, 566.
- Resecti vultus a cervicibus**. 2, 112.
- Resolutus frenis**. 2, 145.
- Revomunt scopuli aequor**. 6, 24.
- Rhamnus**, pagus Atticae, ubi culta Nemesis. 5, 233.
- Rhaseypolis, Rex Thraciae**. 5, 55.
- Rhemi, Belgicae populi, boni iaculatores**. 1, 424.
- Riphaei montes Scythiae, a quibus oritur Tanais**. 3, 273. 4, 118.
- Rhodope, Rhodopeia saxo, mons Thraciae**. 7, 450.
- Rhodos, insula celebris in mari Carpathio, Apollini sacra, in qua Colossus**. 8, 248.
- Rhoetion, promontorium, in quo sepulchrum Aiaceis Telamonii**. 9, 963.
- Rhoetus, Centaurus**. 6, 390.
- Rhombus, instrumentum magicum ex liciis tortis ad conciliandum amorem**. 6, 460.
- Rictus, pro aperture oculorum**. 6, 757.
- Ripas habuit Sicoris, cessante inundatione**. 4, 130.
- Rogatae manus ferrum movent**. 7, 549.
- Romanum est, pati vel quae tristissima**. 9, 392.
- Rostrum pressum, de cane venatico odorisequo**. 4, 442.
- Rotare caput ense**. 8, 673.

Rubicon, Flaminiae fluvius, limites Galliae et Italiae. 1, 185, 213, 2, 489, 7, 254.

Rubuit notam venti. 5, 549.

Rumpere somnum. 6, 769. litora. De ostio fluminis. 10, 244. iter. 4, 152. solum, terram. 6, 384.

Rutheni, Galliae Narbonensi vicini populi. 1, 401.

Rutuba, Liguria fluvius. 2, 422.

Rutupina litora. Rutupia insula Britanniae. 6, 67.

S.

Sabura, praefectus copiis regis Iubae. 4, 722.

Sabaei, Arabiae populi. 9, 821.

Sabelli, Italiae populi a Sabinis orti. 2, 430.

Saccari potores Indi. 3, 237.

Sacriportus, locus circa Praeneste. 2, 134.

Sadales, filius Cotyos regis laudatus ab senatu. 5, 54.

Saevum sole aut frigore. 9, 376.

Salamis, insula in confinio Achaiae, Vera dicta respectu alterius urbis cognominis in Cypro. 3, 183.

Salapina palus, in Apulia prope Salapiam. 4, 377.

Salernum, Picentium oppidum. 2, 425.

Salonae, colonia Romanorum in Illyrico. 4, 404.

Salus rerum, Sullae epitheton. 2, 221.

Samus, Ioniae insula. 8, 246. Samiae cautes. 8, 195.

Sanguinis pignera. 5, 473.

Sautoni, Santones, Aquitaniae populi. 1, 422.

Sapis iunctus Isauro. 2, 406.

Sardoae orae, Sardinia. 3, 64.

Sarnus, Campaniae fluvius, nebulosos vapores exhalans. 2, 224.

Sason, Calabriae insula inter Epirum et Prundusium. 2, 627. 5, 650.

Saturari i. repleti, illini. 6, 682. 8, 304. saturata caedibus ira. 7, 802.

Saturnia templa, ubi aerarium publicum. 3, 115.

Scaeva, centurio Caesarianus. 6, 141.

Scaevola, pontifex ad aram Vestae caesus. 2, 126.

Scindere urbes, transvolare. 9, 685.

Scipio Africanus. 4, 657.

Scruposa saxa. 5, 675.

Scyllaeae undae, mare Siculum. 6, 421.

Scythica ara, Dianae in Chersoneso Taurica. 7, 777.

Sector sui favoris populus. 1, 178.

Secundare. 1, 635.

Secundae operae, famulans famulanti. 8, 676.

Secundum Emathiam lis datur. 8, 332.

Sedere. De mari. 5, 643. alta sedent vulnera. 1, 32.

Seductus ab aequore. 5, 77. seducta legio. 2, 475.

Selinus, Ciliciae fluvius. 8, 260.

Selloe et Selli, Epiri populi, apud quos Dodona. 3, 180.

Semel omnia iusserat. 2, 147. repulsum erectumque. 6, 757. 7, 234.

Semidei manes. 9, 5.

Senna, flumen Italiae in mare Hadriaticum influens. 2, 407.

Septemviri epulis festis. 1, 602.

- Sequani, Belgicae populi, opti-
 mi equites. 1, 425.
 Sequi verba ducis, audire et
 perpendere. 7, 382.
 Seres, extremae Asiae sive In-
 diae populi. 1, 19. 10, 142, 292.
 Sertorius. 2, 549. 7, 14. 8, 809.
 Sertum, contextum Adiect. 10,
 164.
 Sesostris, Aegypti rex. 10, 275.
 Sibylla. 1, 564. 5, 138.
 Sicania, Sicilia. 3, 59. 6, 66.
 Sicoris, Hispaniae Tarroconen-
 sis fluvius. 4, 14, 130, 335.
 Sidere in tabem. 7, 791.
 Sigae arenae, litus Troianum
 in Sigeo promontorio. 9, 961.
 Signa, statuae. 9, 808.
 Siler, Lucaniae fluvius. 2, 426.
 Simois, Troados flumen. 9, 962.
 Sipus, Sipuns et Sipuntum, A-
 puliae oppidum. 5, 377.
 Smyrnaeus vates, Homerus. 9,
 984.
 Solidare. 8, 691.
 Sophene, Asiae regio. 2, 593.
 Sortifer Iupiter. 9, 512.
 Spargi per viscera. 2, 119.
 Spartacus a Crasso profligatus.
 2, 554.
 Spartana, Helena. 10, 61.
 Spectare fugam. 4, 797.
 Spercheos, Thessaliae fluvius.
 6, 367.
 Spernere catenas. 6, 793.
 Sperare vulnera. 2, 138. iugulos.
 7, 183.
 Squalor et situs. 3, 417. 6, 643.
 Stoechados arva, Stoechades In-
 sulae circa ostium Rhodani. 3,
 516.
 Stratum cubile regibus. 7, 761.
 Strymon, Thraciae fluvius. 3,
 199. 5, 711.
 Subfecta terga testudinis. 10,
 120.
 Submovet amnis mare. 8, 445.
 Submotus cardine Eoo. 5, 71.
 Subrepere in actus. 2, 391.
 Subsidere, insidiari, ἐπαδρεῖ-
 •ειν. 5, 226.
 Suessones, Galliae Belgicae
 populi. 1, 423.
 Suevi, Germani populi. 2, 51.
 Sufficit in vocem spiritus. 7, 608.
 Sulfur aetherium, fulmen. 7,
 160.
 Summa belli. 5, 698.
 Superat, superest. 2, 657.
 Superenatare. 4, 133.
 Superevolare. 3, 299.
 Superi scelerum, dii scelerum.
 7, 168.
 Superos tribuere fortunam,
 felicem eventum. 10, 397.
 Suppara, feminarum ornamen-
 tum in humeris, item summae
 partes velorum. 3, 364. 5, 429.
 Susa et Susae, Mediae urbs, re-
 giavetus Persarum. 2, 49. 8, 425.
 Syedri, portus ad ostium Seli-
 nuntis fluvii. 8, 259.
 Syene, Aegypti urbs sub Tropi-
 pico Cancr. 2, 587. 8, 851. 10,
 234.
 Symplegades, eadem quae et
 Cyaneae insulae. 2, 718.

T.

- Tabes nivis, liquefactio. 10, 225.
 Tacet sine murmure pontus. 1,
 260.
 Tactae anguine lampades. 10,
 491.
 Taenaros, Laconiae mons, op-
 pidum et promontorium, ubi
 fingitur esse descensus ad in-
 feros. 6, 648. 9, 36.

- Tages**, Etruscus, aruspinae inventor. 1, 637.
- Tantus pulvis** -- quantum. 9, 462.
- Taranis**, Gallorum deus, cui homines immolati. 1, 446.
- Taras**, Tarentum, urbs Calabriae. 5, 376.
- Tarbella**, Tarbellius Ancon, in Aquitania populi et sinus. 1, 421.
- Tarcon** in motu, dux Cilicum. 9, 219.
- Tarsos**, Ciliciae urbs a Perseo condita. 3, 225.
- Taulantii**, in Liburnia populi, aut, ut Lucanus et alii, Epiri. 9, 16.
- Taurominium**, Siciliae civitas, cui vicina Charybdis. 4, 461.
- Taygeti** inventus, Lacedaemonii, a Taygeto monte Laconum. 5, 51.
- Telmessidos** sinus, Cariae, ab oppido Telmesso. 8, 248.
- Templa coeli**. 1, 155.
- Tempus**, avidum in tempora foenus. 1, 181.
- Tenentur tot fata**. 5, 205.
- Tenso aere**. 1, 531.
- Terrenum**, obscurum. 6, 502.
- Tesqua**. 6, 41.
- Teutates**, Gallorum deus, cui humanis hostiis litibatur. 1, 445.
- Textura laterum** in corpore humano. 3, 777.
- Thapsos**, in Erice Siciliae monte frequens, ferula, vel ferulae semen, omnia venenata abdicans. 9, 919.
- Thebae Echioniae** proprie in Boeotia (quae et Oedipodioniae a rege Oedipo. 8, 407.) sed cum Phthioticis confusae. 5, 356.
- Thebani fratres**, Eteocles et Polynices, qui se mutuis ictibus confecerunt. 4, 551.
- Themis**, Delphici oraculi praeses ante Apollinem. 5, 81.
- Thesproti**, Epiri populi. 3, 179.
- Thessaliam** Lucanus cum Macedonia et Thracia confundit. 5, 651. 7, 164.
- Thyestae**, cui epulandos natos frater Atreus adposuit, caena 1, 544. 7, 451.
- Tigris**, Armeniorum et Medorum fluvius rapidissimus. 3, 256. 6, 51. 7, 433.
- Timavus**, Patavii fluvius, Antenoreus, quia Antenor Patavii conditor. 7, 194.
- Tiphoeus**, gigas fulmine ab Iove ictus et monte conditus. 5, 101.
- Tisiphone**, una Furiarum. 6, 730.
- Titaresus**, Thessaliae fluvius, e Stygiapalude oriri creditus. 6, 376.
- Titii sodales**. 1, 602.
- Titubavit nisus** in urbem. 6, 482.
- Tityos**, unus ex gigantibus. 4, 596.
- Tori taurorum**. 2, 605.
- Torquata nomina**, Torquati, nobilis familia Romana. 7, 584.
- Torrens Aetna**. 6, 295. i. praecipuus, festinus, de fato. 7, 505.
- Toxicum**, venenum promissimum, ex saxo, ut volunt, arbore. 9, 821.
- Trachin**, Thessaliae oppidum. 3, 178. 6, 353.
- Tractus terrarum**. 8, 336.
- Trahere fila**, de Parcibus. 6, 704.
- Transcurrere vallum**. 4, 175.
- Transigi terga et pectora**. 3, 587.

Transmittere bella. 6, 582.
 Trebia, ad Placentiam fluvius,
 pro clade ibi accepta. 2, 46.
 Treviri, Galliae ad Mosellam
 populi. 1, 441.
 Trieterica, sacra Bacchi, quae
 tertio quoque anno celebra-
 bantur Delphis. 5, 74.
 Tripodes Deli. 6, 425.
 Triton, tubicen maris. 9, 348.
 Triton, Africae propriae flu-
 vius, et iuxta eam palus Tri-
 tonis. 9, 347.
 Truncus cervice. 8, 436.
 Tumuerere minae. 2, 573.
 Tumultus laetus. 3, 102.
 Turicremi ignes. 9, 989.
 Tuscus cespes, terra disciplina
 Etruscorum iniecta prolapso
 fulmini. 8, 864.
 Tutus morsus. 4, 727.
 Typhon, unus e gigantibus. 6, 92.
 Tyrius succus, purpura. 10, 123.
 Tyrrheni sanguinis, Etrusci. 9,
 737. Tyrrhenus gurgis, Tybe-
 ris. 2, 210.

V.

Vacat sereno aether. 1, 59. va-
 cantiuga Baccho. 8, 801, 7, 206.
 Vado frangere aequor. 2, 401.
 9, 308.
 Vallatus omni bello. 6, 185.
 Vangiones, Belgicae populi.
 1, 431.
 Vaporat saxa Tiphoeus. 5, 100.
 Varus, flumen in mare Inferum
 influens, terminus inter Gal-
 liam et Italiam, post Italiae
 adensitam Galliam Cisalpi-
 nam. 1, 404.
 Varus Actius Pompeianarum
 partium. 2, 466. 4, 666. sqq.

Varus, pertica inflexa retibus
 venatorum sustinendis. 3, 439.
 Veii, Etruriae oppidum. 5, 28.
 7, 392.
 Vellus, in vellera nubes spar-
 sae. 4, 124.
 Venerabile nomen Troiae. 9,
 964.
 Venire in curas. 2, 347.
 Ventis permittere vulnera. 8,
 384.
 Ventura mors in ore est. 7, 130.
 Verbere conversae hastae ad-
 monere milites. 7, 517. verbe-
 ris ingenti actu. 3, 469.
 Vergitur polus. 1, 54. vergere
 astra ponto. 4, 525.
 Verrunt mare venti. 5, 572.
 Vertunt oculos tenebrae. 7, 616.
 Verutum, telum instar veru. 8,
 681.
 Vestini, populi Marsis conter-
 mini. 2, 425.
 Vetat natura iter Syrtibus. 9,
 301.
 Vettones, populi Hispaniae ci-
 terioris. 4, 9.
 Vibrat aqua imagine solis. 5,
 446.
 Victoria plena. 7, 737.
 Videre contra. 9, 947.
 Villosum colubris. 6, 664.
 Vimen in navem textitur. 4, 132.
 Vipera custos unionum in mari
 rubro, usui magis. 6, 678.
 Virus, pro quovis humore infi-
 ciente. 10, 124.
 Viscera rerum, senatus. 7, 579,
 722.
 Vita caret Catone. 6, 311.
 Vitis, signum Centurionum. 6,
 146.
 Umbra sacris digna. 8, 841.
 Umbrare ripas arboribus. 2, 411.
 Umbri, Italiae pop. 2, 430. 463.

Vndare fumo. [6](#), 535.

Vngere sagittas veneno. [3](#), [266](#).

Vnguen piceum. 10, 491.

Vogesus, mons Galliae, e quo
Mosa oritur. [1](#), 397.

Volunt lampades ignem. [6](#),
[135](#).

Vomere, de fonte. 10, [244](#). de
aggere discusso. [6](#), [137](#).

Voverunt minae laeva praelia.
[3](#), [137](#).

Vox. Voces belli, clamores et
tumultus praeliantium. [7](#), [175](#).

Vrere, de frigore. [4](#), [52](#).

Urget metus. [1](#), 460. flamma a-
moris. [5](#).

Vrta, Aquarius, signum coe-
lestis. [9](#), 537.

Vvidum so'um. [2](#), [71](#).

Vulteius, tribunus Opitergino-

rum, qui in Illyrico mari ob-
sessi ab Octavio. [4](#), 465.

Vulturnus, Campaniae fluvius.
[2](#), [423](#).

Vultum perdiderat rabies. [6](#),
[224](#).

X.

Xanthus, rivulus Troados. [9](#),
975.

Xerxes, aequor constravit, et
numerat milites. [2](#), 672. [3](#), [285](#).
[2](#), 677.

Z.

Zeugma, oppidum ad Euphra-
ten, terminus Romanorum et
Parthorum, Pellaeum dicitur,
quia conditum est ab Alexan-
dro M. [8](#), [237](#).

Zona nivalis. [4](#), [106](#).

